

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Orální historie – soudobé dějiny

Bc. Eliška Řezníčková

**Českoslovenští průvodci cestovního ruchu a
jejich role ve společnosti v období
tzv. normalizace**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Doskočil, Ph.D.

Praha 2016

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Bc. Eliška Řezníčková

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Zdeňku Doskočilovi, Ph.D., za vedení práce, cenné rady a připomínky, paní Janě Mecnerové za zprostředkování kontaktů na narátory a všem průvodcům, kteří mi ochotně věnovali svůj čas a bez jejichž vzpomínek by tato práce nemohla vzniknout.

Abstrakt

Tato práce si klade za cíl zmapovat na základě archivního výzkumu a metody orální historie profesi československých průvodců cestovního ruchu v období tzv. normalizace a jejich postavení v tehdejší společnosti, a to se zvláštním zaměřením na aktivní cestovní ruch a oblast hlavního města Prahy. Na pozadí historického vymezení organizace cestovního ruchu a průvodcovské činnosti v socialistickém Československu se zabývá motivací průvodců k výkonu této činnosti; mapuje, jaké podmínky museli pro její výkon splňovat; zkoumá, jakým způsobem se vyrovnávali s ideologickými otázkami či jaké benefity jim práce přinášela. V neposlední řadě se práce věnuje i tomu, jakými změnami průvodcovská činnost prošla po změně režimu po roce 1989.

Klíčová slova

Průvodce cestovního ruchu, cestovní ruch, normalizace, orální historie.

Abstract

The aim of this thesis, based on archive research combined with the oral history method, is to provide a complex overview of the Czechoslovak tourist guide profession during the so called normalisation period together with their role in the society. Several aspects of being a tourist guide with a special focus on incoming tourism and the city of Prague were subjected to a research with help of the theoretical framework defined in the first part of the thesis. Those are following. Motivation of the guides to carry out their profession, conditions guides had to meet, how they managed to cope with ideological side of their job and what benefits could they enjoy. At last, the transformation of tourist profession after Velvet revolution in 1989 is being discussed.

Key words

Tourist guide, tourism, the so called normalization period, oral history.

Obsah

1 ÚVOD	7
1.1 Vymezení pojmů	8
1.1.1 Normalizace	8
1.1.2 Cestovní ruch	9
1.1.3 Průvodce cestovního ruchu	10
1.1.4 Hlavní město Praha jako turistická destinace	10
1.2 Zhodnocení dosavadního bádání v oblasti cestovního ruchu, odborné literatury a dalších pramenů	12
1.2.1 Současná historiografie	12
1.2.2 Současná odborná literatura ostatních vědních oborů	15
1.2.3 Dobová odborná literatura	16
1.2.4 Dobové studijní materiály, učebnice a skripta	17
1.2.5 Dobová periodika, tištěné průvodce a mapy	18
1.2.6 Dobová legislativa a právní normy	19
2 CESTOVNÍ RUCH A PRŮVODCOVSKÁ ČINNOST V SOCIALISTICKÉM ČESKOSLOVENSKU	21
2.1 Cestovní ruch a jeho organizační uspořádání po roce 1948	21
2.1.1 Reorganizace po roce 1948	22
2.1.2 Počátky rozvoje socialistického cestovního ruchu	25
2.1.3 Cestovní ruch v období tzv. normalizace	28
2.2 Čedok a další cestovní kanceláře zajišťující zahraniční cestovní ruch	31
2.3 Pražská informační služba (PIS)	32
2.4 Hotely pro zahraniční návštěvníky	34
2.5 Profese průvodce cestovního ruchu v období tzv. normalizace	34
2.5.1 Průvodcovská činnost v Praze	35
2.5.2 Průvodcovská činnost v České socialistické republice (ČSR)	40
2.5.3 Vzdělávání průvodců	42
2.5.4 Politicko-odborný profil socialistického průvodce	47
3 METODIKA	57
3.1. Metoda orální historie	57
3.2 Archivní výzkum	61
4 PRŮVODCI CESTOVNÍHO RUCHU V OBDOBÍ TZV. NORMALIZACE	64
4.1 Výběr povolání průvodce cestovního ruchu	64
4.2 Vzdělávání a kvalifikace průvodců	70

4.3 Pracovně-právní otázky	77
4.4 Každodenní praxe	82
4.5 Ideologické aspekty	86
4.6 Benefity průvodcovské profese	94
4.7 Transformace a srovnání se současností	101
5 ZÁVĚR	108
6 BIBLIOGRAFIE	111
Literatura	111
Elektronické zdroje	114
Vyhlášky, předpisy a zákony	115
Archivní prameny	116
Orální prameny	118
7 PŘÍLOHY	119
7.1 Učební osnova kvalifikačního kursu pro průvodce cestovního ruchu schválená roku 1985	120
7.2 Osnova k ověřovacím zkouškám průvodců cestovního ruchu schválení roku 1985	124
7.3 Otázky pro zkoušky průvodců Prahou z roku 1977	126
7.4 Vstupní test Pražské informační služby pro zájemce o průvodcovskou činnost z roku 1977	132
7.5 Ukázky záznamů o provedené kontrole průvodců PIS z roku 1977	148
7.6 Dobové fotografie turistických skupin v Praze z 60. let 20. století	155

1 ÚVOD

Průvodce bývá pro zahraniční návštěvníky většinou první místní osobou, se kterou se seznámí. Na základě jeho výkladu a osobního přístupu si turisté často utváří celkový obraz o dané zemi, jejích obyvatelích, historii a kultuře. Průvodce mívá k zahraničním turistům ve srovnání s ostatními pracovníky¹ v cestovním ruchu velice blízko, má příležitost a čas s nimi rozmlouvat, sdílet dojmy a zkušenosti. Nejenom turisté, ale také průvodci tak od svých klientů získávají mnoho cenných informací a poznatků, které je neustále obohacují. Pokud tento reciproční vztah zasadíme do dobového a politického kontextu období tzv. normalizace, vyvstává otázka, jakou roli ve společnosti a v celém politickém systému průvodci zahraničních turistů vlastně sehrávali, jak na ně bylo vládnoucí mocí nahlíženo a zda jejich činnost nebyla politicky využívána a manipulována. Průvodci cestovního ruchu byli ve své době jedni z mála, kteří aktivně ovládali cizí jazyky, někteří z nich se v rámci své práce pravidelně stýkali se zahraničními turisty a tím pádem měli přístup k informacím a valutám, jako vedoucí zájezdů cestovali do socialistické i kapitalistické ciziny a někteří z nich pracovali tzv. na volné noze a užívali tak na svou dobu neobvyklé svobody. Nabízí se tedy domněnka, že měli v tehdejší společnosti svým způsobem výjimečný status.

Tato diplomová práce si klade za cíl zmapovat činnost československých průvodců cestovního ruchu v období tzv. normalizace a jejich postavení v tehdejší společnosti, a to se zaměřením na aktivní cestovní ruch² a průvodce působící v Praze. Práce metodologicky vychází z kombinace archivního výzkumu a metody orální historie a jejím prostřednictvím se pokouší sestavit alespoň částečně reálný obraz fungování této profese se všemi aspekty, které s ní souvisely. Kromě snahy o objasnění výše nastolené hypotézy hledá odpovědi i na to, jakou motivaci měli sami průvodci k výkonu takovéto činnosti, jaké museli splnit podmínky, aby ji směli vykonávat, jak vypadala každodenní praxe, jak se vyrovnávali s případným ideologickým tlakem a jaké benefity jim práce přinášela. Věnuje se také tomu, jak průvodci prožívali sametovou revoluci, následnou transformaci a jak na svou práci zpětně pohlíží dnes.

---

¹ Obsluha v restauracích, řidiči, pokojské, průvodci na památkových objektech a jiní.

² Příjezd zahraničních turistů do Československa a kontakt našich průvodců s nimi.

1.1 Vymezení pojmů

1.1.1 Normalizace

Tato práce se primárně soustředí na období mezi lety 1969-1989, pro které se vžil souhrnný název „normalizace“. Na tuto éru jsem se zaměřila proto, že se jedná o poměrně jasně časově ohraničenou etapu v dějinách socialistického Československa, kterou lze charakterizovat určitými typickými rysy. Období jsem volila také s ohledem na věk narátorů. Pojem „normalizace“ jako první použili sami komunisté,³ když po násilném potlačení Pražského jara v srpnu 1968 mluvili o nutnosti normalizovat poměry v Československu „na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy, vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci.“⁴ Po roce 1989 komunistický pojem převzali historici a ve snaze vyjádřit od něj jistý odstup začali termín dávat do uvozovek, resp. používat výraz „tzv. normalizace“.⁵ Mezi historiky nepanuje shoda ani v přesném časovém vymezení počátku tohoto období. Někteří vidí nástup tzv. normalizace již v okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968, příp. podepsání tzv. Moskevských protokolů pět dní po okupaci a podvolení se sovětským požadavkům. Jiní považují za zlomový okamžik teprve události v dubnu 1969, kdy byl hlavní představitel reformního komunismu Alexander Dubček odstaven od moci a ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ ho nahradil Gustáv Husák. Typickým rysem tohoto období byl vztah mezi společností a vládoucí komunistickou stranou založený na tzv. společenské smlouvě, kdy se od občanů očekávala politická pasivita a ústup do soukromé sféry výměnou za zajištění sociálních jistot a relativně vysoké životní úrovně.⁶ Kdo však nebyl ochoten na nově nastolený kurz přistoupit a tolerovat ho, byl vystaven šikaně a výše zmíněné materiální výhody mu byly pod různými záminkami odepírány.

---

³ Termín byl poprvé použit již v moskevském protokolu a rovněž ho zmínil Alexander Dubček ve svém projevu po návratu z Moskvy 27. srpna 1968. Českoslovenští reformní komunisté ho v té době ovšem nevnímali a nepoužívali ve stejném smyslu jako komunisté sovětské. V letech 1968-1970 se jako ekvivalent termínu „normalizace“ používal také termín „konsolidace“.

⁴ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Schváleno plenárním zasedáním ÚV KSČ v prosinci 1970, s. 20.

⁵ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: ÚSD AV ČR, 2002, s. 6.

⁶ Tamtéž, s. 5.

1.1.2 Cestovní ruch

Pokud bychom vycházeli z definice Světové organizace cestovního ruchu, mohli bychom tento fenomén popsat jako lidskou aktivitu, při které dochází k přesunu osob mimo jejich obvyklé prostředí za účelem relaxace, trávení volného času či pracovní cesty. Cestovní ruch se pak dále člení do několika kategorií. Rozlišuje se mezi rekreačním, turistickým (sportovním), lázeňským či kulturním cestovním ruchem, jako doplňkové kategorie se uvádějí např. lovecký cestovní ruch, prázdninové tábory apod. Cestovní ruch se dá dále dělit podle délky pobytu na dlouhodobý (nejméně 3 dny) a krátkodobý (nejvíce 3 dny); podle způsobu účasti na neorganizovaný (individuální) a organizovaný (skupinový) či podle místa realizace na domácí a zahraniční. Jako domácí cestovní ruch je označováno cestování obyvatelstva uvnitř hranic svého vlastního státu, jako zahraniční pak cestování, při kterém jsou překračovány státní hranice. Pokud se jedná o výjezdy našich občanů do zahraničí, je cestovní ruch označován jako pasivní (výdaje našich obyvatel v zahraničí), zatímco v případě příjezdu zahraničních návštěvníků k nám se jedná o cestovní ruch aktivní (příliv cizích deviz).⁷ A konečně, podle způsobu a formy hrazení nákladů na cestovní ruch je rozlišováno mezi volným cestovním ruchem (účastník si veškeré náklady na cestování hradil sám), vázaným cestovním ruchem (část nákladů hrazena ze společenského fondu) a cestovním ruchem ve sféře osobní péče jeho účastníků (charakteristické pro tento typ jsou pobyty na chatách a chalupách a dalších soukromých objektech).⁸

Jak vyplývá z předchozího shrnutí, pod pojmem „cestovní ruch“ se skrývá mnoho rovin. Tato práce se primárně soustředí na kontakt zahraničních turistů s československými průvodci v rámci aktivního cestovního ruchu. Ten socialistickému Československu přinášel dvě hlavní pozitiva. Prvním z nich byl fakt, že prostřednictvím cestovních kanceláří a služeb pracovníků v cestovním ruchu (zejména průvodců) mohl stát řízeně a účelně ovlivňovat smýšlení cizinců o Československu. Druhým, pro vládnoucí moc pozitivním faktorem příjezdu zahraničních turistů do Československa, byl příliv deviz. Na rozdíl od vývozu zboží do zahraničí, při kterém muselo Československo investovat do dopravy, pojištění a dalších nákladů, a který byl v mnoha případech rizikový, byly v případě příjezdu zahraničních

---

⁷ DUBSKÝ, Václav. *Ekonomika cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1981, s. 7n.

⁸ FRANKE, Antonín. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 31.

návštěvníků do Československa devizy získávány na náklady samotných turistů a tedy bez rizika.⁹

1.1.3 Průvodce cestovního ruchu

Stejně jako označení „cestovní ruch“ je také pojem „průvodce“ poměrně nejednoznačný. V rámci cestovního ruchu je totiž definováno hned několik typů činností, jejichž vykonavatel bývá označován jako „průvodce“ turistů a návštěvníků. Může se jednat o průvodce místního (vlastivědného), horského, průvodce po kulturněhistorických památkách či průvodce po jeskyni.¹⁰ Předmětem této diplomové práce je profese průvodce cestovního ruchu, který se dá definovat jako „*pracovník nebo spolupracovník cestovních kanceláří*“, předmětem jehož činnosti je „*opakované provázení skupin účastníků cestovního ruchu nebo jednotlivých účastníků, péče o dodržování dohodnutého programu a standardu služeb a poskytování informací za úhradu.*“¹¹

1.1.4 Hlavní město Praha jako turistická destinace

Území hl. m. Prahy jako stěžejní oblast svého výzkumu jsem zvolila hned z několika důvodů. Prvním z nich je fakt, že odsud pocházím a žiji zde celý svůj život. Jelikož zde sama působím jako průvodkyně, bylo pro mne jednodušší přes známé a další pracovní kontakty najít a oslovit narátory, kteří zde v 70. a 80. letech jako průvodci pracovali. Rozhovory jsem s nimi mohla vést nejen jako studentka, ale také jako kolegyně, která se v oblasti průvodcovství a ve městě samotném a jeho okolí vyzná. Většina z průvodců, kteří tehdy v Praze působili, zde navíc dodnes žije. Rozhovory jsem tak s nimi mohla nahrát v místě svého bydliště a ušetřit si cestovní náklady, které bych jinak musela vynaložit, pokud bych za narátory dojížděla do ostatních oblastí tehdejšího Československa. Praha navíc byla a doposud je jednou z nejatraktivnějších a nejnavštěvovanějších destinací u nás, a tvoří tak v rámci cestovního ruchu jakýsi uzavřený celek, zčásti oddělený od zbytku republiky. V Praze tehdy sídlila

---

⁹ Tamtéž, s. 24.

¹⁰ ORIEŠKA, Ján. *Metodika činnosti průvodce cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, 1999, s. 16n.

¹¹ Tamtéž, s. 5.

většina nejdůležitějších státních a stranických orgánů a dalo se tak předpokládat, že např. oficiální zahraniční delegace, které tehdejší průvodci mohli dostat na starost, začínaly své návštěvy Československa právě zde. Dalším přínosem byla možnost studovat archivní materiály v místě mého bydliště, v Archivu hl. m. Prahy.

Komunistická strana Československa si důležitost a výjimečnost hlavního města Prahy jakožto destinace domácích i zahraničních turistů dobře uvědomovala, o čemž svědčí například i fakt, že k jednotnému systému vybírání a vzdělávání průvodců bylo v Praze poprvé přistoupeno již v roce 1969, tedy o pět let dříve, než na celorepublikové úrovni. Materiál z jednání předsednictva Národního výboru v hlavním městě Praze z roku 1976 Prahu charakterizuje následovně: „*Hlavní město Praha jako politické, kulturní a hospodářské centrum ČSR a ČSSR je jedním z nejvýznamnějších a nejnavštěvovanějších středisek československého domácího i zahraničního cestovního ruchu. Praha je tradičním hostitelem řady významných politických, kulturně společenských a vědeckých i sportovních akcí s vysokou domácí i mezinárodní účastí. Přitažlivost Prahy je dána mimořádně bohatými historickými i kulturními památkami všech epoch jejího vývoje až po socialistickou současnost.*“¹² O výjimečnosti Prahy coby jedné z oblastí cestovního ruchu vypovídá i skutečnost, že toto město nebylo vůbec zařazeno do oficiálního státního dokumentu *Rajonizace cestovního ruchu v Československé socialistické republice*, a to s tímto odůvodněním: „*Kritéria použitá při vyhodnocování oblastí byla zvolena především s ohledem na potřeby oblastí a nevyhovují tudíž případu hlavního města Prahy, který vybočuje ze všech použitých měřítek svou extrémností.*“¹³

---

¹² *Archiv hlavního města Prahy*, fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP. Č. p. 44, 1976.

¹³ KOTRBA, Miroslav. *Rajonizace cestovního ruchu v ČSSR*. 1. vyd. Praha: Merkur, 1968, s. 13.

1.2 Zhodnocení dosavadního bádání v oblasti cestovního ruchu, odborné literatury a dalších pramenů

1.2.1 Současná historiografie

Fenoménu cestování a cestovního ruchu obecně nebyla až donedávna českými historiky věnována velká pozornost, časové zaměření této práce pouze na období socialistického Československa, resp. období tzv. normalizace pak škálu relevantních odborných prací ještě značně zužuje. Jednou z příčin by mohla být oborová roztržitost - vedle historie se na cestovní ruch dá pohlížet hledáčkem i dalších vědních disciplín, jako např. ekonomie, sociologie, psychologie, antropologie, geografie či technické obory.¹⁴ Podle Antonína Frankeho „*cestovní ruch zasahuje do řady sektorů národního hospodářství, což se plně projevuje jako určité specifikum výzkumu cestovního ruchu. [...] Výzkum cestovního ruchu má multidisciplinární charakter, souvisí s ekonomickými, sociálními vědami, ale i s geografii, architekturou, medicínou, ekologií apod. [...] Výzkum cestovního ruchu má výrazně empirický charakter a je silně ovlivňován praktickými problémy*“.¹⁵ Jak uvedl Jan Štemberk v roce 2008,¹⁶ „*další z důvodů nedostatečného zájmu o studium dějin cestovního ruchu pravděpodobně je i neexistence odborného pracoviště, které by se touto problematikou systematicky zabývalo.*“¹⁷

Když Milan Otáhal v roce 2002 publikoval svou studii *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*,¹⁸ šlo o vůbec první pokus zmapovat stav bádání o tomto období. Jak Otáhal konstatuje, česká historiografie po roce 1989 se zaměřila především na témata jako počátky normalizace, léta po nástupu Gorbačova do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS, role KSČ a její vztah ke společnosti, občané, lidová a studentská hnutí, role církvi a události po roce 1989. Zdánlivě okrajová témata jako dějiny každodennosti, konzumu a trávení

---

¹⁴ MÜCKE, Pavel. Cestování napříč soudobými dějinami aneb Možnosti výzkumu cestování a cestovního ruchu prostřednictvím orální historie. In: KOCIAN, Jiří, OTÁHAL, Milan a VANĚK, Miroslav (eds.). *Historie prožití minulosti: K šedesátinám Oldřicha Tůmy*. Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s IMS FSV UK, 2010, s. 187.

¹⁵ FRANKE, Antonín a STUDNIČKA, Petr. Výzkum cestovního ruchu v České republice v letech 1960-2000. In: *2. Mezinárodní kolokvium o cestovním ruchu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 8.

¹⁶ ŠTEMBERK, Jan. *Prameny a literatura k dějinám cestování a cestovního ruchu v českých zemích a Československu v první polovině 20. století*. Praha: VŠO, 2008, s. 5.

¹⁷ Tato situace se změnila v roce 2009 založením Společnosti vědeckých expertů cestovního ruchu (SVECR), která se zabývá systematickým výzkumem cestovního ruchu pod vedením Antonína Frankeho.

¹⁸ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: ÚSD AV ČR, 2002.

volného času zůstávala v počátečním boomu polistopadové historiografie bez větší pozornosti, a to včetně cestovního ruchu, fenoménu ležícího na rozhraní zájmu mnoha vědních oborů.

Přestože v posledních letech zájem o fenomén cestování a cestovního ruchu mezi akademiky vzrostl, jeho zpracování českou historiografií je stále ještě nedostatečné, o to více pak co se týče období tzv. normalizace a oblasti aktivního cestovního ruchu. V českém prostředí se cestováním a cestovním ruchem v dobách socialistického Československa zabývají především Jan Rychlík a Pavel Mücke. Užitečný přehled vývoje cestování a cestovního ruchu v Československu po 2. světové válce a dosavadního zpracování tématu historiografií i jinými vědními disciplínami nabízí článek Pavla Mückeho, *Cestování a cestovní ruch v Československu mezi lety 1945-1989 pohledem české historiografie soudobých dějin*.¹⁹ Informace o organizační struktuře řízení cestovního ruchu, o vývoji organizace cestovní kanceláře Čedok a užitečné příspěvky k dobové terminologii cestovního ruchu přináší příspěvek Marie Durmanové *Některé aspekty vývoje cestovního ruchu v českých zemích v období po druhé světové válce (1945-1970)*,²⁰ přednesený na konferenci *Hlavní směry vývoje cestování a cestovního ruchu v České republice a ve střední Evropě v 19. - 21. století* v roce 2007. Terminologii a definici cestovního ruchu, dobovým limitům cestování v období 1945-1989 v Československu a přínosu metody orální historie k výzkumu tohoto fenoménu se věnuje Pavel Mücke ve studii *Cestování napříč soudobými dějinami aneb Možnosti výzkumu cestování a cestovního ruchu prostřednictvím orální historie*.²¹ Pro tuto diplomovou práci byla přínosná zejména třetí část zkoumající vztah orální historie a bádání v oblasti cestovního ruchu, přestože se autor zaměřil na tematiku pasivního cestovního ruchu. Užitečným pramenem při studiu cestovního ruchu v socialistickém Československu je jistě dvousvazková encyklopedická příručka *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*.²² Přestože její záběr je prozatím ukončen rokem 1967, i tak mi poskytla užitečné

---

¹⁹ MÜCKE, Pavel. Cestování a cestovní ruch v Československu mezi lety 1945-1989 pohledem české historiografie soudobých dějin. *Střed: Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2013, 5 (1), s. 103-128.

²⁰ DURMANOVÁ, Marie. Některé aspekty vývoje cestovního ruchu v českých zemích v období po druhé světové válce (1945-1970). *Cestování včera a dnes: Hlavní směry vývoje cestování a cestovního ruchu v České republice a ve střední Evropě v 19. - 21. století*. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, 4 (1), s. 69-72.

²¹ MÜCKE, Pavel. Cestování napříč soudobými dějinami aneb Možnosti výzkumu cestování a cestovního ruchu prostřednictvím orální historie. In: KOCIAN, Jiří, OTÁHAL, Milan a VANĚK, Miroslav (eds.). *Historie prožité minulosti: K šedesátinám Oldřicha Tůmy*. Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií FSV UK, 2010, s. 186-200.

²² KNAPÍK, Jiří a FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011.

informace např. o cestovních kancelářích zabývajících se zahraničním cestovním ruchem, jednotlivých hotelech určených návštěvníkům z ciziny, nebo o možnostech trávení volného času v 50. letech. Spojení cestovního ruchu a socialismu je věnována kapitola *Cestopis jako nástroj třídního boje* jednoho z dílů edice *Velké dějiny zemí Koruny české*,²³ ve které autor popisuje využívání cestopisů k socialistické propagandě. Pod Štemberkovým vedením vznikla v roce 2012 kolektivní monografie *Kapitoly z dějin cestovního ruchu*,²⁴ ve které se jednotliví autoři věnují dílčím tématům z oblasti cestovního ruchu ve 20. století. Z pohledu této diplomové práce jsou zde zajímavé zejména 3 kapitoly. První z nich, *Nástin politiky cestovního ruchu v Československu od 40. let do 80. let 20. století*, poskytuje průřezový přehled organizace a vývoje cestovního ruchu v Československu včetně příslušné legislativy. Druhá z kapitol, *Vývoj činnosti průvodce cestovního ruchu v první polovině 20. století*, nastiňuje dobový kontext práce průvodce cestovního ruchu, na který jsem se v této diplomové práci snažila navázat. Poslední vybraná kapitola, *Okružní výletní jízdy Prahou*, je sice časově zakončena rokem 1948, nicméně jako jedna z mála nabízí mnoho užitečných podnětů spojených s průvodcovstvím přímo v hlavním městě Praze, na které se v této práci soustředím. Mimo to se jedná o ojedinělý historiografický příspěvek k profesi průvodců cestovního ruchu v Československu. Přínosná je také sonda do vnímání cizinců a cizích zemí československými občany v období tzv. normalizace, kterou nabízí Pavel Mücke ve svém příspěvku „*Před oponou za oponou...*“.²⁵

Jak vyplývá z předchozího shrnutí, tématu aktivního cestovního ruchu se zaměřením na průvodce a jejich roli v cestovním ruchu a ve společnosti v 70. a 80. letech 20. století se podrobněji nevěnuje žádná práce. Historici zabývající se cestovním ruchem se naopak soustředí buď na pasivní cestovní ruch a (ne)možnosti cestování československých občanů do zahraničí,²⁶ domácí cestovní ruch a rekreaci,²⁷ nebo se zabývají jiným časovým obdobím.²⁸

---

²³ BOROVIČKA, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české: Cestovatelství*. Praha: Paseka, 2010.

²⁴ ŠTEMBERK, Jan a kol. *Kapitoly z dějin cestovního ruchu*. Pelhřimov - Praha: Nová tiskárna a Vysoká škola obchodní, 2012.

²⁵ MÜCKE, Pavel. „Před oponou za oponou...“ aneb Obraz cizinců a cizích zemí v paměti dělníků a příslušníků tzv. pracující inteligence Československa sedmdesátých a osmdesátých let 20. století. In: VANĚK, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé..?!: Pohled do života tzv. mlčící menšiny*. Praha: Academia, 2009.

²⁶ Např. RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007; RYCHLÍK, Jan. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace*. Praha: ÚSD AV ČR, 2012; KALETA, Petr a NOVOSAD, Lukáš (eds.). *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století: sborník z mezinárodní vědecké konference (Praha 6. - 7. 9. 2007)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008.

V jednotlivých pracích lze sice nárazově najít dílčí zmínky či kapitoly dotýkající se profese průvodce cestovního ruchu, nedá se však hovořit o žádné propracovanější studii či monografii na dané téma v daném časovém období.

1.2.2 Současná odborná literatura ostatních vědních oborů

Co se týče ostatních vědních oborů, informace relevantní pro tuto práci poskytují zejména práce ekonomického charakteru, a také vysokoškolská skripta a učebnice určené studentům ekonomických oborů vysokých škol. V tomto typu odborné literatury už kromě všeobecných informací o vývoji a organizaci cestovního ruchu nalezneme také příspěvky soustředící se konkrétně na profesi průvodce cestovního ruchu. Velmi stručný nástin vývoje průvodcovské činnosti v bývalém Československu přináší kapitola v učebnici *Metodika činnosti průvodce cestovního ruchu* od Jána Orišky.²⁹ Stejná učebnice pak na třech stranách nabízí krátký „historický exkurz do přípravy průvodců cestovního ruchu“. Stejně stručný, dvoustránkový pohled na vývoj průvodcovské činnosti nalezneme např. i v knize *Průvodce cestovního ruchu*.³⁰ Chronologický přehled vývoje českého cestovního ruchu od roku 1948 až do současnosti se zaměřením na průvodce cestovního ruchu nabízí článek od Petra Houšky z Vysoké školy obchodní.³¹ Tento příspěvek, jak sám autor v úvodu píše, „je z pohledu publikační činnosti po roce 1989 ojedinělým počinem. Není evidována jediná, byť trochu podrobnější práce, která by se zabývala průřezovým pohledem na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti.“³² Přestože článek obsahuje gramatické chyby či historické

---

²⁷ Např. FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013; ČORNEJOVÁ, Alžběta. *Dovolená s poukazem*. Praha, Academia, 2014.

²⁸ Např. ŠTEMBERK, Jan. *Prameny a literatura k dějinám cestování a cestovního ruchu v českých zemích a Československu v první polovině 20. století*. Praha: VŠO, 2008; ŠTEMBERK, Jan. Německo-československý cestovní ruch v meziválečném období. In: *Acta Oeconomica Pragensia*. Praha: Oeconomica, 2010, (1); ŠTEMBERK, Jan. *Fenomén cestovního ruchu: Možnosti a limity cestovního ruchu v meziválečném Československu*. Praha: Nová tiskárna Pelhřimov ve spolupráci s VŠO, 2009; ŠTEMBERK, Jan, MANOVÁ, Miroslava a kol. *Historie a cestovní ruch: Perspektivní a podnětné spojení*. Praha: VŠO, o.p.s., 2008; HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků: Všední den na střeoevropských cestách*. Praha: Argo, 1996.

²⁹ ORIEŠKA, Ján. *Metodika činnosti průvodce cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, 1999.

³⁰ ZELENKA, Josef (ed.). *Průvodce cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

³¹ HOUSKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2), s. 39-61.

³² Tamtéž, s. 40.

nepřesnosti,³³ poskytuje poměrně přehledný soupis legislativních norem, které se k cestovnímu ruchu, jeho vývoji, fungování a organizaci v socialistickém Československu vztahovaly. Článek je navíc jako jediný exkurz do vývoje cestovního ruchu v Československu psán s důrazem na průvodce cestovního ruchu.

1.2.3 Dobová odborná literatura

Významným informačním zdrojem pro tuto práci se staly dobové odborné publikace zabývající se cestovním ruchem včetně činnosti průvodců cestovního ruchu. Na jejich pomyslném vrcholu se nachází *Rukověť cestovního ruchu*,³⁴ napsaná pod vedením Antonína Frankeho,³⁵ dlouholetého tajemníka Vládního výboru pro cestovní ruch České socialistické republiky (ČSR).³⁶ Tato kolektivní monografie vznikla v roce 1980 jako reakce na „*nedostatek odborné literatury o cestovním ruchu na knižním trhu*“,³⁷ a obsahuje soubor odborných statí týkajících se československého i zahraničního cestovního ruchu. Věnuje se definici a charakteristice československého cestovního ruchu a jeho místu v socialistické společnosti; mapuje jeho organizační uspořádání a materiálně-technické předpoklady jeho rozvoje na tuzemské i mezinárodní úrovni; popisuje československou výzkumnou činnost v této oblasti a dotýká se i jeho propagačního působení. Tato práce je až do dnešní doby centrálním zdrojem informací pro odborné publikace a vysokoškolská skripta zabývající se cestovním ruchem a jeho organizací v Československu před rokem 1989. *Rukověť cestovního ruchu* vznikla pod záštitou Vládního výboru pro cestovní ruch a dá se tak považovat za autentickou prezentaci tehdejšího oficiálního ideologického pojetí československého cestovního ruchu. Z tohoto důvodu se i pro tuto diplomovou práci stala důležitým pramenem.

---

³³ Na str. 40 nejasným způsobem užívá ve spojení s rokem 1948 pojem „Česká republika“; nápadná je také chyba hned v samotném názvu článku, kde autor místo předložky „s“ používá „z“ (v textu této diplomové práce opraveno na „s přihlédnutím“); na str. 42 je k nalezení hrubka „mohli zřídít tuto komisy“ a jiné.

³⁴ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980.

³⁵ Ing. Antonín Franke, CSc. ve výzkumu cestovního ruchu působí dodnes a je v této oblasti považován za experta. Je autorem mnoha současných odborných prací zabývajících se fenoménem cestovního ruchu.

³⁶ Zkratku „ČSR“ v této práci používám výlučně jako označení pro Českou socialistickou republiku, společně se zkratkami „SSR“ pro Slovenskou socialistickou republiku a „ČSSR“ pro Československou socialistickou republiku. Pojem „Československo“ je naopak vypisován celým jménem.

³⁷ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 5.

Vládní dokumenty *Rajonizace cestovního ruchu v ČSSR*³⁸ a *Rajonizace cestovního ruchu ČSR*³⁹ poskytly informace o hlavním městě Praze a jeho výlučném postavení a roli v rámci tehdejšího československého cestovního ruchu. Příručky *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XIV. sjezdu KSČ*⁴⁰ a *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XV. sjezdu KSČ*⁴¹ vytyčují další směřování oblasti cestovního ruchu po potlačení reformních pokusů na konci 60. let a nástupu tzv. normalizace. Roli cestovního ruchu v československé socialistické společnosti mapuje příručka *30 let rozvoje československého cestovního ruchu*,⁴² vydaná Vládním výborem pro cestovní ruch. Stejným tématem se zabývají také publikace *Cestovní ruch v socialistické společnosti*⁴³ a *Cestovní ruch v ČSSR*.⁴⁴ Referáty tehdejších čelních představitelů cestovního ruchu obsahuje sborník přednášek z celostátní konference cestovního ruchu, konané v roce 1983.⁴⁵

1.2.4 Dobové studijní materiály, učebnice a skripta

Informace o obsahové náplni průvodcovských výkladů a požadavcích na nadcházející průvodce jsem čerpala z dobových učebnic a studijních materiálů pro frekventanty kvalifikačních kurzů pro průvodce a středoškolské a vysokoškolské studenty oboru Cestovní ruch. Základní přehled o náplni kurzů pro nastávající průvodce poskytuje oficiální metodická příručka *Instrukce pro přípravu průvodců cestovního ruchu v ČSR ke všem typům zkoušek*⁴⁶ z roku 1986. Ta byla schválena tehdejším ministerstvem obchodu ČSR a Vládním výborem pro cestovní ruch a vydána „za účelem jednotné organizace politicko-odborné přípravy průvodců a jednotné realizace jejich zkoušek“.⁴⁷ Vedle učebnic jednotlivých předmětů pro

---

³⁸ KOTRBA, Miroslav. *Rajonizace cestovního ruchu v ČSSR*. Praha: Merkur, 1968.

³⁹ DOHNAL, Václav a kol. *Rajonizace cestovního ruchu ČSR*. Praha: Merkur, 1985.

⁴⁰ *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XIV. sjezdu KSČ*. Praha: Merkur, 1971.

⁴¹ *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XV. sjezdu KSČ*. Praha: Merkur, 1976.

⁴² *30 let rozvoje československého cestovního ruchu*. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1978.

⁴³ PACHINGER, Karol. *Cestovní ruch v socialistické společnosti*. Bratislava: Alfa, 1983.

⁴⁴ ŠMÍD, Jaroslav. *Cestovní ruch v ČSSR*. Praha: Pražská informační služba, 1976.

⁴⁵ *Celostátní konference cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1983.

⁴⁶ ŠÍDLOVÁ Jana a kol. *Instrukce pro přípravu průvodců cestovního ruchu v ČSR ke všem typům zkoušek*. Praha: Merkur, 1986.

⁴⁷ Tamtéž, s. 3.

vzdělávání průvodců⁴⁸ jsem informace o obsahu průvodcovských výkladů čerpala také např. z knihy *Fakta a argumenty pro průvodce*.⁴⁹

1.2.5 Dobová periodika, tištěné průvodce a mapy

V 70. a 80. letech byla v Československu vydávána dvě periodika zabývající se otázkami cestovního ruchu a průvodcovské činnosti. Obě vznikala pod hlavičkou oficiálních orgánů a dají se tak považovat za exkurz do tehdejší státní politiky cestovního ruchu a činnosti průvodců. Prvním z nich byl *Informační zpravodaj pro průvodce*,⁵⁰ vydávaný Ústředním metodickým a koordinačním sborem pro práci s průvodci, který byl určen přímo samotným průvodcům jako zdroj informací a novinek z oblasti jejich profesní činnosti. Toto periodikum prostřednictvím krátkých příspěvků přináší např. informace o průběhu a výsledcích kvalifikačních a ověřovacích kurzů pro průvodce, metodické pokyny pro průvodce pracující se zahraničními turisty, novinky z odborné literatury pro průvodce a tipy na další vzdělávání, závěry z profesních konferencí, školení a setkání. Druhým periodikem byl *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*.⁵¹ Ten byl vydáván pouze pro služební potřebu tohoto koordinačního orgánu a poskytuje tak více odborný pohled na aktuální stav a řízení cestovního ruchu včetně činnosti průvodcovských sborů.

Informace o tom, jakým způsobem se Československo v období tzv. normalizace prezentovalo v zahraničí a také přehled o tehdejších realitách Prahy a Československa poskytly dobové propagační materiály, mapy a tištěné turistické průvodce v angličtině.⁵² Díky nim jsem se mohla lépe připravit na rozhovory s narátory, získané informace použít jako vodítko k otevření nového tématu nebo s jejich pomocí hledat paralely mezi provázením turistů tehdy a dnes. V dobových tištěných průvodcích o Praze je mimo jiné také k nalezení aktuální

---

⁴⁸ Studijní plán se skládal z těchto předmětů: Dějiny politického a hospodářského vývoje Československa; Dějiny a kultura Československa; Zeměpis cestovního ruchu; Ekonomika cestovního ruchu; Technika cestovního ruchu; Metodika průvodcovské činnosti; Psychologie cestovního ruchu.

⁴⁹ LION, Milan. *Fakta a argumenty pro průvodce*. Praha: Merkur, 1985.

⁵⁰ *Informační zpravodaj pro průvodce*. Praha: Merkur.

⁵¹ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur.

⁵² RYBÁR, Ctibor. *Prague. Guide, Information, Facts*. Praha: Olympia, 1971; *Welcome to Czechoslovakia*. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1971; RYBÁR, Ctibor. *Czechoslovakia: Guidebook*. Praha: Olympia, 1982.

nabídka komentovaných prohlídek po Praze s profesionálními průvodci, zajišťovaných cestovní kanceláří Čedok, uvedeny jsou přesné časy pravidelných vycházek i jednotlivé body programu. Prostor je mimo jiné věnován také aktuální nabídce ubytovacích zařízení včetně luxusních hotelů pro zahraniční klientelu.

1.2.6 Dobová legislativa a právní normy

Stěžejní právní normou pro řízení cestovního ruchu, resp. průvodcovské činnosti v ČSR se v období nastupující normalizace stal § 19 zákona České národní rady č. 2/69 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČSR. Na jeho základě bylo ústředním orgánem správy cestovního ruchu ustanoveno Ministerstvo obchodu ČSR, a zároveň vytvořen koordinační orgán Český výbor pro cestovní ruch.⁵³ Hned v roce 1973 byl usnesením vlády ČSR č. 185/1973 Český výbor pro cestovní ruch nahrazen Vládním výborem pro cestovní ruch ČSR. Ten jakožto koordinační orgán vlády ČSR řídil mimo jiné také činnost Národního výboru hlavního města Prahy, do jehož gesce spadali i pražští průvodci cestovního ruchu.⁵⁴ Pro otázky zahraničního cestovního ruchu byl na federální úrovni usnesením vlády ČSSR č. 170 z 24. července 1971 ustanoven Vládní výbor pro zahraniční cestovní ruch při Federálním ministerstvu zahraničního obchodu.⁵⁵ Vládní výbor pro cestovní ruch ČSR byl zrušen zákonem č. 60/1988 Sb., o změnách v organizaci a působnosti ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, který agendu cestovního ruchu v roce 1988 převedl pod nově vzniklé Ministerstvo obchodu a cestovního ruchu.⁵⁶

Důležitou funkci plnil v období po potlačení pražského jara vládní dokument *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XIV. sjezdu KSČ* vydaný Ministerstvem obchodu ČSR, vytyčující další směřování cestovního ruchu.⁵⁷ Činnost pražských průvodcovských sborů byla od roku 1969 nově upravována *Vyhláškou NVP č. 11 ze dne 26. 11. 1969 o průvodcovské*

---

⁵³ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 92.

⁵⁴ Tamtéž, s. 93.

⁵⁵ Tamtéž, s. 91.

⁵⁶ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2), s. 48.

⁵⁷ *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XIV. sjezdu KSČ*. Praha: Merkur, 1971.

*činnosti v hlavním městě Praze, která „řešila důsledky krizových let 1968-1969“.*⁵⁸ Vyhláška byla novelizována v roce 1976.⁵⁹ Na základě *usnesení vlády ČSR č. 105/74* byl v roce 1974 ustaven Ústřední metodický a koordinační sbor pro práci s průvodci, jehož vznik měl zásadní vliv na další směřování průvodcovské činnosti v Československu.

---

⁵⁸ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 533, č. k. 455, leden 1976, s. 519.

⁵⁹ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP. Komise cestovního ruchu NVP 1976-1977. Iv. č. 2140, 1977.

2 CESTOVNÍ RUCH A PRŮVODCOVSKÁ ČINNOST V SOCIALISTICKÉM ČESKOSLOVENSKU

2.1 Cestovní ruch a jeho organizační uspořádání po roce 1948

Cestovní ruch hrál v socialistickém Československu nezastupitelnou roli a byl zvláště v éře normalizace považován za jeden z faktorů při „budování vyspělé socialistické společnosti“.⁶⁰ Byl údajným ukazatelem vysoké životní úrovně a jeho základním cílem měla být především péče o pracující lid. Vedle toho měl cestovní ruch plnit ještě další pozitivní funkce. Měl hrát důležitou roli při „šíření osvěty, poznatků a zkušeností i růstu spotřeby kulturních hodnot obyvatelstvem“⁶¹ a být pomocníkem při formování socialistického člověka.⁶² Kromě sociální oblasti měl mít pozitivní dopad i na československou ekonomiku: „[Cestovní ruch] zaujal pevné místo ve struktuře národního hospodářství. Ovlivňuje proces výroby a spotřeby, má vazbu na národní důchod, vytváří prostor pro realizaci kupní síly obyvatelstva a napomáhá ekonomickému vyrovnávání oblastí. Představuje efektivní zdroj produkce deviz.“⁶³ A v neposlední řadě měl pozitivně působit také v oblasti politiky a mezinárodních vztahů: „V politické oblasti přispívá k naplnění zásad mírového soužití mezi národy a k posilování jednoty zemí socialistického společenství.“⁶⁴ V době rozděleného světa na dva nepřátelené tábory kapitalistických a socialistických zemí byl cestovní ruch vedle např. zahraničního obchodu a vědeckých, kulturních či sportovních styků jednou z forem mezinárodních vztahů mezi kapitalismem a socialismem, a byl z toho důvodu záměrně politicky využíván pro zájmy Československa a socialismu jako takového.⁶⁵

Tato kapitola je věnována vývoji v jeho organizaci mezi lety 1948 a 1989, postupným změnám v jeho řízení a tomu, jaká role mu byla KSČ v různých obdobích přisuzována. Přestože se tato práce soustředí na období tzv. normalizace, považovala jsem za důležité zmapovat proměny statutu cestovního ruchu a mechanismy jeho řízení v Československu již po roce 1948, a tím se vyvarovat vytrhnutí fenoménu cestovního ruchu a průvodcovství v

---

⁶⁰ 30 let rozvoje československého cestovního ruchu. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1978, s. 1.

⁶¹ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 14.

⁶² Tamtéž, s. 200.

⁶³ Tamtéž, s. 14.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž, s. 201.

období tzv. normalizace z kontextu jeho vývoje. Druhým důvodem byla snaha o získání většího přehledu o politických orgánech a institucích, které chod cestovního ruchu v poválečném Československu zajišťovaly, což usnadnilo další pátrání v archivech a odborné literatuře. Vzhledem k územnímu zaměření této práce je po roce 1969 záměrně opomíjen vývoj organizace cestovního ruchu na území Slovenské socialistické republiky (SSR).

2.1.1 Reorganizace po roce 1948

Po komunistickém převratu a uchopení moci v Československu v únoru 1948 přistoupila KSČ k další vlně znárodnování,⁶⁶ která se nevyhnula ani odvětví cestovního ruchu. Na základě znárodnovacích zákonů byla znárodněna některá hostinská a ubytovací zařízení⁶⁷ a cestovní kanceláře: „*Provozování činnosti cestovních kanceláří [...] se vyhrazuje národním podnikům, které zřídí ministr vnitřního obchodu v dohodě s ministrem financí. [...] Podniky, které nebudou znárodněny [...], zastaví svou činnost dnem, který určí ministr vnitřního obchodu vyhláškou v Úředním listě. Tímto dnem zanikají jejich oprávnění k provozování cestovních kanceláří.*“⁶⁸ Konkrétní dopad měl nový zákon na čtyři tehdy fungující cestovní kanceláře: Čedok, čs. cestovní a dopravní kancelář a.s.; Bureš Hynek, cestovní kancelář; Cestovní kancelář Zemského cizineckého svazu v Brně a cestovní kancelář Procházka a spol., východočeská cestovní kancelář.⁶⁹ Poslední tři zmíněné cestovní kanceláře pak ve stejném roce i s veškerým majetkem přešly pod správu podniku Čedok a jako samostatně fungující podniky de facto zanikly.⁷⁰ V roce 1950 vešla v platnost vyhláška Ministerstva vnitřního obchodu, do jejíž gesce oblast cestovního ruchu spadala, na jejímž základě byly zřízeny komise cestovního ruchu pod krajskými národními výbory a dále pod ústředními národními výbory v Praze a v Brně. Tyto komise fungovaly jako poradní složka daných národních výborů, které měly na starost zajistit vhodné podmínky pro cestování a přechodný pobyt

⁶⁶ V poválečném Československu se neznárodněovalo poprvé až po únoru 1948, první vlna znárodnování proběhla na základě rozhodnutí tehdejší vlády již v roce 1945.

⁶⁷ Přestože, jak uvádí Mücke, si „nemálo živnostníků i po oficiálně iniciovaném znárodnění či združstevnění práv v tomto odvětví udrželo svou existenci, zejména v oblasti poskytování ubytování, a to až na práh 60. let.“ Cestování a cestovní ruch v Československu mezi lety 1945-1989 pohledem české historiografie soudobých dějin. In: *Střed: Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2013, 5 (1), s. 125.

⁶⁸ Zákon č. 122/1948 Sb., o organizaci a znárodnění cestovních kanceláří.

⁶⁹ Vyhláška ministra vnitřního obchodu ze dne 14. října 1948 o znárodnění některých cestovních kanceláří.

⁷⁰ Vyhláška ministra vnitřního obchodu ze dne 14. října 1948 o zřízení národního podniku Čedok.

turistů. Vyhláška mimo jiné zmiňuje i „*informační a receptivní služby cestovního ruchu – zejména [...] přijetí, ubytování a doprovod hromadných výprav a jiných hostí.*“⁷¹ Jak uvádí autor citovaného příspěvku, jde o poslední informaci týkající se činnosti průvodců cestovního ruchu v dobové legislativě. Další zmínka o průvodcích se „*de facto v následujícím období, tj. až do počátku 70 let minulého století, v legislativně-administrativních předpisech neobjevuje.*“⁷² V roce 1952 přešla oblast cestovního ruchu z působnosti Ministerstva vnitřního obchodu pod správu Ministerstva dopravy. Zároveň byla zřízena Ústřední komise cestovního ruchu a v krajích a okresech byly péčí o cestovní ruch pověřeny příslušné národní výbory. O čtyři roky později byl cizinecký cestovní ruch⁷³ převeden pod Ministerstvo zahraničního obchodu, zatímco domácí cestovní ruch zůstal již od roku 1954 v působnosti Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport.⁷⁴

Politika KSČ po únoru 1948 se vyznačovala velkými reorganizačními změnami, během nichž musela být i oblast cestovního ruchu začleněna do nově budovaného socialistického systému. Padesátá léta by se dala označit jako období pokusů a omylů, přinášející neustále nové změny v jeho řízení. Československý komunistický režim od počátku upřednostňoval cestovní ruch zejména v jeho domácí podobě, zatímco zahraniční cestovní ruch zůstal upozaděm. Domácí cestovní ruch měl být prostředkem k realizaci práv všech občanů na odpočinek a regeneraci sil, na prohlubování znalostí a sebevzdělávání a na rozšiřování duševního a myšlenkového obzoru.⁷⁵ V rámci zahraničního cestovního ruchu pak byl jednoznačně vyzdvihován cestovní ruch s ostatními socialistickými státy jakožto prostředek k dalšímu rozvíjení vztahů se spřátelenými zeměmi: „*[Cestovní ruch] se socialistickými zeměmi přispívá k vzájemnému utužování bratrských internacionálních vztahů, k upevňování vzájemného přátelství, k porozumění a sblížování národů bojujících za socialismus [...].*“⁷⁶ Oproti tomu cestovní ruch s kapitalistickými státy byl v omezené míře tolerován kvůli ekonomickým výhodám, které z něj v podobě přílivu deviz plynuly, a také

---

⁷¹ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá veda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2), s. 42.

⁷² Tamtéž, s. 43.

⁷³ Zahraniční cestovní ruch.

⁷⁴ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá veda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2), s. 45.

⁷⁵ *30 let rozvoje československého cestovního ruchu*. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1978, s. 1.

⁷⁶ Tamtéž, s. 1.

jako příhodný prostředek k propagandě: „*Turistické návštěvy Československa, využívané k jeho aktivní popularizaci umožňují občanům z nesocialistických zemí seznámit se přímo na místě s podmínkami života a jistotami československých pracujících, s principy vnitřní a zahraniční, zejména mírové politiky ČSSR, a s praktickými úspěchy reálného socialismu v naší zemi.*“⁷⁷ Tento nerovný přístup k cestovnímu ruchu ze strany KSČ je možné pozorovat v průběhu celého vývoje socialistického Československa až do roku 1989.

V prvních letech po převzetí moci KSČ v roce 1948 stál aktivní cestovní ruch zcela mimo oblast zájmu vládnoucí moci. V souvislosti se vznikem „nové společnosti“ byla v rámci cestovního ruchu podporována hlavně domácí rekreace československého obyvatelstva. V 50. letech je cestovní ruch prezentován jako jedno ze základních práv pracujících občanů v socialistické společnosti, kteří byli „*zbaveni vykořisťování*“, a mají nyní „*právo na odpočinek po práci a na placenou dovolenou*“.⁷⁸ Státu a společenským organizacím je pak přisouzena povinnost „*péče [...] o co nejplnější využití volného času pracujících pro jejich zotavení a kulturní život*“.⁷⁹ V rozporu s těmito oficiálními prohlášeními je ale období po únoru 1948 typické rapidním poklesem rozvoje služeb, což se dotýká i oblasti cestovního ruchu a státních investic do ní. Padesátá léta v Československu byla navíc charakteristická velmi dlouhou pracovní dobou (šestidenní pracovní týden, volné soboty byly zavedeny až v roce 1968)⁸⁰ a velkými nároky komunistického režimu na aktivní zapojení občanů do dalších, navazujících a víceméně povinných aktivit. Jednalo se např. o brigády, mimořádné směny a schůze. Ty se konaly po pracovní době či o víkendech a značně tak, nehledě na propagandou deklarující právo pracujících na odpočinek, omezovaly možnost účasti občanů na dalších volnočasových aktivitách včetně cestování.⁸¹ A jak shrnuje Pavel Mücke, převzetí moci komunisty v Československu se v oblasti cestovního ruchu projevilo zejména „*omezením svobodného práva na cestování do zahraničí, znárodněním subjektů podnikajících v oblasti*

---

⁷⁷ Tamtéž, s. 2.

⁷⁸ FRANKE, Antonín. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 11.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Vyhláška federálního ministerstva práce a sociálních věcí č. 63/1968.

⁸¹ KNAPÍK, Jiří a FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, s. 63-65.

*cestovního ruchu, centralizací odvětví a jeho podřízení státnímu, veřejnému či podnikovému dohledu.*⁸²

2.1.2 Počátky rozvoje socialistického cestovního ruchu

První zásadnější zájem o podporu a rozvoj cestovního ruchu ze strany komunistického režimu přichází v roce 1958, kdy se cestovní ruch poprvé dostává na pořad jednání vlády.⁸³ Důvodem byl stále narůstající rozsah československého cestovního ruchu a svou úlohu zde jistě sehrály i změny v mezinárodní situaci, tajný projev Nikity Chruščova z roku 1956 odhalující Stalinovy zločiny a následná postupná liberalizace a destalinizace ve východním bloku. V roce 1958 je domácí i zahraniční cestovní ruch opět přiřazen do gesce Ministerstva vnitřního obchodu, při kterém je zřízen Koordinační výbor pro otázky cestovního ruchu a vybudovány stálé komise. Jak zhodnotil poslanec František Kakos na schůzi Národního shromáždění v roce 1963, tato změna přinesla do roku 1962 významná zlepšení v nárůstu počtu dostupných lůžek v ubytovacích zařízeních, v počtu rekreatantů v závodních zařízeních a v počtu účastníků aktivního i pasivního cestovního ruchu. Poslanec nicméně konstatuje, že ČSSR v počtu „účastníků [cestovního ruchu] ze zahraničí k nám podstatně zaostává.“⁸⁴ Příliv zahraničních návštěvníků měl být nadále podporován, jelikož představoval cenný zdroj dlouhodobě nedostatkových deviz. V roce 1958 je oficiálně založena také Pražská informační služba, která v sobě propojila do té doby nesourodě fungující pracoviště zabývající se cestovním ruchem na území hl. m. Prahy.⁸⁵ Zvýšené pozornosti věnované oblasti cestovního ruchu od konce 50. let si všímá i Pavel Mücke při studiu dostupných archivních materiálů k tomuto tématu: „Z prozatím prostudovaných materiálů [...] jsem se zvyšující se frekvencí relevantních materiálů usoudil, že problematika cestování a cestovního ruchu na celostátní

---

⁸² MÜCKE, Pavel. Cestování a cestovní ruch v Československu mezi lety 1945-1989 pohledem české historiografie soudobých dějin. *Střed: Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2013, 5 (1), s. 107.

⁸³ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 11.

⁸⁴ Schůze NS ČSSR 5. 12. 1963 [online]. [cit. 2015-08-18]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/022schuz/s022020.htm>.

⁸⁵ O PIS: Pražská informační služba [online]. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: <http://archiv.pis.cz/cs/o-pis.shtm>.

*úrovni se ve stranických rozhodovacích kruzích začínala těšit stále větší pozornosti, a to zejména od přelomu padesátých a šedesátých let.*⁸⁶

S ohledem na nepřehlednou situaci v cestovním ruchu v jednotlivých částech Československa ztěžující jeho další řízení byl v období 1960-1962 vypracován dokument *Rajonizace cestovního ruchu v ČSSR*, který po zmapování všech oblastí v Československu stanovil, které z nich a v jakém rozsahu jsou pro rozvoj cestovního ruchu vhodné a které nikoliv. Na základě tohoto rozdělení se pak mohlo přistoupit k lepšímu plánování rozvoje cestovního ruchu v Československu.⁸⁷ V roce 1963 vzniká z důvodu roztržičnosti pravomocí v oblasti cestovního ruchu a potřeby centrálního řízení Vládní výbor pro cestovní ruch,⁸⁸ jakožto řídicí orgán jak pro domácí, tak i zahraniční cestovní ruch. Vznik tohoto orgánu byl přelomový, jelikož mu byly v oblasti cestovního ruchu přiděleny neobyčejné pravomoci. Vládní výbor pro cestovní ruch je zřízen jako „*orgán nadresortního charakteru, [který] bude organizovat, řídit a kontrolovat domácí i zahraniční cestovní ruch. [...] Bude oprávněn vydávat závazná opatření a obecně platné předpisy. Bude mít oprávnění ukládat příslušným soudruhům ministrům a vedoucím ústředních úřadů a NV zásadní úkoly v souvislosti s cestovním ruchem. Bude vybírat a schvalovat zástupce Československé organizace cestovního ruchu do mezinárodních organizací cestovního ruchu a vysílat své zástupce do příslušných komisí RVHP. Bude disponovat zvláštním účtem státního rozpočtu [...]. Bude mít na starosti ústřední státní propagaci v zahraničí. Jako vrcholný orgán mající povinnost řídit a odpovídat za rozvoj cestovního ruchu u nás, bude předkládat vládě republiky příslušné zprávy a návrhy. Tento výbor bude mít svůj sekretariát, který bude organizován uvnitř MVO.*“⁸⁹ Současně s Vládním výborem pak vznikly krajské, okresní a městské komise pro cestovní ruch. Dále bylo rozhodnuto o podpoře a nutnosti dalšího rozvoje zahraničního cestovního ruchu, opět s důrazem kladeným především na styk s ostatními socialistickými zeměmi.⁹⁰

---

⁸⁶ MÜCKE, Pavel. Cestování a cestovní ruch v Československu mezi lety 1945-1989 pohledem české historiografie soudobých dějin. *Střed: Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2013, 5 (1), s. 115.

⁸⁷ *30 let rozvoje československého cestovního ruchu*. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1978, s. 22n.

⁸⁸ Vládní usnesení č. 964 z 13. 11. 1963.

⁸⁹ Schůze NS ČSSR 5. 12. 1963 [online]. [cit. 2015-08-18]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/022schuz/s022020.htm>.

⁹⁰ NEJEDL, Karel. Zhodnocení souboru dostupných statistických údajů o vývoji příjezdového a výjezdového cestovního ruchu v České republice. In: *Využití statistických dat v cestovním ruchu ČR ve vztahu k řešení regionálních disparit*. Praha: Vysoká škola hotelová Praha 8, spol. s.r.o., 2010, s. 20.

Na monitorování, fungování a rozvoji turismu v Československu se kromě řídicích orgánů podílel od roku 1965 také Výzkumný ústav cestovního ruchu v Bratislavě s celostátní působností a jemu podobný Výzkumný ústav obchodu v Praze, spadající pod Ministerstvo obchodu ČSSR.⁹¹ Výzkumný ústav pro cestovní ruch v Bratislavě ve spolupráci s Vládním výborem pro cestovní ruch získával informace z Federálního statistického úřadu, které pravidelně zpracovával do detailních tabulek a přehledů, a podílel se tak na vzniku a uchovávání statistických dat v oblasti cestovního ruchu.⁹² Od roku 1970 se výzkumná činnost cestovního ruchu koncentrovala zejména do Výzkumného ústavu cestovního ruchu v Bratislavě, na výzkumu se dále podílely vysoké školy ekonomického charakteru v Praze a Bratislavě.⁹³

V období od roku 1963 až do vyvrcholení reformních pokusů během pražského jara zůstala organizační struktura cestovního ruchu v Československu beze změn, reformy konce 60. let se v oblasti turismu ale projevíly značným uvolněním možností cestování a tím i nárůstem zahraničních návštěvníků do Československa. Současné odborné práce mapující organizaci cestovního ruchu se k jejímu vývoji v období pražského jara příliš nevyjadřují. Většina se věnuje přelomovému momentu, vzniku Vládního výboru pro cestovní ruch v roce 1963, následně navazuje popisem reorganizace cestovního ruchu v souvislosti s federalizací republiky v roce 1969 a reformní období opomíjí. Stěžejní normalizační práce zabývající se všemi aspekty cestovního ruchu období pražského jara v rámci historického vývoje československého cestovního ruchu shrnuje do jediné věty: „...*nové problémy se vyhrotily v letech 1968-1969, v době vrcholící společenské krize, která negativně poznamenává i tehdejší cestovní ruch, jenž se do té doby úspěšně vyvíjel.*“⁹⁴ Stejně tak brožura vydaná v roce 1978, mapující posledních 30 let československého cestovního ruchu, věnuje situaci v během pražského jara pouze krátkou poznámku: „*V krizovém období let 1968-1969 se i v oblasti cestovního ruchu projevilo úsilí o jeho zneužití proti další výstavbě socialistické společnosti v Československu jako nástroje k prosazování pravicové a buržoazní ideologie.*“⁹⁵

---

⁹¹ Fungoval v letech 1965-1967. V období 1968-1970 nahrazen Ústavem pro cestovní ruch v Bratislavě, od roku 1970 do roku 1992 jakožto Výzkumný ústav cestovního ruchu v Bratislavě, viz FRANKE, Antonín a STUDNIČKA, Petr. Výzkum cestovního ruchu v České republice v letech 1960-2000. In: 2. *Mezinárodní kolokvium o cestovním ruchu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 11.

⁹² Tamtéž, s. 9.

⁹³ Tamtéž, s. 10.

⁹⁴ FRANKE, Antonín. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 13.

⁹⁵ *30 let rozvoje československého cestovního ruchu*. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1978, s. 24.

V roce 1969 byl v souvislosti se změnami prováděnými v rámci nového federálního uspořádání zrušen Vládní výbor pro cestovní ruch,⁹⁶ a správa této oblasti spadla nově pod Ministerstvo obchodu ČSR. Při tomto ministerstvu pak vznikl nový resortní koordinační orgán, Český výbor pro cestovní ruch.⁹⁷

2.1.3 Cestovní ruch v období tzv. normalizace

S nastupující normalizací se další směřování československého cestovního ruchu odvíjelo od závěrů XIV. sjezdu KSC z května 1971, a podílelo se tak na opětovném „rozkvětu Československa v duchu marxisticko-leninských idejí“.⁹⁸ Pro oblast cestovního ruchu byl stěžejní jeden z výstupů sjezdu, dokument *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XIV. sjezdu KSC*, vydaný Ministerstvem obchodu ČSR. Na jeho základě byly vytyčeny úkoly, které měly být v oblasti cestovního ruchu v dalším období plněny. Jak se píše hned v úvodu, „období od XIII. do XIV. sjezdu znamenalo nejpohnutější etapu, kdy byla vážně ohrožena funkce socialistického obchodu a kdy jen díky znovuobnovené vedoucí úloze KSC na principech marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu byla i v tomto odvětví uskutečněna úspěšná konsolidace.“⁹⁹ Období pražského jara je tak již zkraje odsouzeno a je jasně deklarováno, že stejně jako ostatní sféry, tak i odvětví vnitřního obchodu a spolu s ním i oblast cestovního ruchu budou do budoucna bez výjimky podléhat normalizační politice. Autoři obviňují reformní pokusy z konce 60. let z poškození československého hospodářství, které s sebou přineslo celkový pokles životní úrovně obyvatelstva, a ve své kritice pokračují také v souvislosti s cestovním ruchem: „Velmi citelně byl zasažen zejména ideologickou diverzí, pravicovou zahraniční politikou i ekonomickými aspekty cestovního ruchu. Doznal sice podstatného rozšíření, avšak za cenu vážných politických i hospodářských škod, takže neplnil

---

⁹⁶ Zákonem č. 2/69 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky.

⁹⁷ Systém řízení oblasti cestovního ruchu v ČSSR tak přestal být jednotný, protože zatímco v ČSR existoval zmíněný Český výbor pro cestovní ruch spadající do gesce Ministerstva obchodu ČSR, na Slovensku působil od roku 1970 Vládní výbor pro cestovní ruch, jako poradní a koordinační orgán Vlády SSR. Tento rozpor zmizel již v roce 1973, kdy česká vláda na základě lepšího fungování a uspořádání na Slovensku přistoupila ke zřízení svého národního Vládního výboru.

⁹⁸ *30 let rozvoje československého cestovního ruchu*. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1978, s. 14.

⁹⁹ *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XIV. sjezdu KSC*. Praha: Merkur, 1971, s. 1.

zejména své žádoucí politické poslání ve společnosti.“¹⁰⁰ Reformním politikům je vyčítáno, že přestali vykonávat centrální dozor nad organizacemi působícími v zahraničním cestovním ruchu a tím pádem komunistické straně znemožnili tuto oblast kontrolovat a ideologicky na ni působit.¹⁰¹

Dokument konstatuje, že v následujícím období je nutné podporovat rozvoj zahraničního cestovního ruchu s ostatními socialistickými zeměmi, který je jedním ze stěžejních prvků socialistického stmelování.¹⁰² Mají být navázány nové dohody a smlouvy, které přinesou zvýšení vzájemných styků. Aktivní cestovní ruch s kapitalistickými státy pak má být důsledně regulován aplikací „politicko-ideologických hledisek a zahraničně politických zájmů“ tak, aby byla „příznivě ovlivněna skladba klientely“, ale zároveň dosaženo zvýšení devizových příjmů. Záměrem normalizační politiky v oblasti příjezdu kapitalistických turistů do Československa bylo pomocí pečlivého výběru obchodních partnerů v zahraničí na základě „třídně politického hlediska“ a individuálního přístupu v jednotlivých kapitalistických zemích docílit toho, aby KSČ mohla alespoň částečně regulovat to, jací turisté z kapitalistických zemí do země vstoupí.¹⁰³ Závěry XIV. sjezdu KSČ se podstatným způsobem dotkly také činnosti průvodců cestovního ruchu, neboť bylo konstatováno, že je nutné zvýšit „politickou vyspělost pracovníků v cestovním ruchu [...] se zvláštním zaměřením na výrazné zkvalitnění průvodcovské služby“.¹⁰⁴ Tento záměr vyvrcholil v roce 1974 vznikem historicky vůbec prvního jednotného vzdělávacího systému pro průvodce cestovního ruchu.¹⁰⁵ XIV. sjezd KSČ dále připomněl význam úlohy národních výborů v oblasti vnitřního obchodu a upozornil na nutnost posílení jejich pravomocí a zdokonalení a sjednocení jejich organizace a řídicí činnosti.¹⁰⁶

V první polovině 70. let bylo konstatováno, že organizační uspořádání cestovního ruchu z roku 1969 již nestačí na jeho rychlý rozvoj a vzestup jeho významu. Jak uvedla poslankyně ČNR Věra Cimplová, „vzhledem k tomu, že cestovní ruch překračuje rámeček

---

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 3.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² V roce 1976 tvořil cestovní ruch se socialistickými státy více než 90% z celkového objemu československého cestovního ruchu. Viz Zpráva o výsledcích cestovního ruchu v roce 1975 a o přípravě hlavní sezóny 1976. *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 5.

¹⁰³ Tamtéž, s. 21-22.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 21.

¹⁰⁵ Viz kapitola 2.5 Profese průvodce cestovního ruchu v období tzv. normalizace.

¹⁰⁶ *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XIV. sjezdu KSČ*. Praha: Merkur, 1971, s. 31.

*jednoho resortu a zasahuje do celé řady odvětví národního hospodářství, je jednou z nejdůležitějších funkcí řídicího orgánu cestovního ruchu koordinace práce jednotlivých ministerstev, orgánů a organizací podílejících se na zabezpečování cestovního ruchu.*¹⁰⁷ Z těchto důvodů byl v roce 1973 Český výbor pro cestovní ruch při ministerstvu obchodu ČSR zrušen¹⁰⁸ a nahrazen Vládním výborem pro cestovní ruch ČSR, jakožto „*poradní, koordinační a iniciativní orgán pro řešení otázek [českého domácího] cestovního ruchu.*“¹⁰⁹ Co se týče zahraničního cestovního ruchu, ten byl od roku 1971 řízen na federální úrovni Vládním výborem pro zahraniční cestovní ruch ČSSR při Federálním ministerstvu zahraničního obchodu.¹¹⁰

V roce 1976 z výsledků XV. sjezdu KSČ opět vzniká dokument mapující oblast vnitřního obchodu a stanovující jeho priority v dalším období.¹¹¹ Cestovní ruch je zde znovu vyzdvihován především ve své domácí formě jako jeden z ukazatelů stále stoupající životní úrovně československých občanů, a zdůrazňována potřeba dalšího zvyšování jeho efektivity a ideovosti. „*Jedním z hlavních úkolů cestovního ruchu bude napomáhat prohlubování socialistické uvědomělosti, socialistického způsobu života, upevňování socialistického vlastnictví a socialistického internacionalismu, hrdosti na naši socialistickou vlast a na socialistické společenství v čele se Sovětským svazem.*“¹¹² Zahraniční cestovní ruch má být nástrojem k „*propagaci myšlenek socialismu a prosazování zásad mírového soužití.*“¹¹³ V roce 1978 je pak cestovní ruch v Československu Vládním výborem pro cestovní ruch ČSR v rámci hodnocení uplynulých 30 let popisován jako „*významný společensko-politický, kulturní a ekonomický činitel a jeden z ukazatelů její hmotné a kulturní úrovně*“, a za základní cíl cestovního ruchu je pokládáno „*soustavné vytváření podmínek pro rekreaci pracujících jako neoddělitelná součást péče o člověka a důležitý článek programu společenského rozvoje.*“¹¹⁴

Pozitivně stoupající tendence ve vývoji československého cestovního ruchu v období po XVI. sjezdu KSČ byla s uspokojením konstatována i v roce 1986 a za hlavní úkoly

---

¹⁰⁷ Schůze ČNR ze dne 8. října 1973 [online]. [cit. 2015-08-18]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1971cnr/stenprot/009schuz/s009007.htm>.

¹⁰⁸ Zákonem č. 125/1973.

¹⁰⁹ Schůze ČNR ze dne 8. října 1973 [online]. [cit. 2015-08-18]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1971cnr/stenprot/009schuz/s009007.htm>.

¹¹⁰ Usnesením vlády ČSSR č. 170/1971.

¹¹¹ *Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XV. sjezdu KSČ*. Praha: Merkur, 1976.

¹¹² Tamtéž, s. 36.

¹¹³ Tamtéž, s. 37.

¹¹⁴ *30 let rozvoje československého cestovního ruchu*. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1978, s. 1.

v rozvoji cestovního ruchu do roku 1990 bylo stanoveno zvýšení kvality práce a služeb v cestovním ruchu; zvýšení ekonomické efektivnosti a devizových příjmů a zvýšení účinnosti ideově politické a propagačního působení.¹¹⁵ V roce 1988 došlo v souvislosti s celkovou přestavbou hospodářského systému ke změnám také v organizaci a řízení cestovního ruchu. Na základě zákona č. 60/1988 Sb., o změnách v organizaci a působnosti ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČSR bylo Ministerstvo obchodu převedeno na Ministerstvo obchodu a cestovního ruchu ČSR. Vládní výbor pro cestovní ruch ČSR byl zrušen a jeho rozsáhlé pravomoci v oblasti cestovního ruchu přešly na zmíněné ministerstvo.¹¹⁶ Toto nařízení platilo až do roku 1990, kdy bylo obnoveno soukromé podnikání občanů.¹¹⁷

2.2 Čedok a další cestovní kanceláře zajišťující zahraniční cestovní ruch

V 70. a 80. letech působilo v Československu 9 cestovních kanceláří, které se ať už menší nebo větší měrou podílely na zajišťování zahraničního cestovního ruchu.¹¹⁸ Nejznámější, největší a také nejstarší z nich byla cestovní kancelář Čedok, založená již v roce 1920 jako první cestovní kancelář v republice.¹¹⁹ Od svého znárodnění v roce 1948 až do 60. let držel Čedok monopol v provozování služeb zahraničního cestovního ruchu. Měl tak mimo jiné na starosti zajišťování vízových a pasových povinností pro československé občany vyjíždějící do zahraničí, nebo organizaci akcí spojených s příjezdem zahraničních návštěvníků do Československa včetně rychlého vyřízení víz.¹²⁰ Své dominantní postavení v oblasti zahraničního cestovního ruchu v Československu si Čedok udržel i po vzniku dalších cestovních kanceláří až do roku 1989.¹²¹

---

¹¹⁵ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1986, (3), s. 5-21.

¹¹⁶ *Informační zpravodaj pro průvodce*. Praha: Merkur, 1988, (12), s. 14.

¹¹⁷ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá veda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2), s. 48.

¹¹⁸ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 101-103.

¹¹⁹ ŠTEMBERK, Jan. Německo-československý cestovní ruch v meziválečném období. In: *Acta Oeconomica Pragensia*. Praha: Oeconomica, 2010, (1), s. 69.

¹²⁰ KNAPÍK, Jiří a FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, s. 194-195.

¹²¹ Tamtéž, s. 195.

Kromě Čedoku se na zajišťování služeb v rámci zahraničního cestovního ruchu v době tzv. normalizace zaměřovaly i další kanceláře. Cestovní kancelář mládeže SSM se orientovala na potřeby mladých lidí,¹²² družstevní cestovní kancelář Rekrea především na spolupráci s ostatními družstevními organizacemi a zařízeními. Potřeby turistů cestujících vlastními automobily zajišťovala cestovní kancelář Autoturist,¹²³ na služby spojené se sportovními aktivitami se soustředila cestovní kancelář Sport-Turist, podnik České organizace Československého svazu tělesné výchovy.¹²⁴ Balnea, organizace generálního ředitelství lázní a zříděl ČSR, pak měla na starosti propagaci a zajišťování lázeňské péče.¹²⁵ Po federalizaci státu byly k posledním třem jmenovaným subjektům založeny analogické kanceláře i na Slovensku: Tatratour, Slovakoturist a Slovakoterma.¹²⁶ Kromě cestovních kanceláří byly aktivity v zahraničním cestovním ruchu zajišťovány také skrze centrálně organizovanou rekreaci Revolučního odborového hnutí (ROH)¹²⁷ a podnikovou a závodní rekreaci jednotlivých podniků.¹²⁸

2.3 Pražská informační služba (PIS)

Ať už návštěvu zahraničních turistů v Československu v 70. a 80. letech zprostředkovala jakákoliv cestovní kancelář či organizace, služby průvodců cestovního ruchu na území hlavního města Prahy a v jeho nejbližším okolí zajišťovala od roku 1969 výhradně Pražská informační služba.¹²⁹ Tato organizace byla zřízena s platností od 1. 1. 1958 jako kulturně osvětové zařízení Ústředního národního výboru hlavního města Prahy. Jejím posláním bylo seznamování Pražanů a dále tuzemských i zahraničních návštěvníků „*živým slovem, tiskem i obrazem se stavebním, hospodářským, společenským, politickým a kulturním*

---

¹²² DURMANOVÁ, Marie. Některé aspekty vývoje cestovního ruchu v českých zemích v období po druhé světové válce (1945-1970). *Cestování včera a dnes: Hlavní směry vývoje cestování a cestovního ruchu v České republice a ve střední Evropě v 19. - 21. století*. 2007, 4 (1), Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, s. 70.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 101-103.

¹²⁵ Tamtéž, s. 101.

¹²⁶ DURMANOVÁ, Marie. Některé aspekty vývoje cestovního ruchu v českých zemích v období po druhé světové válce (1945-1970). *Cestování včera a dnes: Hlavní směry vývoje cestování a cestovního ruchu v České republice a ve střední Evropě v 19. - 21. století*. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, 4 (1), s. 71.

¹²⁷ O odborové rekreaci více např. viz ČORNEJOVÁ, Alžběta. *Dovolená s poukazem: Odborová rekreace v Československu 1948-1968*. Praha: Academia, 2014.

¹²⁸ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 20.

¹²⁹ Dle Vyhlášky NVP č. 11 ze dne 26. 11. 1969 o průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze.

vývojem a životem našeho hlavního města.“¹³⁰ Tato nově zřízená instituce v sobě soustředila činnost několika doposud nesourodě fungujících pražských pracovišť, jako byly Městský dům osvěty, kulturní a společenské středisko Obecní dům,¹³¹ pracoviště informací a dokumentace či vlastivědný útvar.¹³²

Kromě jiných povinností bylo jedním z hlavních úkolů Pražské informační služby zajištění právě průvodcovských služeb na území Prahy a na historických objektech spadajících do její správy. V praxi byl tento úkol realizován pořádáním vycházek a exkurzí, okružními jízdami a péčí o zahraniční návštěvníky Prahy ve spolupráci s dalšími cestovními kanceláři. Dále měla tato organizace na starosti organizaci vlastivědných kroužků; spolupráci a metodickou pomoc společenským organizacím; podávání ústních, telefonických a písemných informací jak na území Československa, tak i v zahraničí; obstarávání výstřižkové služby z tisku a časopisů; vydávání a prodej měsíčníku *Přehledy kulturních pořadů*; vydávání a prodej odborných publikací o Praze i jiného zaměření; prodej upomínkových předmětů a propagaci památek, významných událostí a činnosti obyvatel hlavního města Prahy.¹³³ S přibývajícím roky se povinnosti a kompetence Pražské informační služby rozšiřovaly, stala se tak např. největší československou organizací zajišťující překladatelské a tlumočnické služby.¹³⁴

V období tzv. normalizace zajišťovala Pražská informační služba činnost průvodců cestovního ruchu na území Prahy prostřednictvím Útvaru vlastivědné práce,¹³⁵ který se dále členil na Oddělení okružních jízd, Oddělení vlastivědných vycházek a Oddělení památkových objektů. Organizační struktura Útvaru vlastivědné práce včetně počtu jednotlivých oddělení a jejich názvů byla v průběhu let několikrát změněna, tato tři stěžejní oddělení a jejich funkce však zůstávala zachována.¹³⁶ Útvar vlastivědné práce Pražské informační služby měl za úkol pravidelně školit a přijímat nové průvodce; doškolovat ty stávající; zajišťovat jejich prověrky

---

¹³⁰ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP. Kulturní instituce. Inv. č. 780, 1957.

¹³¹ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP. Kulturní instituce. Inv. č. 780, 1957.

¹³² *O PIS: Pražská informační služba* [online]. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: <http://archiv.pis.cz/cs/o-pis.shtml>.

¹³³ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP. Kulturní instituce. Inv. č. 780, Sběrka nařízení, vyhlášek a instrukcí ÚNV hlavního města Prahy, 1957.

¹³⁴ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP. Kulturní instituce. Inv. č. 780, Organizační řád Pražské informační služby, 1972.

¹³⁵ Později Odbor vlastivědné práce.

¹³⁶ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP. Hospodaření. Inv. č. 2287, Zprávy o činnosti a hospodaření za roky 1974-1980.

přímo v terénu a na jejich základě zpracovávat jejich hodnocení; zajišťovat chod knihovny a řídit činnost dispečinku průvodců.

Pražská informační služba zůstala zachována i po roce 1989 a pod novým názvem Prague City Tourism působí jako „organizace hlavního města Prahy, jejímž posláním je péče o rozvoj domácího i zahraničního cestovního ruchu v české metropoli“¹³⁷

2.4 Hotely pro zahraniční návštěvníky

Počínaje 50. lety bývali zahraniční turisté přijíždějící do Československa ubytováni v jiných hotelech, než tuzemští návštěvníci. Tento fenomén byl způsobem faktem, že stejně jako cestovní kanceláře čekalo i většinu československých hotelů a ubytovacích zařízení po roce 1948 znárodnění. To zapříčinilo obrovský nedostatek ubytovacích kapacit spolu s rapidním poklesem kvality nabízených služeb. Ta byla v některých hotelech tak katastrofální, že nastaly obavy z reakce zahraničních návštěvníků a následné mezinárodní ostudy. Právě z toho důvodu se již v 50. letech začaly některé hotely, označované jako tzv. interhotely, specializovat pouze na zahraniční klientelu a spolu s tím také na poskytování kvalitnějších služeb.¹³⁸ V období tzv. normalizace se do té nejluxusnější kategorie hotelů v Praze řadily např. hotel Alcron ve Štěpánské ulici, Ambassador na Václavském náměstí, Esplanade ve Washingtonově ulici, International v dnešní ulici Jugoslávských partyzánů, hotel Jalta na Václavském náměstí či v roce 1971 nově otevřený hotel Intercontinental na náměstí Curieových.¹³⁹

2.5 Profese průvodce cestovního ruchu v období tzv. normalizace

Stejně jako cestovní ruch samotný, měli průvodci v éře normalizace v československé společnosti sehrávat výrazně politicko-ideologickou roli. Průvodcovská činnost byla zasazena do souvislostí bipolárního rozdělení světa a neustálého poměřování sil kapitalistického a

---

¹³⁷ Prague City Tourism. In: www.praguecitytourism.cz [online]. [cit. 2016-01-11]. Dostupné z: <http://www.praguecitytourism.cz/cs/pis-pct/pis-pct>.

¹³⁸ KNAPÍK, Jiří a FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, s. 361.

¹³⁹ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 30-31.

socialistického tábora. Především v 70. letech, kdy se mezinárodní napětí a hrozba otevřeného mezinárodního konfliktu snižovaly, přicházelo na řadu střetávání se na rovině ideologické. Představitelé socialistického Československa si uvědomovali, že právě působení průvodců cestovního ruchu, jejich „ideologická pevnost“ a „argumentační schopnosti“ jsou ideálním nástrojem k tomu, jak neustále přispívat k posilování socialistického tábora.¹⁴⁰

2.5.1 Průvodcovská činnost v Praze

V období tzv. normalizace vykonávaly státní správu v oblasti cestovního ruchu (a tedy i průvodcovské činnosti) na regionální úrovni národní výbory, které své pravomoci dále delegovaly na příslušné odbory a komise.¹⁴¹ V Praze se jednalo o Národní výbor hlavního města Prahy (NVP), resp. odbor kultury, pod který spadala Pražská informační služba, komisi kultury a komisi obchodu a cestovního ruchu.¹⁴² Organizace průvodcovské činnosti v celém Československu včetně Prahy, náplň práce průvodců, jejich zajišťování a vzdělávání měly nicméně až do začátku 70. let na starosti pouze jednotlivé organizace cestovního ruchu a cestovní kanceláře, které si průvodce připravovaly podle svých interních potřeb a bez jakéhokoliv centrálního dozoru. Tento na první pohled nepochopitelný nezáměr o to, jakým způsobem je Československo prezentováno zahraničním turistům, souvisí zřejmě s celkovým zanedbáváním a podceňováním zahraničního cestovního ruchu ve prospěch domácí (zejména podnikové) rekreace pro československé občany. V Praze průvodcovskou službu od roku 1948 zajišťovaly Pražská informační služba¹⁴³ a cestovní kancelář Čedok, s rozvojem cestovního ruchu se pak od poloviny 60. let přidávaly další, postupně vznikající cestovní kanceláře. Ty však často posílaly ke skupinám nekvalifikované průvodce, a objevily se také případy, kdy

---

¹⁴⁰ I. celonárodní aktiv průvodců cestovních kanceláří. *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 69.

¹⁴¹ MŮCKE, Pavel. Cestování a cestovní ruch v Československu mezi lety 1945-1989 pohledem české historiografie soudobých dějin. *Střed: Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2013, 5 (1), s. 116.

¹⁴² Do roku 1971 místo odboru kultury fungovala kulturní správa NVP, viz Inventář fondu odboru kultury národního výboru hlavního města Prahy (1949-1990). *Archiv hlavního města Prahy* [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-135-kultura-NVP.pdf>.

¹⁴³ Resp. jednotlivá oddělení spravující cestovní ruch na území Prahy, která byla v roce 1958 sloučena pod nově založenou Pražskou informační službu.

jednotlivci provázeli zahraniční klienty tzv. na vlastní pěst bez potřebného vyškolení, často ve velmi špatné odborné i jazykové kvalitě.¹⁴⁴

V září 1969 byla z důvodu zlepšení této situace kulturní správou NVP¹⁴⁵ vydána Vyhláška o průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze, která stanovila, kdo a za jakých podmínek smí vykonávat činnost průvodce na území Prahy, a dále poukázala na nutnost vzniku jednotného systému fungování pražského průvodcovského sboru. Pro tyto účely měla poprvé vzniknout evidence oprávněných průvodců Prahou, která by usnadnila spolupráci s organizacemi využívajícími průvodcovské služby. Průvodcovská práce byla definována jako „činnost spočívající v odborném výkladu skupinám osob či jednotlivým osobám za úplatu v rozsahu sjednané (dohodnuté) tematiky.“¹⁴⁶ Na základě této definice bylo nově možné průvodce oddělit od dalších poskytovatelů služeb turistům podobného charakteru.¹⁴⁷ Dále bylo stanoveno, že výklad lektorů ve výstavních (muzejních, galerijních) expozicích není průvodcovskou činností, a že průvodcovskou činnost mohou v Praze zajišťovat pouze organizace k tomu určené, které s průvodci uzavřou pracovní-právní vztah. O výkon činnosti průvodce se dle vyhlášky mohl ucházet jakýkoliv bezúhonný občan Československa, nebo cizinec s povolením k pobytu v Československu.¹⁴⁸

Každý, kdo chtěl v Praze jako průvodce pro jakoukoliv cestovní kancelář působit, musel nově absolvovat jednotný kurz pro průvodce a úspěšně složit závěrečnou zkoušku. Pořádáním kvalifikačních kurzů a vedením evidence pražských průvodců byla kulturní správou NVP pověřena Pražská informační služba.¹⁴⁹ Cestovní kanceláře si tak nadále již nesměly školit své průvodce samy. V některých případech mohla být účast v kurzu odpuštěna např. vysokoškolským studentům v oboru českých dějin nebo dějin umění a jiným

---

¹⁴⁴ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 73, 1969.

¹⁴⁵ Od roku 1971 Odbor kultury NVP, viz Inventář fondu odboru kultury národního výboru hlavního města Prahy (1949-1990). *Archiv hlavního města Prahy* [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-135-kultura-NVP.pdf>.

¹⁴⁶ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 73, 1969.

¹⁴⁷ Např. od tzv. „doprovodců“, neboli technických průvodců, kteří měli na starosti technické a organizační zajištění zájezdu a svůj odborný výklad omezovali na pár základních informací o daném místě v Praze.

¹⁴⁸ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP. Inv. č. 781, 1969.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, inv. č. 2136, 1973.

kvalifikovaným osobám, ve výjimečných případech mohla být prominuta i samotná zkouška.¹⁵⁰

Účast v kurzu však nebyla samozřejmá. Přihlásit se do něj na kulturní správě NVP mohl kdokoliv, ale zkušební odborná pětičlenná komise jmenovaná kulturní správou NVP si potenciální účastníky průvodcovských kurzů vybírala např. podle společenského vystupování, slovního projevu, či politické způsobilosti uchazeče.¹⁵¹ Zkouška se skládala z českých dějin a dějin umění se zaměřením na dějiny Prahy a ze zkoušky z příslušného cizího jazyka. Úspěšní uchazeči obdrželi od kulturní správy NVP průkaz, a byl jim zapůjčen odznak průvodce Prahou, který musel být při provázení viditelně nošen. Kvalifikovanost průvodce měla být každé tři roky ověřována skládáním nových zkoušek, pravidelným doškolováním a také pomocí namátkových kontrol. Ty měly být prováděny kulturní správou NVP a v otázce oprávnění k průvodcovské činnosti ji mohly zabezpečovat i orgány VB. Tímto způsobem pak měli být nevyhovující průvodci pravidelně vyřazováni z centrální evidence pražských průvodců. Účast v kurzu byla placená, a bylo nutné uhradit také taxu za možnost vykonání závěrečné zkoušky (a každé další zkoušky) ve výši 150 Kčs.¹⁵²

Zavedení tohoto jednotného systému umožnilo lepší koordinaci činnosti průvodců na území hl. m. Prahy, včetně potřebné regulace jejich počtu. Zatímco v roce 1971 navštívilo Československo více než 4,5 milionu návštěvníků, v roce 1974 tento počet vzrostl na bezmála 12 milionů.¹⁵³ Vzhledem k popularitě Prahy jakožto turistické destinace tak byla potřeba na tuto poptávku reagovat zvyšováním počtu vyškolených průvodců. V roce 1972 čítal pražský průvodcovský sbor 299 osob, o dva roky později se jednalo již o 399 osob.¹⁵⁴

Archivní materiály z činnosti PIS a NVP z roku 1969 týkající se průvodců vyznívají politicky velmi neutrálně, a důraz je stále ještě v intencích pražského jara kladen především na vysokou odbornost průvodců: „*Koncepce Vlastivědného střediska [PIS] musí být založena na odbornosti a profesionální úrovni všech jeho externích spolupracovníků. Svými odbornými*

---

¹⁵⁰ Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 73, 1969.

¹⁵¹ Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP. Inv. č. 781, 1969.

¹⁵² Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 73, 1969.

¹⁵³ FRANKE, Antonín. *Rukověť cestovního ruchu*, Praha: Merkur, 1980, s. 68.

¹⁵⁴ Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 531, Přehled o skladbě průvodcovského sboru Pražské informační služby v r. 1974 s porovnáním k roku 1972, 1975.

znalostmi se liší naši průvodci od ostatních průvodců, kteří pracují při některých cestovních kancelářích. Je proto třeba, abychom se odborností a seriosností v nabídce i nadále lišili.“¹⁵⁵ Sama vyhláška o průvodcovské činnosti z podzimu 1969 se omezuje na strohý výčet praktických nařízení. Jejím smyslem zřejmě ještě nebylo vychovávat z pražských průvodců politicky angažované propagátory československého socialismu, což byla úloha, kterou jim zanedlouho přisoudila nastupující normalizační politika. Vyhláška měla zajistit především odbornou kvalifikaci průvodců působících v Praze a znemožnit činnost průvodcům nekompetentním, bez znalostí příslušného jazyka a pražské historie a reálií.

Od roku 1971 se však ve všech archivních materiálech jako důsledek XIV. sjezdu KSČ v roce 1971 začíná objevovat silný důraz na politicko-výchovnou práci s průvodci a požadavky na další zvyšování jejich politické úrovně a ideovosti.¹⁵⁶ Samotné vyhláše z roku 1969 je pak zpětně přisuzována značně ideologická role. Podle vedoucích představitelů NVP byl jejím naplňováním až do poloviny 70. let zdůrazněn „propagačně politický charakter průvodcovské činnosti“¹⁵⁷ a vyhláška se stala „výraznou pomocí při řešení důsledků krizových let 1968-1969, které se projeví také v této složce cestovního ruchu a zajistila přímý vliv státní správy na obsah a úroveň průvodcovských služeb.“¹⁵⁸ Důležitou roli sehrálo také plenární zasedání ÚV KSČ v roce 1972 k ideologickým otázkám, z jehož závěrů vyplynulo, že „základním předpokladem konečného žádoucího efektu daných politicko-ideových cílů v oblasti cestovního ruchu je činnost pracovníků, kteří přicházejí do kontaktu se zahraničními a domácími turisty, přičemž nejvýznamnější úlohu v tomto smyslu mají průvodci.“¹⁵⁹ Jednou z hlavních priorit NVP pro rok 1972 tak již nebylo zvyšování odborných dovedností pražských průvodců, ale „politicko-ideologická výchova [...] ke zvýšení jejich politické vyspělosti a ke správnému chápání významu zahraničního i domácího cestovního ruchu.“¹⁶⁰ Další zvyšování politicko-ideologické úrovně průvodců se stalo zásadou i pro turistickou

---

¹⁵⁵ Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba. Č. k. 3/2012, Oddělení vlastivědné práce, 1969.

¹⁵⁶ Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 12 a 69.

¹⁵⁷ Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 533, č. k. 455, leden 1976, s. 519.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 12 a 65.

¹⁶⁰ Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP. Č. k. 31, 1972. Realizace závěrů XIV. sjezdu KSČ, 1972.

sezónu 1973¹⁶¹. Tento trend, nastolený po roce 1971, byl ve stejném smyslu uplatňován i v následujících letech,¹⁶² a to nejen v Praze, ale v celém Československu.

Poté, co byly na národních úrovních v roce 1974 ustaveny Ústřední metodické a koordinační sbory pro práci s průvodci¹⁶³ a vydány instrukce pro další zkvalitňování průvodcovské práce, rozhodl se NVP posílit pravomoci jednotlivých kanceláří a PIS při přípravě pražských průvodců. Dne 22.3.1976 tak vzešla ve platnost novelizovaná vyhláška o průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze,¹⁶⁴ která přenesla zodpovědnost za přípravu pražských průvodců a neustálý vzestup jejich úrovně na PIS a cestovní kanceláře, a NVP v celém systému zůstala pouze řídicí a kontrolní funkce. Úkolem NVP bylo zajišťování kvalifikačních zkoušek absolventů přípravných kurzů, udělování oprávnění k průvodcovské činnosti po úspěšném složení zkoušky a rozhodování o prodloužení či zrušení oprávnění na základě výsledků rekvalifikačních zkoušek.¹⁶⁵

V praxi se tato novela dotkla zejména cestovních kanceláří. Do této doby si cestovní kanceláře samy školily své průvodce po Československu, v případě zájmu o získání osvědčení pro průvodce Prahou se ale průvodci museli přihlásit do kvalifikačního kurzu pořádaného Pražskou informační službou. Novela z roku 1976 tuto praxi zrušila a umožnila cestovním kancelářím zajišťovat také kurzy pro průvodce Prahou samostatně. Jak však dokazuje zpráva NVP z roku 1977, této možnosti využila pouze cestovní kancelář Čedok, zatímco ostatní kanceláře poslaly své průvodce opět do kurzu pořádaného PIS jako v přechodných letech.¹⁶⁶ Pražská informační služba tak i nadále zůstala vedoucí organizací zajišťující přípravu pražských průvodců a byla jí přidělena i funkce jakéhosi garanta, podporujícího ostatní cestovní kanceláře při výchově průvodců Prahou: „V zájmu sjednocení úrovně školení a přípravy průvodců Prahou ke kvalifikační zkoušce může Pražská informační služba poskytnout program přednášek a instruktáží základního kvalifikačního kursu, event. pomůže zajistit lektory těm cestovním kancelářím, které budou vychovávat vlastní průvodce tak, aby byl

---

¹⁶¹ Tamtéž, č. k. 35, 1973.

¹⁶² Viz např. *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP. Č. k. 86, 1979; *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Pražská informační služba. Vnitřní kontrolní činnost 1983. Zn. 2601, 1983.

¹⁶³ Viz kapitola 2.5.2 Průvodcovská činnost v České socialistické republice.

¹⁶⁴ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 533, 1976.

¹⁶⁵ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP. Komise cestovního ruchu NVP 1976-1977. Inv. č. 2140, 1977.

¹⁶⁶ Tamtéž.

*zachován společný rozsah požadovaných znalostí.*¹⁶⁷ Pro představu lze uvést, že v roce 1977 bylo evidováno 480 průvodců, kteří měli oprávnění k průvodcovské činnosti v Praze. Z toho 357 bylo průvodců Pražské informační služby, 109 Čedoku, 9 CKM a 5 Rekrey.¹⁶⁸

Vzhledem ke třicetileté ochranné lhůtě mi v Archivu hlavního města Prahy nebylo umožněno nahlédnout do archiválií z 2. poloviny 80. let. Na základě ostatních dostupných pramenů se však dá předpokládat, že vyhláška o průvodcovské činnosti v Praze z roku 1976 zůstala v souladu s celostátní politikou cestovního ruchu a činností ÚMKS v platnosti beze změn až do roku 1989.

2.5.2 Průvodcovská činnost v České socialistické republice (ČSR)

Na národní úrovni se činností průvodců poprvé začal zabývat Český výbor pro cestovní ruch až v roce 1970, kdy jednotlivým cestovním kancelářím a organizacím cestovního ruchu uložil pokyny pro práci s průvodci, jejichž splnění mělo vést ke zkvalitnění jejich práce, a to zejména z ideologického hlediska. O dva roky později se činnost průvodců dostala i na pořad jednání pléna ÚV KSČ ve spojitosti s jednáním o ideologických otázkách. Při této příležitosti provedený rozbor ukázal, že stávající československý průvodcovský sbor má nevyhovující věkovou skladbu (polovinu tvořili lidé do 40 let a 16% procent důchodci), pouze 1,9% všech průvodců jsou dělníci, a jen 21,4% členy KSČ. Pouze 25 z celkového počtu 8 000 průvodců v Československu bylo ve stálém zaměstnaneckém poměru. Rozbor hodnotil kriticky i obsahovou náplň průvodcovských výkladů: *„Obsah výkladů průvodců se velmi často omezoval na faktografický bezideový popis objektů, nevyužity zůstávaly možnosti vhodné politické argumentace. Při výkladu převažovaly informace z historie. Takřka nepovšimnuta zůstávala naše socialistická současnost, nesporné úspěchy budování socialismu.[...] Apolitický přístup [...] lze spatřovat především v tom, že průvodci nebyli dostatečně politicky a odborně vybaveni pro výklad z hlediska potřeb naší společnosti.“*¹⁶⁹ Za příčinu těchto nedostatků průvodcovského sboru byl označen doposud nejednotný přístup při odborné a politické

---

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů, NVP. Č. p. 16, 1978.

¹⁶⁹ I. celonárodní aktiv průvodců cestovních kanceláří. *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 66.

přípravě průvodců a absence jednotného řízení a dozoru. Bylo konstatováno, že kritéria výběru průvodců se u jednotlivých cestovních kanceláří, PIS a BIS¹⁷⁰ značně lišila, stejně tak jako obsahy jejich odborné a politické přípravy.¹⁷¹

Tato kritika nejednotného přístupu k činnosti průvodcovských sborů vyvrcholila v roce 1974, kdy byly na základě usnesení vlády ČSR č. 105/74 ustaveny Ústřední metodické a koordinační sbory pro práci s průvodci (ÚMKŠ). Jednalo se o centrální orgán zřízený při Vládních výborech pro cestovní ruch (VVCR) v ČSR i SSR, který zajišťoval společný dozor nad vzděláváním průvodců a garantoval potřebnou kvalitu jejich kvalifikace. V českém ÚMKŠ byli sdružení zástupci Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR; VŠE Praha, katedry ekonomiky služeb a cestovního ruchu; Autoturistu; Balney; CKM SSM; Čedoku; Rekrey; Sport-Turistu; Ústřední správy rekreační péče ROH; Správy rekreační péče Českého výboru Svazu družstevních rolníků; ministerstva školství ČSR; Národního výboru hl. m. Prahy; ministerstva kultury ČSR; Institutu obchodní výchovy; SEŠ, Karlovy Vary a SHŠ, Praha 1.¹⁷² Rok 1974 se tedy dá považovat za počátek centrálního řízení činnosti československých průvodců cestovního ruchu.

Hlavním úkolem českého ÚMKŠ bylo vypracovat jednotné podmínky a kritéria pro výkon průvodcovské profese, a sjednotit tak do té doby roztržitá pravidla. Byl definován seznam povinností a práv průvodců platných pro celou ČSR, a pro každou sezónu byly vypracovávány jednotné osnovy a plány pro výchovu a vzdělávání, kterými se cestovní kanceláře a organizace vzdělávající průvodce při jejich vyškolení musely řídit. Vznikla také jednotná metodika pro plošné přezkušování, která měla zajistit příslušnou kvalitu průvodců a jejich dostatečný počet. ÚMKŠ začal rovněž produkovat informační a metodické materiály, mimo jiné vydával měsíčník *Informační zpravodaj pro průvodce*.¹⁷³

ÚMKŠ působily jako hlavní řídicí orgány průvodců ČSSR po celá 70. a 80. léta až do sametové revoluce. Nedlouho po revolučních událostech 1989 byl již v dubnu 1990 schválen zákon č. 105/1990 Sb. o soukromém podnikání, na jehož základě byli průvodci oprávněni

---

¹⁷⁰ Bratislavská informační služba.

¹⁷¹ I. celonárodní aktiv průvodců cestovních kanceláří. *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. 1976 (1), s. 66.

¹⁷² Jedná se o údaj z roku 1986, viz Statut Ústředního metodického a koordinačního sboru pro práci s průvodci. *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha, Merkur, 1986, (2), s. 46-49. Údaje z roku 1980 mluví o zástupcích Vládních výborů, cestovních kanceláří a Pražské a Bratislavské informační služby, viz FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 229.

¹⁷³ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 230.

vykonávat svou činnost jako podnikatelé, od roku 1991 na základě živnostenského oprávnění. Mezi lety 1991 a 1995 patřilo průvodcovství mezi živnosti vázané a k jejich výkonu bylo potřeba doložit patřičné vzdělání, pak se stalo živností volnou, pak opět vázanou a konečně v roce 2008 byla průvodcovská činnost zákonem č. 130/2008 Sb. zařazena do mezi živnosti volné, kam patří dodnes. V současné době tak průvodcovskou činnost v České republice i Praze může vykonávat kdokoliv, kdo dosáhl plnoletosti, je způsobilý k právním úkonům a bezúhonný. Tento zákon vyvolal mezi průvodci a profesními organizacemi velmi negativní ohlasy a je dodnes kvalifikovanými průvodci hlasitě kritizován, což se projevilo i při rozhovorech s narátory, kteří se vůči této praxi bez výjimky ostře vyhrazovali.

2.5.3 Vzdělávání průvodců

Jak již bylo popsáno výše, jednotný vzdělávací systém pro československé průvodce cestovního ruchu byl zaveden až v roce 1974. Na základě pokynů ÚMKŠ byla vypracována jednotná kritéria pro vzdělávání průvodců, která musely všechny cestovní kanceláře a subjekty cestovního ruchu v ČSR dodržovat. Samotné kvalifikační kurzy probíhaly v jednotlivých cestovních kancelářích a dalších organizacích jako doposud, od roku 1978 byl zajišťováním závěrečných zkoušek ve spolupráci s ÚMKŠ pověřen Institut obchodní výchovy (IOV) působící v Praze.¹⁷⁴ Jazykové zkoušky nebyly v tomto jednotném systému zahrnuty, a ověřování jazykových schopností uchazečů bylo nadále ponecháno na cestovních kancelářích a dalších subjektech cestovního ruchu.¹⁷⁵ Bylo stanoveno, že kvalifikační kurzy musí být organizovány zásadně v období říjen – leden, aby tak jejich absolventi byli včas připraveni na začátek nové sezóny.¹⁷⁶ Na základě úspěšně složených zkoušek bylo průvodcům předáno osvědčení o absolvování zkoušky, odznak Průvodce ČSSR a průkaz. Takto obdržené oprávnění k provázení však nemělo neomezenou platnost a muselo být vždy po třech, resp. pěti letech obnovováno prostřednictvím ověřovacích zkoušek.

Náplň všech kvalifikačních kurzů byla totožná, vypracovaná podle jednotného učebního plánu. Plány byly průběžně aktualizovány v souvislosti s nově konanými sjezdy

---

¹⁷⁴ Institut byl pověřen realizací zkoušek průvodců cestovního ruchu výnosem ministra obchodu ČSR ze dne 28. 12. 1978, č. j. 3344/1978. Viz ŠÍDLOVÁ Jana a kol. *Instrukce pro přípravu průvodců cestovního ruchu v ČSR ke všem typům zkoušek*. Praha: Merkur, 1986.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 10.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 6.

KSČ či aktuálními výročími významných politických událostí. Následující učební plán byl schválen v roce 1981 a novelizován v roce 1985.¹⁷⁷

Učební plán kvalifikačního kursu pro průvodce cestovního ruchu¹⁷⁸

I. Dějiny politického a hospodářského vývoje Československa ¹⁷⁹	22 hodin
II. Dějiny a kultura Československa ¹⁸⁰	15 hodin
III. Zeměpis cestovního ruchu ¹⁸¹	17 hodin
IV. Ekonomika cestovního ruchu ¹⁸²	17 hodin
V. Technika cestovního ruchu ¹⁸³	21 hodin
VI. Metodika průvodcovské činnosti ¹⁸⁴	16 hodin
VII. Psychologie cestovního ruchu ¹⁸⁵	6 hodin
VIII. Praktická cvičení ¹⁸⁶	6 hodin

Celkem 120

V letech 1977-1978 proběhla pod záštitou ÚMKŠ tzv. první etapa plošného a jednotného přezkušování tehdy činných a vyškolených průvodců, druhá etapa jednotného školení a ověřování průvodců pak probíhala v období 1981-1989. V průběhu 2. fáze došlo

¹⁷⁷ Podrobná učební osnova kvalifikačního kursu pro průvodce ČSSR a osnova k ověřovacím zkouškám průvodců ČSSR viz přílohy 7.1 a 7.2.

¹⁷⁸ ŠÍDLOVÁ Jana a kol. *Instrukce pro přípravu průvodců cestovního ruchu v ČSR ke všem typům zkoušek*. Praha: Merkur, 1986, s. 33.

¹⁷⁹ Oficiální učební text schválený MO ČSR viz např. SOUKUP, Stanislav. *Dějiny politického a hospodářského vývoje Československa: Učební text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1981.

¹⁸⁰ Oficiální učební text schválený MO ČSR viz např. KAŠPAR, Oldřich. *Nástin dějin a kultury Československa: pro 1. ročník studijního oboru cestovních služeb a pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1989; POLIŠENSKÝ, Josef. *Dějiny kultury: učební text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1982.

¹⁸¹ Oficiální učební text schválený MO ČSR viz např. HRALA, Václav. *Geografie cestovního ruchu: Učební text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1985.

¹⁸² Oficiální učební text schválený MO ČSR viz např. DUBSKÝ, Václav. *Ekonomika cestovního ruchu: Učební text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1981.

¹⁸³ Oficiální učební text schválený MO ČSR viz např. BAXA, Štefan a ORIEŠKA, Ján. *Technika cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1983.

¹⁸⁴ Oficiální učební text schválený MO ČSR viz např. HUŇÁČEK, Václav. *Metodika tematické činnosti průvodce: pro 2. ročník studijního oboru cestovních služeb a pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1983.

¹⁸⁵ Oficiální učební text schválený MO ČSR viz např. BARÁTH, Ernest, LEŠKA, Milan a HERMOCHOVÁ, Soňa. *Psychologie v cestovním ruchu: Odborný text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1985.

¹⁸⁶ Obsah praktických cvičení byl ponechán na jednotlivých kancelářích, které kurzy pořádaly.

k většímu sjednocení pravidel také při náboru a vzdělávání průvodců a při průběhu kvalifikačních zkoušek. Nově byla stanovena kritéria, která museli všichni potenciální průvodci splňovat: plnoletost, trestní bezúhonnost, ukončené střední vzdělání s maturitou, dobrý zdravotní stav, všeobecný přehled a komunikační dovednosti. Ověřovací zkoušky nově probíhaly po uplynutí 5 let písemnou formou (zkouška I. stupně), po dalších 5 letech museli průvodci složit ověřovací zkoušku ústní (zkouška II. stupně).¹⁸⁷ Pokud se průvodce ke zkoušce bez omluvy nedostavil, vysílající cestovní kancelář měla povinnost s ním zrušit smlouvu a odebrat mu odznak Průvodce ČSSR a průkaz. Úspěšní průvodci naopak obdrželi potvrzení o vykonání ověřovací zkoušky a průkaz s potvrzením platnosti na následujících pět let. V případě nesložení kvalifikační nebo ověřovací zkoušky měl průvodce možnost vykonat opravnou kvalifikační nebo ověřovací zkoušku, avšak pouze jednou, se souhlasem vysílající organizace a nejdříve za šest měsíců od prvního nesložení. V případě dalšího neúspěchu musel průvodce odevzdat svůj odznak a průkaz a byla s ním ukončena smlouva.¹⁸⁸ Vzhledem k tomu, že odznak a průkaz zůstal i v případě propůjčení průvodci ve vlastnictví sekretariátu Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR, musel je odevzdat také ten průvodce, který se z jakýchkoliv důvodů rozhodl přestat činnost průvodce vykonávat.¹⁸⁹

Kromě absolvování kvalifikačního kurzu pro průvodce a složení zkoušky u Institutu obchodní výchovy existovaly v ČSR ještě další možnosti, jak získat odznak Průvodce ČSSR. Zájemci z řad absolventů středních škol měli možnost přihlásit se k dvouletému pomaturitnímu kvalifikačnímu studiu na střední ekonomické škole v Karlových Varech v oboru Cestovní ruch. Od září 1975 bylo nově možné si v 2. ročníku zvolit variantu oboru neobecnou, ale zaměřenou právě na průvodcovskou činnost.¹⁹⁰ Další možností bylo studium oboru Ekonomika služeb a cestovního ruchu na katedře ekonomiky služeb a cestovního ruchu VŠE v Praze.¹⁹¹ Podmínkou pro získání osvědčení o vykonání kvalifikační zkoušky, odznaku Průvodce ČSSR a průkazu bylo v obou případech 1) úspěšné ukončení studia, 2) vykonání průvodcovské praxe minimálně 14 dní v průběhu studia, 3) potvrzení cestovní kanceláře o

---

¹⁸⁷ ORIEŠKA, Ján. *Metodika činnosti průvodce cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, 1999, s. 13-14.

¹⁸⁸ ŠÍDLOVÁ Jana a kol. *Instrukce pro přípravu průvodců cestovního ruchu v ČSR ke všem typům zkoušek*. Praha: Merkur, 1986, s. 15-18.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 30.

¹⁹⁰ Na základě vládního usnesení č. 105/1974, viz *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (4), s. 17.

¹⁹¹ Katedra byla z rozhodnutí rektora VŠE zřízena k 1. 5. 1975, viz *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha, Merkur, 1985, (4), s. 3.

vykonání praxe a 4) doporučení cestovní kanceláře k udělení osvědčení, odznaku a průkazu. Tato možnost pro absolventy SEŠ v Karlových Varech a VŠE v Praze byla omezena dobou 2 let od ukončení studia, a platnost osvědčení byla 5 let. Po uplynutí této lhůty museli také oni skládat ověřovací zkoušky.¹⁹² V případě absolventů pomaturitního kvalifikačního studia oboru cestovní ruch navíc záleželo na studijním průměru. Absolventi s průměrem nad 2,0 obdrželi odznak průvodce pouze po absolvování kvalifikačního kurzu a složení zkoušky, s průměrem 1,6 – 2,0 měli za povinnost složit zkoušku bez nutnosti absolvování kurzu a pouze absolventi s průměrem do 1,5 byli od těchto povinností osvobozeni.¹⁹³ Od roku 1976 existovala ještě možnost absolvovat jednoroční dálkový kurz pro externí průvodce s ukončeným středním vzděláním. Tento kurz byl organizován SEŠ v Karlových Varech a konal se v Praze při SEŠ v Resslově 8. Kurz byl zakončen zkouškami a úspěšným absolventům bylo předáno Osvědčení o absolvování kurzu pro externí průvodce.¹⁹⁴

Získání osvědčení a odznaku Průvodce ČSSR opravňovalo k výkonu průvodcovské činnosti na celém území Československa, avšak s výjimkou tří turisticky velmi exponovaných měst – Prahy, Brna a Bratislavy. Zde bylo nutno vykonat specializační zkoušky, bez nichž nebylo možné v daném městě provázet. V běžném provozu se tak nejčastěji postupovalo tím způsobem, že průvodci vlastníci (většinou pouze) oprávnění průvodce ČSSR vyslaní danou cestovní kanceláří skupině zajišťovali doprovod s výkladem po republice, a v těchto vybraných městech se pro skupinu objednal místní vyškolený průvodce. Po dobu pobytu v daném městě se tak z průvodce ČSSR stal pouze doprovod skupiny, který zajišťoval technickou agendu zájezdu bez odborného výkladu.

Jak již bylo uvedeno výše, v Praze vzdělávání a školení průvodců od roku 1969 zajišťovala Pražská informační služba, po roce 1976 částečně ve spolupráci s ostatními cestovními kanceláři. Zkoušky průvodce Prahou měly platnost pouze tři roky a po uplynutí této lhůty bylo po průvodcích požadováno další přezkoušení. Program základního kvalifikačního kurzu PIS sestával z 30 přednášek, 21 instruktáží na památkových objektech, a 4 cvičných a vzorových jízd. Základní tematické okruhy pro závěrečné zkoušky se v průběhu

---

¹⁹² ŠÍDLOVÁ Jana a kol. *Instrukce pro přípravu průvodců cestovního ruchu v ČSR ke všem typům zkoušek*. Praha: Merkur, 1986, s. 92-93.

¹⁹³ Tamtéž, s. 25-27.

¹⁹⁴ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (4), s. 19.

let opět mírně lišily, osnova však v zásadě zůstávala stejná. Ta z roku 1977 vypadala následovně:¹⁹⁵

Základní tematické okruhy pro zkoušky průvodců Prahou:¹⁹⁶

- I. Základy společenského a politického života ČSSR a hl. m. Prahy
- II. Periodizace českých dějin
- III. Dějiny novověku
- IV. Dějiny dělnického hnutí
- V. Dějiny KSČ, sjezdy KSČ
- VI. Závěry XIV. a XV. sjezdu KSČ
- VII. Místa a památky Prahy dějin dělnického hnutí a KSČ
- VIII. Osvobození Prahy a socialistická výstavba Prahy
- IX. Periodizace dějin umění
- X. Charakteristika uměleckých slohů
- XI. Pražské galerijní a musejní sbírky, pražské památky
- XII. Přehled vývoje českého umění
- XIII. Budování Prahy jako vzorového socialistického velkoměsta

Na rozdíl od průvodců ČSSR byly u zkoušek průvodců Prahou ověřovány také znalosti příslušného cizího jazyka. Kromě přednášek byli frekventanti povinni účastnit se i konzultací k jednotlivým tématům.

V 2. polovině 80. let se ÚMKS začal zabývat kompletním převedením přípravy a zkoušek průvodců do školského systému, a zároveň vytvořením jednoho specializovaného podniku, který by průvodcovské služby zajišťoval. Pro tyto účely měla vzniknout centrální evidence všech československých průvodců, řízená prostřednictvím počítače.¹⁹⁷ Tento záměr se do roku 1989 nepodařilo naplnit.

---

¹⁹⁵ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP, Komise cestovního ruchu 1976-1977. Inv. č. 2140, 1977.

¹⁹⁶ Konkrétní otázky pro zkoušky průvodců Prahou v roce 1977 přikládám v příloze 7.3.

¹⁹⁷ *Informační zpravodaj pro průvodce*. Praha: Merkur, 1988, (4), s. 16.

2.5.4 Politicko-odborný profil socialistického průvodce

KSČ nejevila až do potlačení pražského jara o průvodce cestovního ruchu v Československu nikterak velký zájem, což dokazuje také absence jakéhokoliv centrálního dohledu na jejich činnost až do počátku 70. let. O to více se však průvodci dostali do popředí zájmu v období nastupující normalizace, a jako jednomu z článků cestovního ruchu jim byla určena jasná role, kterou měli v nastávajícím období sehrávat. V roce 1970 se potřeba zkvalitnění činnosti průvodců dostala na pořad jednání Českého výboru pro cestovní ruch,¹⁹⁸ ze závěrů XIV. sjezdu KSČ pak zřetelně vyplynulo, že stávající stav a kvalita československého průvodcovského sboru již nejsou udržitelné, a to zejména z pohledu politického a ideologického.¹⁹⁹ Postupně se tak přistoupilo k řadě opatření, která měla za úkol situaci řešit. Od počátku 70. let se v archivních materiálech i dobových dokumentech objevují neustálé výzvy ke zvyšování politicko-ideologické úrovně průvodců, a průvodci se stávají jedním z nejdůležitějších faktorů československého cestovního ruchu: „*Základním předpokladem konečného žádoucího efektu daných politicko-ideových cílů v oblasti cestovního ruchu je činnost pracovníků, kteří přicházejí do kontaktu se zahraničními a domácími turisty, přičemž nejvýznamnější úlohu v tomto smyslu mají průvodci.*“²⁰⁰ Průvodci totiž na rozdíl od recepčních, číšníků a servírek, pracovníků v muzeích a dalších, turisty často navštěvovaných prostorech, s návštěvníky trávili nejvíce času a byli s nimi po celou dobu jejich pobytu v intenzivním kontaktu. Proto měla komunistická strana logicky velký zájem na tom, aby průvodci nejenom poskytovali odborný výklad o československých dějinách a kultuře, ale stali se především „*přesvědčenými propagátory socialismu v naší zemi.*“²⁰¹ Toto pojetí průvodcovské činnosti v očích socialistické země je zcela přirozené. Už i průvodci působící v Československu v meziválečném období „*měli vyhovovat i po stránce národní spolehlivosti*“²⁰² a od roku 1924 se v Praze konaly kurzy, které měly jejich potřebné kvality zajistit.²⁰³ Vzhledem k charakteru průvodcovské činnosti umožňující kontakt se zahraničím a důslednému uplatňování socialistické propagandy v jiných oblastech již od roku 1948 by se

¹⁹⁸ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, 1976 (1).

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 21.

²⁰⁰ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 12 a 65.

²⁰¹ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP. Komise cestovního ruchu NVP. Inv. č. 2140, 1977.

²⁰² ŠTEMBERK, Jan. *Fenomén cestovního ruchu. Možnosti a limity cestovního ruchu v meziválečném Československu*. Praha: Nová tiskárna Pelhřimov ve spolupráci s VŠO, 2009, s. 85.

²⁰³ Tamtéž, s. 84.

naopak dalo označit za překvapující, že jednotný dohled nad činností průvodců byl na národní úrovni zaveden až v roce 1974.

Jeden z dobových studijních materiálů pro frekventanty kvalifikačních kurzů charakterizuje ideálního průvodce následovně:

„Průvodce musí být spolehlivý a povoláný:

1. *Organizátor plánované akce,*
2. *Improvizátor v neplánovaných situacích,*
3. *Inscenátor příznivých zážitků u nás,*
4. *Konzervátor státních tajemství všeho druhu,*
5. *Interpretátor, tj. jazykový prostředník,*
6. *Komentátor projížděné trasy,*
7. *Informátor o zemi,*
8. *Popularizátor námi dosažených výsledků,*
9. *Propagátor našeho společenského zřízení,*
10. *Agitátor za mírové soužití a vzájemnou spolupráci národů.*²⁰⁴

Aby se člověk mohl takovýmto průvodcem stát, musel splňovat některé předpoklady. Mezi ty patřil: 1. *dobrý zdravotní stav,* 2. *politická uvědomělost a spolehlivost,* 3. *trestní bezúhonnost,* 4. *hmotná poctivost,* 5. *pracovní svědomitost,* 6. *jazyková způsobilost,* 7. *všeobecná vzdělanost,* 8. *administrativně organizační schopnosti,* 9. *schopnost vlídně jednat s lidmi a působit na ně,* 10. *reprezentativní vystupování.*²⁰⁵ Členství v KSČ nebylo pro uchazeče o průvodcovskou činnost ani pro získání odznaku povinné. Jak dokazují archivní prameny, procenta členů komunistické strany v celkovém počtu průvodců nebyla vysoká. V roce 1972 tvořili členové KSČ pouhá 4% průvodců Pražské informační služby²⁰⁶, na celostátní úrovni se jednalo o 21% členů.²⁰⁷ V 1977 počet členů KSČ mezi průvodci evidovanými PIS stoupl na 6%.²⁰⁸ Data z pozdějších let se mi nepodařilo dohledat, nicméně vzhledem k tomu, že členství v KSČ podle dostupných materiálů průvodce nikterak nezvýhodňovalo a ÚMKŠ ve svých vyhláškách nikdo nezmiňoval nutnost zvýšení podílu členů KSČ mezi průvodci, se dá předpokládat, že se procenta držela na podobně nízkých hodnotách i v průběhu 80. let.

²⁰⁴ HUNÁČEK, Václav. *Metodika tematické činnosti průvodce*. Praha: Merkur, 1983, s. 8.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 13.

²⁰⁶ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP. Inv. č. 531, Přehled o skladbě průvodcovského sboru Pražské informační služby v r. 1974 s porovnáním k roku 1972, 1975.

²⁰⁷ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 66.

²⁰⁸ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP. Inv. č. 2287, Hospodaření PIS v roce 1977, 1978.

Normalizační průvodce se tak vedle vyškolené osoby, zajišťující veškeré technické aspekty turistického zájezdu nebo vycházky a podávání odborného výkladu, měl stát také aktivním propagátorem socialistického Československa a socialismu jako takového: Úloha průvodce „*nespočívá jen v dokonalém ovládnutí příslušného jazyka a odborné faktologie. Činnost průvodců má především význam politický.*“²⁰⁹ Svou roli plnili průvodci společně s dalšími propagačními prostředky, jako bylo vydávání informačních materiálů, pořádání výstavních akcí, filmová a televizní tvorba, rozhlas a tisk, prostorová propagace a nejrůznější soutěže a přehlídky. Ze všech těchto nástrojů, kterými socialistické Československo mohlo aktivně politicky působit na domácí i zahraniční turisty, byla činnost průvodců považována za jednoznačně nejefektivnější.²¹⁰ „*Žádná, byť sebelepší propagační brožura, leták, plakát nebo film nemohou nahradit propagační význam přímého osobního styku a možnost vhodné operativní reakce na danou konkrétní situaci, kterými disponuje průvodce.*“²¹¹ Ideální průvodce normalizační éry měl být „*inteligentní, politicky i odborně vzdělaný*“, a byl tím pádem „*z hlediska možnosti propagačního ovlivnění zákazníka nenahraditelný.*“²¹²

Průvodci měli své poslání plnit při kontaktu s domácími turisty i návštěvníky z ostatních socialistických zemí, obzvláště důležitými se však přirozeně stávali v případě kontaktu s lidmi přijíždějícími z kapitalistických států: „*Do Československa přijíždí celá řada zahraničních návštěvníků, jejichž názory jsou mnohdy ovlivněny protisocialistickou propagandou vlastní země. Jejich pohled bývá často a priori zaujatý. [...] Velmi mnoho proto záleží na práci průvodce, aby uvedl předem vytvořené představy svých klientů na správnou míru. Má k tomu celou řadu objektivních argumentů, a pokud jich dovede využít, dochází velmi často k tomu, že zahraniční host se vrací domů se zcela rozdílnými názory, než jaké měl při příjezdu.*“²¹³ Jeden z článků v Informačním zpravodaji pro průvodce nazývá dokonale zvládnutou činnost průvodců, pracujících se zahraniční klientelou, dokonce „*propagandistickým uměním*“.²¹⁴

Záměr vychovat z československých průvodců aktivní politické pracovníky byl s nastupující normalizační politikou postupně realizován neustálými snahami o zvyšování

---

²⁰⁹ FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980, s. 229.

²¹⁰ Tamtéž, s. 206.

²¹¹ Tamtéž, s. 229.

²¹² Tamtéž.

²¹³ LION, Milan. *Fakta a argumenty pro průvodce*. Praha: Merkur, 1985, s. 5.

²¹⁴ *Informační zpravodaj pro průvodce*. Praha: Merkur, 1987, (1), s. 5.

jejich politické a ideologické úrovni, čehož bylo dosahováno na několika stupních. Tím prvním byly vstupní testy²¹⁵ a kádrové pohovory pro všechny, kdo se ucházeli o účast v kurzu pro průvodce. Při náboru nových průvodců se potenciální zájemci získávali jednak během osobních kontaktů s pracovníky středních a vysokých škol a předsedy tamních organizací SSM (šlo zejména o školy ekonomického či filologického zaměření), a také pomocí inzerce v *Rudém právu*, *Večerní Praze*, *Učitelských novinách* a *Přehledu kulturních pořadů*.²¹⁶ Jak vyplývá z následujícího příspěvku, odborná a jazyková způsobilost jednotlivých uchazečů nebyly zdaleka jedinými faktory při výběru vhodných kandidátů: „*Při přijímání uchazečů [o zařazení do kvalifikačního kurzu] se přihlíží nejen k jejich odborným a jazykovým znalostem, ale k jejich společenské angažovanosti a dalším předpokladům, které zaručují, že průvodci budou propagátory politické linie KSČ a předností socialistického zřízení se schopností podat zasvěcený výklad nejen o pražských památkách, ale i o socialistických přeměnách a aktuálních úkolech rozvoje hlavního města Prahy.*“²¹⁷

Teprve kandidáti úspěšní v tomto prvním předvýběru se směli do kurzu přihlásit. Průvodcovské kurzy byly kromě odborných znalostí zaměřeny také na politická a ideologická témata, jejichž znalost museli absolventi kurzů prokázat při kvalifikačních zkouškách. „*Všechny formy školení základního kursu průvodců 1976/1977 a 1977/1978 i metodická činnost sledovaly různými prostředky jeden cíl – dobře připravit frekventanty kursu na zodpovědnou, politicky angažovanou práci průvodců, propagátorů naší socialistické současnosti.*“²¹⁸

Nicméně ani po absolvování kurzu a úspěšném složení zkoušek neměl uchazeč garantováno, že se průvodcem skutečně stane, jak dokládá např. tento zápis z vnější kontroly v Pražské informační službě z roku 1979: „*Po absolvování průvodcovského kursu se přihlásilo ke zkouškám před komisí NVP 98 uchazečů. Z tohoto počtu se 11 přihlášených nedostavilo / nemoc apod./, 16 u zkoušky neuspělo. U 61 zkoušených doporučila komise odboru kultury NVP vystavení průkazu průvodců k provádění průvodcovské činnosti v hl. m. Praze. Předání*

---

²¹⁵ Vstupní test Pražské informační služby pro zájemce o průvodcovskou činnost z roku 1977 viz příloha 7.4.

²¹⁶ *Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP 1978. Č. p. 3, 1978.*

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ *Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP. Hospodaření PIS 1977, Zpráva za rok 1977. Inv. č. 2287, 1977.*

*průkazů bylo provedeno.*²¹⁹ Podle tohoto záznamu sice úspěšně složilo zkoušky 71 uchazečů, avšak doporučeno ke skutečnému vykonávání průvodcovské činnosti v Praze, zjevně z politických důvodů, jich bylo pouze 61.²²⁰ Stejný postup se uplatňoval již na začátku 70. let, jak dokazuje tento dopis ředitele Pražské informační služby adresovaný řediteli odboru kultury NVP:

„Vážený soudruhu řediteli,

*rád bych Vás informoval o některých záležitostech, týkajících se průvodců. V kursu pro průvodce 1970/1971 byli zařazeni Mikeščík Alois (nar. 1933) a dr. Vandas Ludvík (nar. 1914). Přesto, že oba jmenovaní zakončili kurs složením zkoušky, nehodlám s nimi uzavřít dohodu o externí průvodcovské činnosti. Z kádrových hledisek není záruka dobré representace naší socialistické republiky ani Pražské informační služby. Doporučuji, aby oběma jmenovaným nebyly vydány průkazy, opravňující k výkonu průvodcovské činnosti.*²²¹

Dalším stupněm byly ověřovací zkoušky, které rozhodly o tom, zda smí průvodce dál ve své činnosti pokračovat či nikoliv, konané pravidelně po každých třech, resp. pěti letech. Vládnoucímu režimu toto povinné přezkušování nabízelo další možnost ideologického ovlivňování průvodců. Rekvalifikační kurzy a zkoušky byly zaměřeny již výhradně na politická témata a jejich „*hlavním cílem [bylo] soustavné a cílevědomé zvyšování političnosti a aktualizace výkladu.*“²²² Jako přípravu na rekvalifikační zkoušky pořádala např. PIS pro své průvodce intenzivní politický kurz a také povinné konzultace před zkouškami. Otázky k rekvalifikačnímu kurzu a příprava na něj byly zaměřeny na dějiny revolučních tradic, nejnovější dějiny, dějiny dělnického hnutí a KSČ a otázky ze současné problematiky,²²³ lektori byli zváni z Vysoké školy politické ÚV KSČ, Městské politické školy atp.²²⁴ V rámci dalšího doškolení a neustálého zvyšování politické a ideové úrovně průvodců byly pro stávající

²¹⁹ *Archiv hlavního města Prahy.* Fond Pražská informační služba. Vnější kontroly 1970-1979. č. k. 6/2012, 1979.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ *Archiv hlavního města Prahy.* Fond Odbor kultury NVP. Kulturní instituce, PIS. Inv. č. 781, 1971.

²²² *Archiv hlavního města Prahy.* Fond Odbor kultury NVP. Komise cestovního ruchu NVP. Inv. č. 2140, Důvodová zpráva, 1977.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ *Archiv hlavního města Prahy.* Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP. Č. p. 18, 1977.

průvodce průběžně organizovány nejrůznější semináře, besedy, aktivity, cvičné jízdy a doškolování, typicky zaměřené na politická nebo aktuální témata. Témata jednotlivých přednášek zněla například „*Velká říjnová revoluce jako počátek nové éry lidstva*“, „*Boj proti pronikání buržoazní ideologie prostřednictvím cestovního ruchu – mírová politika a ideologický boj*“, „*metody a formy světového antikomunismu – způsob boje proti ideologické diverzi*.“²²⁵ Průvodcovské činnosti se využívalo také při propagaci důležitých politických výročí, jakými byly např. výročí Velké říjnové socialistické revoluce či Vítězného února. Pro tyto příležitosti byla pro průvodce organizována speciální školení, semináře a následkové okružní jízdy, zaměřené pouze na zajištění náplně průvodcovských výkladů v rámci daných oslav.²²⁶

Kromě lektorských výkladů během přednášek sloužily k výchově průvodců rovněž tištěné informační materiály, časopis *Informační zpravodaj pro průvodce*, metodické texty a učebnice, které opět kladly důraz na političnost průvodcovské práce. Např. učebnice *Metodika tematické činnosti průvodce* nebyla psána pouze teoreticky, ale začínajícím průvodcům přinášela i řadu konkrétních příkladů a doporučení z praxe, jak na své klienty nejlépe ideologicky působit:

*„Průvodce jede se skupinou amerických fyziků po dálnici z Brna do Bratislavy. Jaká je zde možnost na ně ideologicky zapůsobit? Příležitost se naskytne hned u Tuřan, [...] rodiště světoznámého fyzika Ernsta Macha [...], kterého zná každý z nich. Ne všichni však vědí, že ve filosofii je Mach zakladatelem empiriokriticismu proti materialismu, machismu proti marxismu [...], a že Leninovo hlavní filosofické dílo „Materialismus a empiriokriticismus“ je ostrá polemika s Ernstem Machem. Jestliže je na to průvodce upozorní, koná již tím velmi cennou ideologickou práci. Ještě větší službu však může poskytnout, má-li pro tento případ vydání tohoto díla v angličtině přímo u sebe [...] a dá ho kolovat. Zcela určitě se [...] najde někdo, kdo se do knihy začte a zásluhou průvodce tak poprvé v životě čte Lenina.“*²²⁷

---

²²⁵ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP. Č. p. 3, 1978.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ HUNÁČEK, Václav. *Metodika tematické činnosti průvodce*. Praha: Merkur, 1983, s. 10-11.

Dalším stupněm ovlivňování průvodcovské činnosti a dohledu nad ní byly pravidelné kontroly v terénu, mapující úroveň práce jednotlivých průvodců. Proverky se kromě jazykových schopností, vzhledu a celkového vystupování, platnosti průkazu a odborné úrovně výkladu zaměřovaly rovněž na politickou angažovanost a ideovou stránku výkladu.²²⁸ V případě zjištěných nedostatků musel průvodce svůj nedostatek vysvětlit, docházet na konzultace, účastnit se doškolování, popř. složit rekvalifikační zkoušky. Zásadní chyby však mohly vést i k odebrání odznaku a ukončení smlouvy s průvodcem. V Pražské informační službě byly kontroly vykonávány pracovníky PIS, na jejichž činnost dohlížel nadřazený orgán, tedy Odbor kultury NVP. Pražská informační služba měla navíc uloženo kontrolovat nejen své průvodce, ale také průvodce ostatních cestovních kanceláří. V případě zjištěných nedostatků pak o výsledku kontroly informovala nejen příslušné kanceláře, ale také nadřízený odbor kultury NVP.²²⁹ Dá se předpokládat, že stejný postup byl v oblasti kontrolní činnosti uplatňován také v případě ostatních organizací cestovního ruchu.

Kontroly probíhaly formou namátkových náslechů přímo v terénu (při vycházce, okružní jízdě, popř. zájezdu), a následným ověřením platnosti průkazu a dokumentů dokládajících pověření průvodce k zajištění dané akce.²³⁰ V Praze byly kontroly záměrně prováděny na místech „významných historických událostí a revolučních přeměn - převážně na Staroměstském náměstí, na Pražském hradě a dále pak na trase od Památníku národního písemnictví k Pražskému hradu“.²³¹ To umožňovalo efektivní prověření toho, zda se průvodce zaměřuje pouze na výklad o dávných historických událostech a architektuře, nebo zda tyto otázky připomíná v souvislostech s nedávnými a současnými úspěchy socialismu, což bylo metodicky vyžadováno. Takto pak vypadaly některé kontrolami zachycené závady: „neaktualizoval výklad na Staroměstském náměstí. Palác Kinských vyložil pouze v souvislosti žáka Franze Kafky v tehdejšímu gymnasiu“, „na Pražském hradě výklad jen staré historie a popis památek“, „aktualizovala tímto způsobem: „z tohoto balkonu mluvil Klement Gottwald a to byla socialistická revoluce.“, „výklad byl velmi zjednodušený, aktualizace nevhodná (před frontou návštěvníků na výstavu Karla IV. prohlásil: „to není fronta na maso, ale na výstavu)“, „neaktualizovala novodobou historii“, „před kasárnami Pražského hradu vykládala, že tam

²²⁸ Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Kontroly vnitřní 1980-1982, č. k. 10/2012.

²²⁹ Viz Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Vnitřní a vnější kontrolní činnost.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Písemnosti kontrolních orgánů vlastních 1977-1979, č. k. 10/2012, 1979.

v lazaretu ležel Jaroslav Hašek, kde psal Dobrého vojáka Švejka“,²³² „po připomínce [...] byl toho názoru, že západním turistům není nutné významné politické události vykládat“, „vykládali hlavně hlubokou historii a svůj výklad orientovali na významné osobnosti na poli kulturním“.²³³ Jiní průvodci byli v záznamech o provedených kontrolách naopak chváleni: „obzvláště dobrý výklad s velmi vhodnou aktualizací“,²³⁴ „výklad aktualizuje častými připomínkami pokrokových tradic, vztahujících se k objektu“, „živý, zřetelný výklad, velmi dobře aktualizovaný. V rámci výkladu o svatovítském chrámu pohovořila vhodně o péči státu o kulturní památky“.²³⁵ Ukázky záznamů o provedených kontrolách průvodců přikládám v příloze 7.5.

Externí orgány v rámci prověrek kontrolovaly také činnost dispečinku průvodců, a to zejména co se týče rovnoměrného přidělování kapitalistických a socialistických skupin jednotlivým průvodcům.²³⁶ Pracovníci dispečinků měli povinnost průvodcům v závislosti na jejich jazycích přidělovat socialistické a kapitalistické skupiny co nejvíce vyváženě, aby se zamezilo situaci, že některý z průvodců pracuje pouze se skupinami z kapitalistických států a naopak. Pokud průvodce ovládal pouze jazyk kapitalistických zemí, měl za povinnost provádět rovněž skupiny z Československa, nebo si doplnit znalosti ruštiny. Neplnění těchto pravidel mohlo vést až ukončení spolupráce s daným průvodcem a odebrání odznaku.²³⁷

Dalším krokem při zajišťování vysoké politické úrovně průvodcovské činnosti byla již od vzniku ÚMKS v roce 1974 snaha o postupné zvětšování sborů interních průvodců ve stálém pracovním poměru,²³⁸ kteří měli své ideologické a politické vzdělání dále prohlubovat v Městské škole politické či Večerní univerzitě marxismu-leninismu. Cílem ÚMKS bylo vytvořit z interních průvodců vyškolené pracovníky kulturně výchovných zařízení, kteří by měli přehled o úkolech kulturně výchovné činnosti a mohli své schopnosti v praxi využívat ke zlepšování úrovně cestovního ruchu.²³⁹ Interní průvodci měli zajišťovat průvodcovskou

---

²³² Tamtéž.

²³³ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Pražská informační služba, Kontroly vnitřní 1974, č. k. 12/2012, 1974.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Pražská informační služba, Kontroly vnitřní 1980, č. k. 12/2012, 1980.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Pražská informační služba, Písemnosti kontrolních orgánů vlastních 1977-1979, č. k. 10/2012, 1979.

²³⁸ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP. Schůze komise cestovního ruchu NVP 1975-1976. Inv. č. 2121, 1974.

²³⁹ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP. Č. p. 16, 1978.

činnost na akcích pro státní, stranické a další důležité společenské organizace, a dále administrativně podporovat hladký chod průvodcovské činnosti. Pomáhali při školení a doškolování průvodců, metodicky vedli ostatní průvodce, prováděli konzultace atd.²⁴⁰ Pokud nebyla významná akce obsazena interním průvodcem, vedení organizací mělo dohlížet na to, aby byla obsazena vhodným a prověřeným průvodcem z řad externistů.²⁴¹ V Pražské informační službě se jednalo o „zvláštní skupinu průvodců, kteří mají potřebné kádrové, politické, ideové a odborné předpoklady.“²⁴² Z dostupných archivních materiálů vyplývá, že sami průvodci nejevili o možnost nechat se zaměstnat jako interní průvodce na hlavní pracovní poměr velký zájem: „Z rozhodnutí OK NVP bylo ve 4. čtvrtletí 1977 přiděleno PIS 10 pracovních míst s tím, že budou využity pro nábor pracovníků na funkce „Interní průvodce okružních jízď“. Přes veškeré úsilí se podařilo získat pouze 5 interních průvodkyň, a to 2 z řad stávajících externích průvodců a 3 z volného náboru.“²⁴³ Pražská informační služba evidovala v tomto roce 357 externích průvodců.²⁴⁴ Fakt, že pouze 2 z nich byli ochotni stát se průvodci stálými, jasně vypovídá o značné neoblíbenosti této pozice. Tento dlouhodobý záměr se nepodařilo naplnit ani do 2. poloviny 80. let, kdy „ke konci roku 1986 pracovalo v Československu téměř 19 000 průvodců, z toho 99,7% externích /tzn., že tuto činnost vykonávali jako vedlejší pracovní činnost při hlavním pracovním poměru/ a jen 0,3% interních, kteří tuto funkci průvodce vykonávali jako hlavní zaměstnání.“²⁴⁵

Jak vyplývá z předchozího textu, ÚMKS šlo při práci s průvodci „v první řadě o politický přístup a vysokou ideovost a to právě proto, že celý cestovní ruch má výrazný politicko-ideologický aspekt.“²⁴⁶ Nicméně je třeba zdůraznit, že průvodci byli prostřednictvím kvalifikačních kurzů, zkoušek, přezkušování, doškolování, informačních a studijních materiálů a kontrol samozřejmě vzdělávání a následně kontrolování také po stránce odborné a jazykové. Na tehdejší průvodce byly z tohoto pohledu kladeny vysoké nároky a jednotný koncept vzdělávání (který dnes v České republice chybí), zahrnující nejen jednu zkoušku, ale také

---

²⁴⁰ Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Písemnosti kontrolních orgánů vlastních 1977-1979, č. k. 10/2012, 1979.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP. Komise cestovního ruchu NVP 1976-1977. Inv. č. 2140, 1977.

²⁴³ Tamtéž, 1977.

²⁴⁴ Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP. Č. p. 16, 1978.

²⁴⁵ ORIEŠKA, Ján. *Metodika činnosti průvodce cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, 1991, s. 15.

²⁴⁶ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 69.

povinnost neustálého zdokonalování a prohlubování znalostí pomáhal udržovat kvalitu československých průvodců na vysoké odborné úrovni.

Výše citované archivní prameny jasně dokazují, že v období tzv. normalizace byly československé průvodcovské sbory, jejich činnost, výchova a vzdělávání formovány socialistickou propagandou. Vedoucí funkcionáři politickou a ideovou výchovu průvodců a politické ovlivňování cestovního ruchu na svých poradách od počátku 70. let projednávali pravidelně.²⁴⁷ Není však zcela zřejmé, nakolik byli jednotliví průvodci těmito požadavky skutečně zatíženi a do jaké míry se jim podřizovali. Odpověď na tuto otázku hledám v kapitole Průvodci cestovního ruchu v období tzv. normalizace.

---

²⁴⁷ Viz např. *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP 1969-1987.

3 METODIKA

Jak vyplynulo ze zhodnocení dosavadního bádání, odborné literatury a dalších pramenů zabývajících se oblastí cestovního ruchu, profesi průvodce cestovního ruchu v Československu a jejich roli v cestovním ruchu a ve společnosti v období tzv. normalizace se dosud podrobněji a systematicky nevěnuje žádná odborná práce. Přestože mnoho dílčích informací k tématu poskytují dobové tištěné prameny jako úřední dokumenty či studijní materiály, hlavním metodickým východiskem této práce se stala kombinace archivního výzkumu s metodou orální historie. Toto spojení umožnilo nahlédnout profesi československých průvodců cestovního ruchu jak z perspektivy oficiálních teoretických předpokladů a z nich vycházejících vyhlášek a nařízení, tak očima samotných průvodců. Rozhovory s narátory poskytují nejenom osobní a subjektivní pohled na danou problematiku, ale umožňují také konfrontovat oficiální představy o socialistickém průvodcovství s každodenním výkonem této profese a ukazují, že v praxi se tyto dvě roviny často mýjely.

3.1. Metoda orální historie

Metodu orální historie²⁴⁸ jsem pro svůj výzkum zvolila nejen z nedostatku odborné literatury, ale také z toho důvodu, že na rozdíl od tradiční práce s písemnými prameny tato metoda umožňuje téma nahlédnout „zdola“, očima samotných pamětníků, čímž ho obohacuje o zcela nový, osobní a individuální rozměr. Někteří kritici právě z těchto důvodů orální historii zavrhuji jako údajně subjektivní, nespolehlivou či nevědeckou metodu. Je proto třeba podotknout, že ani písemné prameny nelze považovat za zcela objektivní zdroj informací, protože i ony vznikaly z pera konkrétních osob, které měly své záměry, a prameny mohly být záměrně manipulovány či falzifikovány. Přínosný je také pohled Alessandra Portelliho, který se zamýšlí nad tím, že „většina psaných dokumentů v archivech jsou vlastně přepisy ústních výpovědí, s nimiž nemáme žádnou zpětnou vazbu.“²⁴⁹ Orální historie je stejně tak

---

²⁴⁸ Více o orální historii viz VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Karolinum, 2015.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 23.

(ne)spolehlivá jako každý jiný pramen, a je proto nutné se získanými daty, stejně jako v případě písemných materiálů, dále pracovat a kriticky je vyhodnotit.

Potenciální narátory pro rozhovory jsem hledala prostřednictvím svých osobních pracovních kontaktů z průvodcovské praxe a dále zprostředkovaně přes své známé a rodinné příslušníky, kteří se buď sami průvodcovskou činností, resp. památkovou péčí v Praze zabývají, nebo znali někoho, kdo vyhovoval všem mým požadavkům. Narátory jsem se snažila získat také oslovením cestovních kanceláří působících v Praze, organizace Prague City Tourism (bývalá Pražská informační služba), a stále fungujících hotelů kdysi zajišťujících služby pro zahraniční návštěvníky. Tyto pokusy však skončily neúspěšně. Hlavním kritériem pro výběr narátorů byl výkon průvodcovské profese v období tzv. normalizace, ideálně pak na území hlavního města Prahy a se zaměřením na zahraniční klientelu. Získávání narátorů nebylo jednoduché. Při hledání a oslovování samotných narátorů i tzv. gatekeeperů²⁵⁰ jsem se setkala s mnoha odmítavými až negativními reakcemi, a bylo zřejmé, že mnoho z tehdejších průvodců se kategoricky odmítá svěřovat se svými osobními zážitky zcela cizímu člověku, ať už z jakýchkoliv pohnutek.

Nakonec s poskytnutím rozhovoru souhlasilo 9 narátorů, kteří vyhovovali mým požadavkům. Jednalo se o osm žen a jednoho muže. Tento nepoměr patrně pramení z toho, že průvodcovská činnost za socialismu byla spíše ženskou záležitostí, a to i z toho důvodu, že byla ve většině případů prováděna jen jako vedlejší činnost a často si s ní přivydělávaly ženy v domácnosti. Další bývalá průvodkyně svolila pouze k tomu, že zodpoví mé otázky zaslané e-mailem. Jedna z narátorek nakonec vybočila z původního schématu, jelikož se nejedná o průvodkyni, ale o bývalou pracovníci dispečinku průvodců Pražské informační služby. Tato narátorka byla původně pouhým gatekeeperem, byla však ochotná mi rozhovor poskytnout i sama za sebe a poskytla tak cenný náhled na danou problematiku zase z jiného úhlu pohledu. Rozhovory se čtyřmi narátory jsem vedla podle klasického schématu během dvou setkání, kdy první rozhovor probíhal formou volného životopisného vyprávění narátora a druhý rozhovor byl již více strukturovaný a tematicky zaměřený na zkoumané téma. S pěti narátory jsem z časových důvodů rozhovor realizovala pouze během jednoho setkání, tyto rozhovory pak probíhaly formou semistrukturovaného rozhovoru. Při všech rozhovorech jsem rámcově vycházela z jednotných tematických okruhů, které jsem předem sestavila na základě studia

---

²⁵⁰ Osoby, které mohou zprostředkovat kontakt s potenciálními narátory.

dostupných písemných pramenů a literatury, a dále doplňovala o další otázky, které vyvstaly přímo během rozhovorů. Tyto okruhy kopírují jednotlivá témata rozebíraná v kapitole 4.

Dohromady jsem pro účely této práce osobně nahrála 13 rozhovorů s 9 narátory²⁵¹ a získala jeden dotazník zodpovězený po e-mailu. Tato průvodkyně však nechala mé otázky v dotazníku týkající se rodinného zázemí, data a místa narození bez odpovědi, a bylo tak nemožné její výpověď v rozsahu jedné strany A4 jakkoliv časově zařadit a dále s ní pracovat. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla její vzpomínky do vzorku narátorů nezařadit. Rozhovory probíhaly v zásadě bez problémů. Vzhledem k tomu, že sama jako průvodkyně působím, se mi podařilo s narátory hned ze začátku navázat jistý kontakt a uvolnit prvotní napětí. Většina z nich mne snad vnímala nejen jako studentku a badatelku, ale také jako kolegyni, a profese nás hned od začátku spojila a nabídla společná témata. Ještě snazší prvotní kontakt byl samozřejmě s těmi narátory, které jsem buď znala osobně, nebo se jednalo o rodinné známé a přátele.

Při vedení rozhovorů jsem se držela etických zásad,²⁵² z nichž pro mne nejdůležitější bylo respektování veškerých přání narátorů. Před realizací rozhovorů jsem všem narátorům vysvětlila, jak bude s nahrávkami i jejich obsahem nakládáno, a poté s nimi sepsala *Prohlášení o udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů*.²⁵³ Před jeho podpisem jsem zdůraznila, že mohou do formuláře přidat jakákoliv další ujednání. Jedna z narátorek si nepřála, aby byl záznam rozhovoru použit pro jakékoliv další účely kromě mé práce, a dále si přála být uváděna pouze pod iniciálami, další narátorka mne prosila o možnost nahlédnout do finální verze práce. Oprávněnou nejistotu a obavy z toho, jak bude s jejich poskytnutými osobními informacemi nakládáno, jsem cítila i u několika dalších narátorů. Vzhledem k tomu, že celá jména narátorů nejsou pro výzkumné téma nijak podstatná, rozhodla jsem se pomocí iniciál anonymizovat jména všech narátorů. Citace z rozhovorů jsem v některých případech redakčně upravovala, aby byly čtenářsky více srozumitelné. Byla např. vynechána opakující se slova nebo nedokončené myšlenky, pokaždé však tak, aby nebyl narušen původní význam výpovědi.

---

²⁵¹ Audionahrávky rozhovorů a jejich kompletní doslovné přepisy jsou uloženy v soukromém archivu autorky.

²⁵² Etický kodex COHA viz VANĚK, Miroslav a MŮCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Karolinum, 2015, příloha 7.

²⁵³ Souhlasy jsou uloženy v soukromém archivu autorky.

Přestože všichni narátoři²⁵⁴ alespoň část své profesní dráhy prožili v období tzv. normalizace, generačně se od sebe velmi liší. Tři narátorky se narodily ještě před 2. světovou válkou (nejstarší z nich v roce 1922), tři narátoři pak v jejím průběhu nebo závěru. Jedna narátorka je narozena na sklonku 50. let a poslední, nejmladší narátorka, v roce 1964. Od těchto velkých generačních rozdílů se pak odvíjí také doba začátku výkonu průvodcovské profese. Čtyři narátoři začali provázet již v 60. letech (1963 - 1968), další čtyři až na počátku let osmdesátých. Vzhledem k tomu, že někteří (4) narátoři si provázením začali přivydělávat již za studií, jiní (4) se ale k této činnosti dostali až po ukončení studia či mnohem později jako pracující, zde však neplatí rovnice „čím dříve narozený, tím dříve se stal průvodcem.“ Například nejstarší narátorka začala provázet až na počátku 80. let, tedy zhruba ve stejné době, jako narátorka nejmladší. Co se týče nejvyššího dosaženého vzdělání, je již vzorek značně homogennější. Pět narátorů má dokončené vysokoškolské vzdělání, tři narátoři vystudovali gymnázium. Všichni tři „gymnazisté“ však studium na vysoké škole začali, ale z nejrůznějších důvodů ho nedokončili.²⁵⁵ Co se týče pracovního zařazení, jedna narátorka působila jako stálá průvodkyně ve Státním Židovském muzeu v Praze, tři narátoři měli zkoušky jak na Prahu, tak na ČSSR a v rámci této licence vyjížděli také s našimi občany na zájezdy do zahraničí. Dvě narátorky provázely pouze po Praze a po republice, tedy bez zahraničních zájezdů, a poslední dvě měly pouze licenci průvodce ČSSR, v rámci které jezdily též na zahraniční zájezdy, ale nesměly provázet po Praze. Všichni narátoři pracovali se zahraničními klienty, a to v různých jazykových kombinacích, od jednoho po tři cizí jazyky na narátora. Nejčastěji se jednalo o němčinu (7 narátorů), angličtinu (4), ruštinu (3), nejméně pak o francouzštinu (1). Většina narátorů zároveň provázela i v češtině, a to buď v rámci zahraničních zájezdů nebo při provázení československých škol, delegací, či v rámci specializovaných, tzv. vlastivědných vycházek po Praze.

Pokud jde o cestovní kanceláře a jiné organizace, také ty narátoři často kombinovali a ve většině případů pracovali pro více z nich. Kromě Pražské informační služby (4) se jednalo také o Sport-Turist (4), CKM (3), Tatratour (3), Čedok (3), Rekreu (1), Pragotour (1), Autoturist (1) a již zmíněné Státní Židovské muzeum (1). Jako interní průvodce ve stálém

---

²⁵⁴ Následující rozbor vzorku narátorů se týká pouze narátorů-průvodců, není do něj zahrnuta narátorka z dispečinku PIS.

²⁵⁵ Podle dokumentace PIS tvořili v roce 1977 68% průvodců středoškoláci, 30% vysokoškoláci a pouze 2% lidé se základním vzděláním. Viz *Archiv hlavního města Prahy*, fond Magistrát hlavního města Prahy II, Porady vedoucích funkcionářů NVP, č. k. 72, porada ze dne 21. 4. 1978.

zaměstnaneckém poměru v jedné cestovní kanceláři nepůsobil žádný z narátorů. Pouze dvě narátorky měly stálé zaměstnání na plný úvazek a průvodcovství provozovaly ještě k tomu jako vedlejší činnost. Ostatní narátoři provázeli buď během studia, jako důchodci, nebo průvodcovství vykonávali „na volné noze“. Všichni narátoři se provázení s větší či menší intenzitou věnují dodnes, ať již na plný úvazek, jako přivýdělek k důchodu, či již jen pro radost nárazově a zdarma pro své známé. Poslední narátorka, bývalá dispečerka průvodců Pražské informační služby s francouzštinou a ruštinou, začala svou práci vykonávat po ukončení gymnázia a studiu na jazykové škole v roce 1978 a taktéž se jí věnuje dodnes.²⁵⁶

3.2 Archivní výzkum

Prvním krokem v rámci archivního výzkumu bylo na základě studia odborné literatury a dalších dostupných zdrojů sestavení neustále se měnící řady orgánů, pod které mezi lety 1948 a 1989 oblast cestovního ruchu a činnost průvodců spadala.²⁵⁷ Na základě zjištěných informací jsem provedla rešerše v Archivu poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (APSPČR), Národním archivu, Archivu bezpečnostních složek a Archivu hlavního města Prahy (AHMP). Pracovníci APSPČR mě rovnou odkázali na Národní archiv s tím, že v minulosti byla většina předpisů řešena formou podzákonných norem vytvářených přímo ministerstvy, případně metodikami jednotlivých organizací. V Národním archivu mi však bylo sděleno, že fondy Ministerstva obchodu ČSR a vlády ČSR, do jejichž gesce cestovní ruch spadal, jsou nezpracované a bez základních údajů o dané problematice není možné v nich hledat. I po poskytnutí základních informací o řízení činnosti průvodců cestovního ruchu získaných z dalších zdrojů mi však po dvou měsících bylo sděleno, že požadované materiály nebyly ve fondech nalezeny, a ani k otázce průvodců prozatím nejsou dostupné žádné spisy. V Archivu bezpečnostních složek byly na základě mého požadavku prošetřeny fondy objektových svazků k tématům Čedok, CKM, Sport-Turist, Rekrea a Autoturist a bylo zjištěno, že většina objektových svazků vedených k těmto tématům byla zničena. Předložen mi byl pouze jeden objektový svazek, ten se však týkal výjezdů československých občanů do zahraničí, a nikoliv

---

²⁵⁶ Z Pražské informační služby odešla v roce 1990.

²⁵⁷ Viz kapitoly 2.1 a 2.5.

příjezdů zahraničních turistů do Československa nebo průvodců, kteří by je provázeli. Vzhledem k tomu, že archiv disponuje především jmennými databázemi, mi bylo doporučeno podat si žádosti k jednotlivým průvodcům. Této možnosti jsem se však s ohledem na soukromí svých narátorů rozhodla nevyužít.

Dále jsem oslovila vybrané hotely, které se v éře normalizace specializovaly na zahraniční klientelu a dodnes fungují, a dále na Správu Pražského hradu. Podle odpovědí, které jsem obdržela z hotelů, se v žádném z nich dodnes nedochoval archiv, který by mohl poskytnout informace vztahující se k průvodcovské profesi před rokem 1989, a Správa Pražského hradu mi sdělila, že požadované interní informace jsou předmětem jejich vlastního bádání a nebudou mi zpřístupněny. Oslovena byla také dvě tehdejší vzdělávací centra pro průvodce, kterými jsou VŠE v Praze a současná VOŠ cestovního ruchu v Karlových Varech, nástupkyně dřívější SEŠ Karlovy Vary. Ani tyto pokusy však nepřinesly žádné výsledky. Ředitel VOŠ v Karlových Varech mi navíc sdělil, že i on sám ve snaze získat informace o historii školy bádá ve státních archivech v Karlových Varech, žádné materiály o bývalé SEŠ v nich však nenalezl. V rámci svého pátrání jsem dále oslovila Čedok, tehdy nejvýznamnější cestovní kancelář zajišťující služby pro zahraniční klientelu, a bývalou Pražskou informační službu.²⁵⁸ Pracovníci cestovní kanceláře Čedok mi sdělili, že jejich podnikový archiv se u nich nenachází a nedisponují žádnými materiály, které by mi mohli poskytnout. Prague City Tourism mě pak odkázal na Archiv hlavního města Prahy, kde měl být jejich podnikový archiv uložen.

Mé pátrání proto pokračovalo právě v AHMP, kde jsem po řadě předchozích nezdarů byla již značně úspěšnější. V AHMP se nachází materiály z činnosti Národního výboru hlavního města Prahy, pod který na regionální úrovni činnost průvodců spadala (konkrétně fondy Porady vedoucích funkcionářů NVP, Komise obchodu a cestovního ruchu NVP, Odbor kultury NVP, Zápisy ze zasedání předsednictva, rady a pléna NVP) a dále podnikový archiv Pražské informační služby. Materiál fondu Porady vedoucích funkcionářů NVP je pro zkoumané období zachován kompletně až do roku 1987,²⁵⁹ fond Komise obchodu a

---

²⁵⁸ Dnes existující pod názvem Prague City Tourism.

²⁵⁹ Viz Inventář fondu porad vedoucích funkcionářů NVP (1963-1987). *Archiv hlavního města Prahy* [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-167-porady-vedeni-NVP.pdf>.

cestovního ruchu NVP obsahuje materiály z let 1976-1980.²⁶⁰ Materiál fondu Odbor kultury NVP, pod který spadala Pražská informační služba, je dochován torzovitě, a nejvíce zpracovaných materiálů existuje z období 1967-1978.²⁶¹ Fond Zápisy ze zasedání předsednictva, rady a pléna NVP je zpracován pouze částečně.²⁶² Fond Pražská informační služba není uspořádán vůbec, přesto mi však bylo umožněno bádát v dokumentech ze zápisů z gremiálních porad od roku 1974, ve směrnicích a příkazech ředitele od roku 1972, dále mi byly předloženy zápisy z ideologických konferencí pořádaných PIS v 70. a 80. letech, zápisy z porad jednotlivých oddělení do roku 1971 a zápisy z vnitřních kontrol do roku 1982. Výše popsaný časový záběr většiny dostupných archiválií a třicetiletá ochranná lhůta se projeví v tom smyslu, že se mi při archivním výzkumu nepodařilo získat mnoho informací k období 2. poloviny 80. let. Přesto mi však bylo v AHMP předloženo tolik materiálů, že jsem se i na základě předchozího neúspěchu v ostatních archivech a institucích rozhodla soustředit svůj výzkum především na hlavní město Prahu. Vzhledem k neuspořádanosti fondu Pražská informační služba při citacích z tohoto fondu neuvádím inventární číslo, ale pouze číslo kartonu, příp. bližší specifikaci archiválií.

---

²⁶⁰ Viz Inventář Ústředního národního výboru Národního výboru hlavního města Prahy, Komise (1945-1989). *Archiv hlavního města Prahy* [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-176-NVP_komise.pdf, s. 32-40.

²⁶¹ Viz Inventář fondu odboru kultury národního výboru hlavního města Prahy (1949-1990). *Archiv hlavního města Prahy* [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-135-kultura-NVP.pdf>, s. XVIII.

²⁶² Viz online katalog AHMP. *Archiv hlavního města Prahy*. [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz>.

4 PRŮVODCI CESTOVNÍHO RUCHU V OBDOBÍ TZV. NORMALIZACE

V kapitole 2.5 jsem se profesí průvodců cestovního ruchu v normalizačním Československu zabývala z pohledu oficiálních struktur. Nastínila jsem, jakým způsobem byli průvodci organizováni a vedeni, jak byli cestovními kanceláři vyhledáváni, vzděláváni a na svou profesi připravováni, jakou roli jim socialistické Československo přisuzovalo. Rozebírala jsem, jací měli průvodci podle oficiálních představ být a co se od nich očekávalo. Jaké však byly pohnutky samotných průvodců k výkonu této, v té době svým způsobem výjimečné, profese? Jak náročné pro ně bylo absolvovat průvodcovské kurzy a zkoušky, kdo byli jejich lektoři a kde čerpali informace a sháněli studijní materiály? Jak vzpomínají na svou každodenní praxi, na radosti a problémy, které jim práce s lidmi z Československa i celého světa přinášela? Jak se vyrovnávali s ideologickým tlakem, který na ně byl kvůli každodennímu kontaktu s cizinci, často z nepřátelských kapitalistických států, vyvíjen? A nakonec, jakým způsobem prožívali revoluci na sklonku roku 1989 a následnou transformaci. A jak se na tehdejší a současnou průvodcovskou praxi dívají dnes?

Vzorek 9 narátorů, se kterými jsem nahrála rozhovory, samozřejmě neumožňuje zobecnění a nemůže v žádném případě být považován za reprezentaci všech tehdy působících průvodců. Přesto však natočené rozhovory nastiňují odpovědi na výše položené otázky a umožňují udělat si představu o tom, jaký byl život a každodenní praxe příslušníků této pestré a rozmanité profese.

4.1 Výběr povolání průvodce cestovního ruchu

Pokud bychom měli průvodcovskou činnost v minulém režimu a především její klady nějakým způsobem charakterizovat, mohli bychom použít pojmy jako *práce a kontakt s lidmi, cizí jazyky, historie, kultura, všeobecný rozhled a vzdělání, cestování po republice i do zahraničí, kontakt s cizinci, pestrost, různorodost, aktivita, nezávislost, svoboda*. Přestože žádný z narátorů o profesi průvodce neuvažoval od útlého věku a nebylo to jeho vysněné povolání, v průběhu studia na střední či vysoké škole, nebo později při výkonu jiného

zaměstnání se právě výše zmíněné body staly motivací, která je nakonec k průvodcovství přivedla. Zřetelným motivem, který se znovu a znovu objevoval téměř u všech narátorů, byla touha po vzdělání v humanitním či filologickém oboru, které jim bylo z nejrůznějších důvodů odepřeno. Narátoři své nesplněné sny museli v mládí potlačit, později si k nim však přeci jen našli cestu právě prostřednictvím průvodcovské profese. Jak vypráví jedna z narátorek, jí se překážkou v dalším vzdělávání humanitního směru stal její rodinný původ: „*Ovšem byl už jiný režim, a já jako dítě z buržoazní rodiny jsem neměla přístup k dalšímu vzdělání. [...] Takže jsem se šla učit lučebnicí pro léčiva do pražské továrny Spofa. A protože v této době jsem byla pracující třída, tak jsem mohla chodit na večerní, jedenáctiletou školu pro pracující, kde jsem odmaturovala. Na začátku školního roku jsem se pokusila o vysokou školu, ale nijak mě nevzali tam, kam jsem chtěla. Musela jsem to zaměřit na cíle toho podniku, protože jinak bych šla dělat práva, sociologii, kunsthistorii, to nepřicházelo v úvahu. Pocházela jsem z farmaceutické továrny, takže pro mě přicházela v úvahu chemie.*“²⁶³ Velmi podobné vzpomínky na výběr studijního oboru má i další narátorka: „*No a u mě profesori objevili, že prostě mám vztah ke knížkám, což se projevilo i návštěvami v knihovně tamní gymnaziální, byla jsem v takovém historickém kroužku pana profesora Klika, a tak se to schylovalo k nějakému humanitnímu oboru. Ale [...] já jsem měla velkou kaňku, protože jsem měla tatínka v cizině. [...] Já bych strašně byla ráda šla na dějiny umění, ale ještě štěstí ten rok nebyly otevřené, takže jsem se o to ani nepokoušela. Tam by mě určitě byli nevzali. A tak jsem se tak poohlížela, a napadlo mě to knihovnictví. Tenkrát to bylo obor knihovnictví-čeština, na Filosofické fakultě.*“²⁶⁴ Také další narátorka nemohla z kádrových důvodů jít studovat vysněný obor, tentokrát zaměřený na cizí jazyk: „*No narozená jsem 1958, takže jsem vlastně celý vzdělávací proces [...] prožila v dobách hluboké totality, kdy jak svoboda výběru povolání, tak příprava na povolání, byla značně omezena. Byla ovlivněna hodně kritérii, která nesouvisela absolutně se schopností vystudovat a tak dále. [...] Mého otce vyloučili ze strany v 70. letech. A nebyl dělnického původu. A ještě měla matka nějaký škrálop z 50. let, absolutně nezaviněně z rodiny, tam byla nějaká emigrace bratra. [...] Já jsem poslední dva roky před maturou začala tendovat ke germanistice. [...] No, a pochopitelně jsem se na tu germanistiku nedostala, takže jedna a půl semestru jsem strávila na ČVUT, to tehdy tak bylo. [...] Rok jsem*

²⁶³ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁶⁴ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

*strávila na ČVUT, poté teda jsem začala studovat na VŠE, už jsem to prostě nezkoušela.*²⁶⁵ Další narátorku od její záliby odradila její matka: „*A když jsem skončila základní školu, tak jsem se rozhodovala co dál. Já jsem od útlého dětství kreslila a malovala, takže to vypadalo, že půjdu asi na UMPRUM nejdřív na střední a potom na vysokou. Ale maminka mi pořád říkala, chemie má budoucnost. Takže jsem šla na chemickou do Podskalské.*“²⁶⁶ K vysněnému studiu na vysoké škole se pak narátorka dostala až mnohem později, již jako pracující průvodkyně: „*Mezitím jsem vystudovala Dějiny umění na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, takže jsem se dostala k tomu, co mě odmalička bavilo. Zabývám se středověkem.*“²⁶⁷

Kromě nemožnosti věnovat se vysněným oborům trpěli narátoři také tím, že v socialistickém Československu bylo velmi obtížné dostat se do aktivního kontaktu s cizími jazyky. Na to, jakým způsobem se nakonec mohla díky průvodcovství realizovat, vzpomíná výše citovaná narátorka, kterou nevzali na germanistiku: „*No a začala jsem dělat VŠE s tím, že jsem si udělala zkoušky průvodcovské, že jako vedlejší job pro studenta. A tak jak jsem začala ve druhém ročníku průvodcovat, neustále hustěji a hustěji, tak vlastně ve třetím ročníku se to úplně změnilo ta parita. Takže já jsem se vlastně oklikou dostala k tomu, co jsem chtěla dělat více méně. I když to nebylo úplně třeba tlumočnickví, ale prostě ten jazyk jsem používala. Používala jsem ho takřka denně, měla jsem denní kontakt s živou řečí, takže ta řeč se tím pádem pilovala.*“²⁶⁸

Provázením si také často přivydělávaly ženy v důchodu či v domácnosti, které zde mohly uplatnit svou dobrou jazykovou výbavu. Zejména v případě starší generace se často jednalo o manželky bývalých diplomatů či významných státníků, vzdělaných ještě za První republiky, a mnohdy ovládajících i čtyři či pět cizích jazyků. Přestože by se z pohledu socialistického Československa mělo jednat o nežádoucí osoby, jejich vzdělanost a perfektní znalost často několika světových jazyků byla pro cestovní kanceláře nepostradatelná: „*Tehdy to ještě byly coby průvodkyně takové ty staré dámy, co študovaly ve Švýcarsku, ve Francii, v Anglii. [...] Oni [intelligence, pozn. aut.] potom byli v těch 50. letech šikanovaný, ale protože znali jazyky, tak oni je potřebovali.*“ Jak tato skupina průvodců v průběhu 70. a 80. let stárla, začal se stále více projevovat rozdíl mezi ní a generací mladých nastupujících průvodců,

²⁶⁵ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁶⁶ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2.11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

vzdělávaných již v duchu socialismu: „*Tihle, co měli nejvíc jazyků a byli největší kapacity, tak už pak pracovali hodně přes důchod. Bez nich bysme to těma jazykama asi nepokryly. [...] A ti noví, co přicházeli, ti měli skoro všichni ruštinu.*“²⁶⁹ Jako průvodci se také často živilí lidé mluvící méně obvyklými jazyky, jelikož se tehdy jednalo o jednu z mála možností, jak své jazykové znalosti uplatnit v praxi: „*Ty speciální jazyky, to byly většinou děti ze smíšených manželství, že se dostali k té švédštině, norštině, japonštině, korejštině. Tenkrát toho bylo hrozně málo těch lidí. Ale většinou to byli ti, co třeba byli s rodiči v zahraničí, třeba na velvyslanectví.*“²⁷⁰ Co se znalosti cizích jazyků týče, zde v budoucí volbě povolání narátorů velkou úlohu sehrávali jejich rodiče, příp. prarodiče. Téměř všichni narátoři byli totiž k cizím jazykům vedeni od mala, a to nejen v rámci běžné školní docházky, ale zejména prostřednictvím soukromé výuky. Jak vyplývá z následujících úryvků, narátoři si tento vliv svých rodinných příslušníků uvědomují: „*Já jsem uměla výborně německy, jelikož matka na to dbala, a [...] ve čtrnácti letech mě vyslala poprvé tedy z domova do Sudet na němčinu. [...] To byl kněz, katolický, [...] no a zkrátka a dobře nabízel vyučování němčiny. [...] A on pozval svoji neterž z Vídně, tu Lydii. Ta byla stejně stará jako já, takže jsem tam měla partnerku na němčinu. No a ztvrdla jsem tam dva měsíce, celý dva měsíce. [...] Ale bylo to k mému prospěchu teda, [...] a mně to pomohlo k tomu, že jsem se zdokonalila stoprocentně v němčině. [...] No a chodila jsem na francouzštinu ještě mimo školu, soukromě, na Vinohrady pod Jiřák.*“²⁷¹ Velmi podobně vzpomíná i další narátorka: „*Jak sem se dostala k angličtině? Moje chytrá matka po konci války sama znala nějaké bazální němčiny, jako když přišla Němka do krámu, tak jí uměla říct, co si přejete a tak dále. [...] A jedna z těch prodavaček uměla anglicky. [...] Tak se sehnala učitelka kdesi na Žižkově, která měla patřičné profese. Ovšem jak já říkám, nikdy neviděla ty útesy Doverské, takže to bylo bez přízvuku. A toho jsem se nezbavila dodneška. [...] Jak mi jeden z mých hostů řek, nedělejte si z toho vrásky, je to understandable.*“²⁷² V některých případech se děti učily cizí jazyky od svých rodinných příslušníků přímo: „*No a dědeček se mnou mluvil německy, abych se naučila jako dítě německy, ale to byla taková ta Kùchendeutsch, to nebyla spisovná. Protože on jako řemeslník*

---

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁷¹ Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁷² Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

cestoval, tehda museli řemeslníci cestovat, aby se dostal do cechu.“²⁷³ Samozřejmě pro všechny pak byla školní výuka ruštiny, jejíž znalost někteří narátoři při své profesi později využili, jiní nikoliv.

Kromě vedení dětí k cizím jazykům můžeme vliv rodiny na pozdější zájmovou a profesní orientaci narátorů pozorovat i v jiných oblastech: „*Dědeček byl narozený někdy v roce 1872. No a on mě vedl, on uměl krásně vyprávět, a přes to, že to byl řemeslník, tak on hodně četl. To ještě jsou po něm starý knížky, vydaný v tom 19. století, on hodně četl a například on znal celý Starý zákon, [...] řecký, římský dějiny, a to mi jako dítěti vyprávěl. Tak nějak jsem toužila ten dějepis, to byla taková moje oáza, kam jsem se vždycky uchýlila, a dědeček mi vyprávěl.*“²⁷⁴ Stejnou roli pak u dvou narátorek, narozených v letech 1931 a 1942, sehráli učitelé ve škole, resp. kněz: „*A měli jsme ještě výtečný profesory, z nichž valná část vlastně ještě působila za První republiky, a tu tradici si podrželi a tu nám ještě předali,*“²⁷⁵ „*A měla jsem štěstí na kantory, protože jsem vyrůstala na vesnici, daleko od města. Chodili jsme jako děti pěšky, žádné autobusy nebyly, do obecné školy. To byla vlastně trojtřídka. [...] Měla jsem opravdu štěstí na kantory, a potom na kněze, co učil náboženství. A to nebyl žádný bigotní kněz, [...] spíš to podával jako pohádku, ne aby to do nás nutil. [...] I na té obecné škole, to byli kantoři, víte, ještě toho starého ražení, co uměli krásně vyprávět, co byli vzdělaný, a co se nám snažili předat. A myslím, že to už moje děti nezažily, protože ta trojtřídka, to je, to byla vlastně univerzita pro nás.*“²⁷⁶

Další motivací stát se průvodcem byla pro některé narátory samotná Praha, ve které se narodili a vyrůstali, a měli k ní a její historii vztah: „*Narodila jsem se v Praze. Jak se říká, v Praze narozená, Vltavou křtěná, i když křtěná nejsem,*“²⁷⁷ „*Tak já jsem se narodila v Praze na Starém městě. [...] A protože to bylo v budově dnešního Klementina, tak jsem vlastně byla kousek od Vltavy, takže opravdu mohu říct, že jsem křtěná Vltavou. Mě křtili v kostele sv. Salvátora, kde dneska pan profesor Halík, že, působí. Takže opravdu jsem taková Staropražanka. [...] Já jsem vždycky měla takový vztah k Praze, to centrum, kde vlastně celý život bydlím. Dnes už dávno ne na Starém městě, ale pak jsme se v roce 48 přestěhovali na Malou stranu. [...] Ale my jsme žili na Malé straně, Kampa, Petřín, to bylo to naše Eldorado.*“

²⁷³ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁷⁶ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁷⁷ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

*Všechny ty zahrady, tenkrát přístupné zdarma ještě.*²⁷⁸ Narátorka se později dostává i k tomu, co bylo skutečným impulsem pro její rozhodnutí přihlásit se do kurzu průvodce Prahou: „*A jednou [...] jim přijela dívka ze Slovenska. A oni, kdo jí provede, áá, tak samozřejmě jsem ji dostala na starost já. A to byla taky strašně zvidavá milá dívka, [...] takže každý den tak tři, čtyři hodiny jsme spolu chodily po Praze. No a [...] zásadní příhoda byla, že jsme přišly na Karlův most. A já jsem ty hlavní sochy znala, jako každý Pražan, ale všechny ne. A ona se ptala na všechny. [...] A mně to bylo tak trapný, já to nepoznala tenkrát ještě, tak jsem říkala, nevím, nebo možná. A tak mě to zlobilo, a řekla sem si, ten Karlův most se naučit musím. No, a když pak jsem začala studovat knihovnictví, tak jsem se dozvěděla, že na podzim začíná průvodcovský kurz a že je možné se tam přihlásit. I přihlásila jsem se, abych se ten Karlův most naučila.*“²⁷⁹

Další motivací k výkonu této profese pak samozřejmě byla záliba v cestování, v poznávání nových lidí a nových míst, touha podívat se do nedostupné ciziny či přání vykonávat pestrou a zajímavou práci. V případě provázení „na volné noze“ byla velmi důležitým faktorem při volbě tohoto povolání také vidina jisté volnosti, nezávislosti a svobody, běžným pracujícím občanům nedostupné: „*Jako tohleto povolání ve své podstatě i v těch příšerných podmínkách té totality mělo prostě takový ten untouch svobody, svobodného povolání, jo? Protože my jsme si regulovali, kdy budeme pracovat*“²⁸⁰, „*Ale bylo to dobrý, protože člověk byl volný, nikdo ho nenutil k tomu, aby byl členem ROH nebo něčeho jinýho, prostě volný.*“²⁸¹

Někteří narátoři si dráhu průvodce z výše uvedených důvodů vybrali záměrně, ať už jako svou hlavní činnost, nebo jako zpestření a přivýdělek ke svému stálému zaměstnání. Další se k ní však dostali pouze díky náhodě: „*No a pak jednoho dne přišel můj syn a říkal, prosimtebe, ty jsi přece študovala historii a máš francouzštinu a němčinu, a tadydle v [...] novinách vyšel inzerát, že hledají průvodce pro Židovské muzeum v cizích jazycích. Jdi se tam zeptat na to. To ti prospěje, ty se potřebuješ dostat mezi lidi.*“²⁸² Další narátorka se k provázení dostala vyloženě oklikou: „*Tatínek byl živnostník [...] a on byl náruživý včelař, víte? A já jsem ty včely s ním dělala. A ty mě přivedly právě k průvodcování. [...] Ve Včelaři*

²⁷⁸ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁸¹ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁸² Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

vyšlo, že hledají lidi, co znají anglicky, německy, francouzsky, cizí, západní jazyky, že tady bude včelařský kongres, a že potřebují hlavě ty, co tomu rozumějí, [...] tak jsem se přihlásila. [...] No, a tam jsem se seznámila právě s jednou kolegyní, [...] která už průvodkyni dělala. [...] Tak jsme se nějak sblížily, a ona mi říká, udělej si zkoušky na PISu. Já jsem vůbec nevěděla, že PIS něco takového, no a tak jsem se o to začala zajímat.²⁸³

Ať už se narátoři nakonec rozhodli stát se průvodci z jakýchkoliv pohnutek a u jakékoliv cestovní kanceláře, museli před nástupem do práce nejdříve získat potřebnou kvalifikaci. Tomu, jak narátoři na tehdejší průvodcovské kurzy, zkoušky a doškolování vzpomínají, se věnuji v následující kapitole.

4.2 Vzdělávání a kvalifikace průvodců

Způsoby kvalifikace na průvodce se u jednotlivých narátorů lišily podle toho, v jakém období zkoušky skládali, a zda se jednalo o tzv. technické průvodce ČSSR, či specializované průvodce Prahou. Dvě narátorky skládaly zkoušky u Pražské informační služby na konci 50., resp. na počátku 60. let, tedy ještě předtím, než vstoupila v platnost Vyhláška o průvodcovské činnosti v Praze z roku 1969. Ta se však úrovně průvodcovského kurzu pořádaného Pražskou informační službou nijak nedotkla, jelikož tato organizace si vzhledem ke svému přednostnímu postavení v rámci pražského cestovního ruchu na vysoké kvalitě svých kurzů zakládala již od samého počátku: „*Svémi odbornými znalostmi se liší naši průvodci od ostatních průvodců, kteří pracují při některých cestovních kancelářích.*“²⁸⁴ Toto potvrzují i samotné účastnice kurzů pro průvodce Prahou, pořádaných PIS na přelomu 50. a 60. let: „*Já jsem ty zkoušky na PIS dělala v roce 1963, no a to bylo, to není jako teď, když to slyšíte, to je horor někdy. [...] To byly přísný zkoušky. Ten kurz trval tři čtvrtě roku, a to byla doktorka Primusová,²⁸⁵ kunsthistorička. [...] A to byly přednášky odborníků, a chodilo se, víte, to dneska to jsou nějaký rychlokvašky. [...] Byla tam kunsthistorie, historie, židovství, a politika. Marxismus-leninismus. To jsme museli umět sjezdy, pane. Když se dostala KSČ jako vedoucí*

---

²⁸³ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Rezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁸⁴ Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba. Č. k. 3/2012, Oddělení vlastivědné práce, 1969.

²⁸⁵ PhDr. Hana Primusová, dlouholetá pracovnice v PIS, autorka mnoha pragensií, knih o dějinách umění a skript pro průvodce. Viz např. PRIMUSOVÁ, Hana. *Praha – kulturně historický přehled*. Praha: Vydavatelství obchodu, 1966; PRIMUSOVÁ, Hana. *Umění v historii: skripta pro průvodce Prahou*. Praha: PIS, 1997.

strana, jéé,²⁸⁶ „Úroveň byla velice dobrá. [...] Přednášky, které byly provázeny instruktážemi na objektech, a na konci byla taky modelová okružní jízda, kdy člověk s nějakým starším průvodcem jel, ten mu to ukazoval. Takový náslech to byl. A pak teda jednu jako ještě okružku pod dozorem udělal sám, a pak byl vržen.“²⁸⁷

Další dvě licencované průvodkyně Prahou absolvovaly kurz u PIS již na začátku 70., resp. 80. let, a také ony vzpomínají na jeho vysokou odbornou úroveň: „Měly jsme jednak teoretickou výuku, baroko, renesanci, gotiku. Skutečně odborníky. No a pak [...] nás brali jako na to teoretický, co jsme sestudovali. Letohrádek královny Anny, tak jsme šli dovnitř. [...] No takže na ty lektorky vzpomínám, to byly lektorky noblesní. Jedna se jmenovala Baťková,²⁸⁸ baroko, a potom jsem viděla knihy, co psala. A druhá byla starší dáma, ta už asi nebude, jménem Primusová, a ta se specializovala více, ta uměla všechno, ale více na tu gotiku. Takže to bylo absolutně úžasný. [...] No a k tomu byla nějaká politická výchova.“²⁸⁹ „A chodilo se po Praze, všechno se to prošlo. [Byla tam] historie, historie Prahy, dějiny umění, vývoj architektury, a ostatní věci, no a...takže jako všechno myslím, že tam bylo všechno, co člověk potřeboval.“²⁹⁰ Úroveň kurzu u Pražské informační služby nekomentovali jen nářatoři-průvodci, ale také bývalá pracovnice místního dispečinku, která vzpomínala na odborníky, kteří v kurzech na konci sedmdesátých a v osmdesátých letech přednášeli a psali pro začínající průvodce skripta: „Zkoušky byly opravdu náročný a pro všechny byly absolutně stejný. [...] Byly takový jako hlavní skripta, jedna [autorka] byla historička paní doktorka Primusová, a pak byla paní doktorka Miksánková,²⁹¹ ta byla spíš na tu technickou a praktickou část. Tu novější. A paní doktorka Primusová měla vyloženě ty historicko-architektonický skripta. A to si většinou každý chtěl koupit, no. [...] Přednášející byly většinou ta doktorka Primusová, paní

---

²⁸⁶ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁸⁷ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁸⁸ PhDr. Růžena Baťková vystudovala dějiny umění na FF UK, od roku 1980 působila 12 let jako odborný pracovník Pražského a Státního ústavu památkové péče a poté 10 let jako vědecký pracovník Ústavu dějiny umění A ČR. Je mimo jiné editorkou 2. dílu publikace Umělecké památky Prahy. Viz BAŤKOVÁ, Růžena (ed). *Umělecké památky Prahy: Nové město, Vyšehrad, Vinohrady*. Praha: Academia, 1998.

²⁸⁹ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁹⁰ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁹¹ PhDr. Alexandra Miksánková je autorka publikací o metodické činnosti průvodce a o dějinách Prahy po roce 1945. Viz např. MIKSÁNKOVÁ, Alexandra. *Praha: Hlavní město ČSSR*. Praha: SNTL, 1976; MIKSÁNKOVÁ, Alexandra. *Metodika průvodcovské práce*. Praha: SNTL, 1976; MIKSÁNKOVÁ, Alexandra. *Výstavba Prahy 1945-1980 I. a II*. Praha: PIS, 1981.

Miksánková, a pak to byli i co psali knížky o Praze, [...] i pan doktor Macháček²⁹² tam přednášel, myslím, že pan Rybár²⁹³, pan Dvorský²⁹⁴ myslím. [...] Většinou tam měli kapacity na ty přednášky, nebo i z fakulty někoho třeba přímo na nějaký, na nějakou záležitost z té historie nebo architektury, tak si brali odborníky. [Mělo to vysokou odbornou úroveň.] To skutečně ano. Jako myslím, že nejenom z mého pohledu, ale z pohledu všech, co tenkrát to hodnotili, tak ano. ²⁹⁵ Nad přísně nastavenými podmínkami se v praxi občas v případě nouze samozřejmě zamhouřilo oko, jako v případě jedné z narátorek, která byla u PISu původně odmítnuta s kapitalistickou angličtinou a musela se doučit ruštinu: „*A takže sem složila zkoušky, a teď přišlo na jazyk. Já povídám, no nejsilnější angličtina. Cha, to nepotřebujeme, k čemu takový jazyk. [...] Ale, pak se stalo něco, že v Praze byl odborný kongres. [...] Sjelo se sem, já nevím, tisíc účastníků a [bylo potřeba] 70 anglicky mluvících průvodců, kteří nebyli. No a tak řekli, kdo máte již zkoušky, a byl byste schopni složit zkoušku v angličtině, přijďte. [...] Takže jsem přišla na řadu, lektorka říkala, vyberte si pamětihodnost v Praze. [...] No tak jsem spustila nějakou tirádu, po třetí větě mě tedy zastavila, dobrý, dala razítko, na shledanou, licence na angličtinu.*“²⁹⁶

Jak jednotně všichni tehdejší průvodci Prahou vzpomínají, před rokem 1989 neexistoval specializační kurz pro průvodce ve Státním židovském muzeu. Pražští průvodci zde směli provázet na základě své licence, případně si mohli objednat místního průvodce. „*Oni tam měli svoje průvodce, ale nemusela jste. [...] Oni tam měli, já nevím, to plácnu, pět šest lidí. A byli průvodci, kteří se to nehodlali učit, kteří prostě neměli žádnou profesní čest*

---

²⁹² JUDr. Stanislav Macháček je vystudovaný právník, ve své době však působil také jako průvodce Prahou a odborný lektor a spolupracovník v PIS. V roce 1962 se mu při bádání v Archivu hlavního města Prahy podařilo objevit neznámý dokument, který revidoval do té doby předpokládané stáří pražského orloje na Staroměstské radnici. Viz Osobnosti. In. www.staromestskaradnicepraha.cz [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.staromestskaradnicepraha.cz/cs/prazsky-orloj/osobnosti/>.

²⁹³ JUDr. Ctibor Rybár vystudoval práva, v letech 1948-1951 působil jako konzul v Turecku. Více než dvacet let působil jako šéfredaktor nakladatelství Olympia, je autorem řady knih, především pak pragensii a průvodců po Československu. Viz Ctibor Rybár. In. www.databazeknih.cz [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/autori/ctibor-rybar-6226>.

²⁹⁴ Doc. PhDr. Jiří Dvorský, CSc. vystudoval dějepis a dějiny umění na FF UK, pracoval v PIS, Historickém ústavu AV a 12 let působil jako ředitel Ústavu dějin umění AV. V 70. letech stál u počátků výzkumu Rudolfského umění, působil na několika zahraničních univerzitách. Je spoluautorem televizních publicistických pořadů a dnes již přes 20 let působí jako soudního znalce v Asociaci starožitníků ČR. Viz Jiří Dvorský: Dějiny umění populárně. In: www.rozhlas.cz/leonardo [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/vstupte/_zprava/890318.

²⁹⁵ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁹⁶ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

v tomhle tom. No tak ti ty jejich průvodce brali. Ale já ne.“²⁹⁷ Na místní průvodce v Židovském městě zavzpomínal jeden z narátorů velmi kladně: „*Tak tam byly takový starší dámy. Ta jedna byla, měli továrnu, za První republiky, ta druhá byla taky z velice nóbl pražské rodiny. Tak ty tam dělaly průvodkyně, ty byly velice kultivovaný, vzdělaný. Takže já jsem s nimi chodil a poslouchal jsem to jejich vyprávění, což bylo velice zajímavý. [...] Od těchhle těch lidí jste se hodně naučila. Protože ti opravdu byli vzdělaný, věděli toho hodně a byli úžasný, úžasný, to už tam teďka taky není, to už je všechno pryč.*“²⁹⁸

Jednou z těchto vzpomínaných dam byla také jedna z mých narátorek, která od počátku 80. let jako průvodkyně v Židovském muzeu působila. Jak však vyplývá z jejího vyprávění, ani ona neprošla žádným specializačním kurzem a následnou zkouškou „*Zkoušky ne, nedělala jsem žádný, jenom když jsem začala provádět, tak jsem měla náslechy, že si přišli poslechnout jaksi, jak to zvládám. [...] Nevím, jestli něco organizovali, ale já jsem neprošla takovým kurzem. [...] Dostala jsem texty samozřejmě, to jsem se musela naučit, no a potom do toho rovnou šel člověk po hlavě. [Židovské muzeum pořádalo i různé besedy] a na ty jsme chodili hrozně rádi, a různí odborníci, protože to jako člověk musel pořád se vzdělávat, pokud ho to zajímalo. [...] Ale měli jsme náslechy velice často. [...] My jsme měli kontrolu přes rabína, to jsme byli pod kontrolou pořád. [...] To chodila paní rabínová, ta chodila na náslechy, a pan rabín chodil. A ani jsme nevěděli, kdo třeba mezi nima je, protože vím, že když něco někdo řekl špatně, tak najednou se to vědělo nahoře. No pan rabín, stačilo, aby si otevřel okno v prvním patře a slyšel všechno.*“²⁹⁹

Přestože všichni narátoři skládající kurz průvodce Prahou u Pražské informační služby mluvili o jeho vysoké odborné úrovni a náročnosti, nikdo z nich se ani slovem nezmínil o tom, že by byl kurz nezvladatelný nebo že by je nebavil. Naopak, vzhledem k jejich zálibě v historii, dějinách umění a k lásce k Praze byla z jejich vyprávění cítit touha po neustálém sebezdokonalování a pýcha na to, že mohou pod vedením odborných lektorů růst, a postupem času se díky dalšímu studiu a praxi sami stávat odborníky na dějiny a kulturu hlavního města.

To stejné se však nedá říci o technických zkouškách pro průvodce ČSSR, které průvodci vnímali spíše jen jako nutnou povinnost, která byla podmínkou pro výkon průvodcovského povolání. Licence pro průvodce ČSSR se udělovala po složení zkoušek u

²⁹⁷ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁹⁸ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

²⁹⁹ Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

jednotlivých cestovních kanceláří a po zavedení jednotného vzdělávacího systému v roce 1974 i u Institutu obchodní výchovy. Tento typ zkoušek zdaleka nebyl tak historicky a kunsthistoricky zaměřený. Obsahoval spíše povšechný historický přehled a důraz byl naopak kladen na praktické a technické dovednosti průvodců. Jak se však ukázalo, narátoři, kteří začali působit jako techničtí průvodci ČSSR ještě před zavedením jednotného vzdělávacího systému, případně těsně po něm, často neprošli školením žádným: „*Takže potom jsem šel [...] na ten Sport-Turist, no a oni se mě ujali. [...] Takže to vlastně v tom 75 jsem začal, no a to ještě nebyly ani ty průkazy nějaký nebo ty odznaky prostě, co se pak dělaly. To ještě teda nebylo. [...] To se pak zavedlo, že jste musela nějak koncem těch 70. let udělat zkoušky průvodce ČSSR,*“³⁰⁰ „*Protože jedna moje teta pracovala u Čedoku, takže já jsem v roce 60, myslím, začala u Čedoku. [...] Ale nemůžu teď najít žádný oprávnění, možná, že mi to zařídila ta teta, která tam léta pracovala.*“³⁰¹ Jiná narátorka ale ve stejné době zkoušky u Čedoku skládat musela: „*A pak byl takzvaný technický průvodce, to bylo od těch cestovních kanceláří. Vy teď máte internet. Vy si to vyřukáte a víte, kde co je. Ale tehdá, tam jsme museli umět spočítat nadváhu zavazadel v letadle, jak se to počítá, kolik může mít. Musela jste znát, jednak ty hlavní spoje, jednak vědět, jak dlouho platí jízdenka, která je vystavená.*“³⁰² Je tedy evidentní, že v době před zavedením jednotného vzdělávacího systému skutečně vše záviselo pouze na poměrech v jednotlivých cestovních kancelářích.

Další dvě narátorky, které jako průvodkyně po ČSSR začínaly působit již po zavedení jednotného vzdělávacího systému, popisují, že ony se kurzů účastnit již musely. Obě dvě skládaly interní kurz pro průvodce CKM, ten se však s půlročním intenzivním kurzem pro průvodce Prahou zdaleka nedal srovnávat.: „*Jo, tak ten kurz byl čtyřdenní. [...] Ale byl hodně intenzivní, že jsme byli na Kladně, kde teda od rána do večera jsme měli přednášky různých lektorů. Ať už to byla technika průvodcovský činnosti, ať už to byly rozlišení samozřejmě. A bylo to uzavřený zkouškou, jo? Který měly jazykovou část a který měly tu druhou. Ne moc náročnou historickou. Když jsem potom si dělala zkoušky na PIS v roce 2005, tak to se nedalo vůbec srovnat. [...] Zkoušky se dělaly přímo tam na závěr. To byly zkoušky s CKM, které ale měly platnost pro CKM,*“³⁰³ „*To ty PISácký zkoušky byly daleko těžší teda. [...] Ale u toho*

³⁰⁰ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁰¹ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁰² Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁰³ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

CKM byli prostě sami mladí lidi a zase my jsme si tam všichni tykali, my jsme tam třeba společně chodili chlastat. Takže víte co, já jsem všechny znala, kdo mě zkoušel, znali moji ségru, jo, to každéj, jó, čau. Takže já jsem věděla, že to udělám asi. [...] Byla tam geografie, to stoprocentně. Pak taky nějaký ty modelový situace. No, a jestli i nějaká ta psychologie, ale to už si nepamatuju. Pak historie určitě, ale jen, aby se člověk orientoval. Ale tam to asi nebylo tak stěžejní, jako u toho PISu.³⁰⁴ Protože narátorky chtěly provázet i pro jiné cestovní kanceláře, musely později skládat i zkoušku u Institutu obchodní výchovy, kde již byla atmosféra značně formálnější: „Zatímco u toho Vládního výboru, tam jsem nikoho neznala, to zase byla instituce, takže ani ne možná ten obsah, jako ta forma spíš se lišily. Obsahově to bylo stejné [...] Tam teda jako už to bylo náročnější o hodně. Rozhodně tam to bylo takový, takový formálnější, komise a tak. Kdežto u toho CKM byla komise z lidí, s kterýma jsem si tykala.“³⁰⁵

Na SEŠ v Karlových Varech ani na katedře ekonomiky služeb a cestovního ruchu VŠE v Praze na průvodce ČSSR nestudoval žádný z narátorů. To bylo způsobeno jednak tím, že studium bylo otevřeno až v roce 1975, a zřejmě také proto, že všichni narátoři, jak již bylo zmíněno výše, se k průvodcování dostali nepřímo, a nad možností jít studovat na průvodce na SŠ či VŠ se tak nezamýšleli.

Samotné kurzy a zkoušky ale samozřejmě průvodce nikdy nemohly plně na praxi připravit. Mnoho narátorů vzpomíná, že se museli neustále vzdělávat, sami si doplňovat znalosti a že přípravě na provázení často věnovali velmi mnoho času. „Prostě jsem třeba na tom místě nikdy nebyl, tak jste si to musela všechno dopředu jako naučit, přečíst, sehnat si materiály,³⁰⁶ „A já docela jsem si jako to procházela, docela jsem měla vítr z toho, že teda musíte mít v hlavě údaje, máte mluvit v cizím jazyce, a teď ještě teda sledovat, abyste ty lidi, který jdou za vámi, nezavedla do slepé ulice někam. Aby teda to mělo hlavu a patu,³⁰⁷ „Podívejte se, ty stohy, co tam jsou, to je všechno příprava, já si dělám výpisky. Víte, všude máme knížky, vedle v pokoji, tam je celá stěna knížek. [...] Mě to bavilo. Já to měla strašně ráda,³⁰⁸ „Byly nejrůznější brožury, byla i skripta. [...] Ale zároveň jsme se taky scházeli po skupinkách, a sami jsme si to procházeli, a učili jsme se od těch starších. Například na tom

³⁰⁴ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁰⁷ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁰⁸ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

prvním kurzu, když jsme byli ještě takový hodně vyjukaní zajíci. Každý se děsil, protože ten návštěvník se mohl zeptat na cokoliv. Mě děsilo třeba, když se mě ptali, co je to za listí, jakého stromu.³⁰⁹ Průvodci zkušenosti a znalosti také rádi čerpali od svých starších a zkušenějších kolegů. To se ve většině případů týkalo především starších narátorů, jejichž zkušenější kolegové byli vychováni a vzděláni ještě v tradici První republiky, a ke kterým narátoři chovali velkou úctu: „Tak jsem měla štěstí, že jsem se dostala takhle tady k těm lidem na náslechy. Já jsem říkala, já to zase oplatím, jestli si udělám zkoušky, tak to oplatím těm mladým děvčatům.“³¹⁰ „A i já sama jsem měla velikou úctu k těm nejstarším průvodcům, protože toho už mnoho zažili, a opravdu věděli věci, který tenkrát v literatuře moc nebyly. [...] Ani v antikvariátech to nebylo. Takže často takový výklad, nebo přednáška, to byly jediné možnosti, jak se něco dozvědět. [...] Protože i ti naši školitelé jako všechno, co pan tajemník, nevěděli. Oni byli na to vědecké pojetí těch dějin umění, ale takové ty detaily, co lidi hodně zajímaly, to věděli tihle starí průvodci.“³¹¹ Naopak mladší generace narátorů, a především pak ti, kteří začínali provázet ještě za studií, vzpomínali na to, že provázení brali jako zábavu, těžili ještě ze svých znalostí z vysoké školy, a s dalším vzděláváním se příliš nezatěžovali: „Ale víte co, [...] já jsem v té době studovala, historii jsme tam asi tolik neměli, ale třeba tu geografii a tak, já jsem z toho dělala zkoušku. A i ten hospodářský zeměpis, takže já jsem to tenkrát taky nějak moc neřešila. Ale mně bylo málo, žejo, dnes už bych byla zodpovědnější. [...] Když jste mladá, tak jako zase neřešíte, tak jako jo, vyletím.“³¹² V případě Prahy pak samozřejmě techničtí průvodci příliš hluboké znalosti ani nepotřebovali, protože odborný výklad zajišťovali jejich licencovaní kolegové: „Ale když jsme dělali Prahu, tak jsme měli vždycky PISáky takzvané, třeba na tři hodiny, [...] a my jsme byli takový ty podržtašky, co jsme byli s těmi skupinami od příjezdu, po snídani a pak jsme jim ještě mávali, když odjížděli.“³¹³

I přes oficiální proklamace režimu o pravidelném organizování nejrůznějších doškolovacích seminářů a besed pro průvodce si narátoři na tuto praxi příliš nepamatují. Někteří průvodci ČSSR se neúčastnili vůbec žádných doškolovacích akcí,³¹⁴ narátoři

³⁰⁹ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³¹⁰ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³¹¹ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³¹² Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Narátoři I.M., J.L., N.W.

spolupracující s Pražskou informační službou si nějaké doškolovací semináře sice vybavili, avšak z jejich reakce bylo znát, že se nejednalo o nic, ať už v kladném či záporném slova smyslu, pro ně významného: „[Pořádaly se] *doškolovací kurzy, semináře pro průvodce, to jo. [...] Ještě před tím rokem 89 se tam myslím něco takovýho odehrávalo, nějaký školení.*“³¹⁵ Naopak velmi negativně a spontánně se všichni narátoři vyjadřovali o pravidelných ověřovacích zkouškách, které obsahovaly politická témata. Nabízí se tak vysvětlení, že si narátoři doškolovací semináře automaticky spojovali s přípravou na nenáviděné povinné přezkušování. Také oficiální měsíčník *Informační zpravodaj pro průvodce*, pravidelně distribuovaný do cestovních kanceláří, si průvodci sotva pamatovali. Aktivně ho nečetl žádný z nich („*psali tam to, co psát museli*“³¹⁶), a většina ani netušila, že vůbec existoval. V protikladu k tomuto ignorování oficiálních doškolovacích seminářů v 70. a 80. letech pak stojí uvolněná atmosféra, která v Pražské informační službě v souvislosti s dalším vzděláváním vládla v 60. letech: „*Ano, vedle kurzů během roku ti stáli průvodci měli ještě víceméně každý měsíc nějakou přednášku. A to jsme se scházeli, velice rádi, říkalo se tomu průvodcovské kluby, kde byla třeba přednáška, a pak se šlo do hospody. Třeba až do rána. [...] Myslím, že úplně povinné to nebylo, ale to nebylo ještě to politické. To bylo to odborné. My jsme tam chodili strašně rádi.*“³¹⁷ Ověřovacím zkouškám a tomu, jak je narátoři vnímali, se podrobněji věnuji v kapitole 4.5.

4.3 Pracovně-právní otázky

Od poloviny 70. let se ÚMKS usilovně snažil o posílení sborů interních průvodců, zaměstnaných na plný úvazek u jedné cestovní kanceláře. Jedním z cílů, vytyčených na 1. celonárodním aktivu průvodců cestovních kanceláří v roce 1975, bylo „*uznání funkce stálého průvodce jako samostatné profese a vytvoření podmínek pro její zařazení do plánů jednotlivých cestovních kanceláří a organizací podle jejich plánovaných potřeb*“.³¹⁸ I přes tyto snahy však průvodci tuto činnost až do roku 1989 vykonávali především jako pracovní činnost vedlejší, na základě uzavřené dohody o pracovní činnosti, resp. dohody o provedení práce.

³¹⁵ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³¹⁶ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ *Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR*. Praha: Merkur, 1976, (1), s. 71.

Někteří z nich měli stálé zaměstnání a provázeli pouze ve svém volném čase. O této skutečnosti byli povinni svého zaměstnavatele informovat:³¹⁹ „Museli mít povolení toho hlavního zaměstnavatele, museli mít potvrzení, že můžou se tomu věnovat. A jenom tam bylo zdůrazněno vždycky, ve svém volném čase.“³²⁰ Tito průvodci tak provázeli hlavně o víkendech, o svátcích, v případě většího náporu průvodcovské práce v sezóně nebo na zahraniční zájezdy si museli u hlavního zaměstnavatele brát dovolenou. Některým se podařilo zkombinovat provázení se svým hlavním úvazkem velmi šikovně: „Já jsem tam měla u těch Arabů pracovní dobu od osmi do dvou. [...] A tehdy v těch hotelích, [...] nejluxusnější byl Alcron, a potom Ambassador, a v těch hotelích Čedok vždycky měl zástupce. Když přijeli nějakí Amíci, nebo nějakí Němci jednotlivci, nebo Rakušani jednotlivci, tak oni tam měli stůl a chytali je na okruh. A ta ambasáda byla roh Žitný a Příčný, a Alcron byl ve Štěpánský, čili to bylo tři minuty pěšky. [...] A ona když prodala, tak nemusela hned obtelefonovat, já tam byla na dosah ruky. Takže ona vždycky zavolala, [...] říkám, přijdu ve čtvrt na tři.“³²¹

Mnoho dalších průvodců se však této činnosti věnovalo naplno, neměli žádného hlavního zaměstnavatele, a pracovali na dohody o pracovní činnosti, resp. na dohody o provedení práce naráz pro několik cestovních kanceláří. Na základě § 232 zákoníku práce z roku 1970 směla být dohoda mimo pracovní poměr uzavřena tehdy, „pokud je to nezbytné k lepšímu plnění úkolů organizace, zkvalitnění služeb obyvatelstvu nebo k umožnění širší účasti na společenské práci občanům, kteří pro svůj zdravotní stav, pokročilý věk nebo úkoly při výchově dětí nemohou konat práci v pracovním poměru.“³²² Možnost práce na „volné noze“ se tak bez problémů nabízela především studentům, důchodcům³²³ a vdaným ženám v domácnosti, kteří byli právně zaštitěni vzdělávací institucí, pobíráním důchodu či pracujícím manželem. Problémová však tato praxe mohla být pro ty, kteří ničím zaštitěni nebyli. Přestože reálně pracovali každý den, a v sezóně dokonce častokrát mnohem více, než běžně zaměstnaní pracující, v občanském průkazu jim chybělo razítko od zaměstnavatele a na formální úrovni tak snadno mohli být na základě § 203 trestního zákona č. 140/1961 Sb. obviněni z trestného činu příživnictví: „Kdo se živí nekalým způsobem a vyhýbá se poctivě práci, bude potrestán

³¹⁹ Archiv hlavního města Prahy, fond Pražská informační služba, Vnitřní kontroly 1972, č. k. 12/2012, 1972.

³²⁰ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³²¹ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³²² Předpis č. 42/1970 Sb. *Zákoník práce* [online]. [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1970-42>.

³²³ Ti ale na základě vyhlášky č. 2/1971 nesměli ročně odpracovat více než 180 dnů.

odnětím svobody na tři měsíce až dvě léta.³²⁴ Všeobecná pracovní povinnost zavedená v roce 1956³²⁵ předpokládala uzavření stálého pracovního poměru se zaměstnavatelem. Výjimku tvořilo jen pár profesí jako např. výkonní umělci, kteří však museli být členy některého z uměleckých svazů, které jejich tvorbu a činnost kontrolovaly a zároveň právně zaštitily. Průvodci působící na „volné noze“ však v žádném takovém svazu sdružení nebyli. Přestože žádný z narátorů v tomto ohledu nikdy žádné problémy neměl, jednalo se o neustálý potenciální škraloup: „*No tak jsem to začala dělat na volný noze. Což teda za komunistů bylo trochu nebezpečný, protože když člověk byl svobodný, a když by ho byli někde odchytili kvůli něčemu, tak musel prokázat, čím se žíví, jo? Když měl manžela, no tak pracoval manžel, ale já jsem byla svobodná.*“³²⁶ Narátoři si byli dobře vědomi toho, že žijí ve státě, kde každá odchylka od normy může být okamžitě použita proti nim. Vymýšleli proto různé strategie, jak se při práci na „volné noze“ chránit a předejít potenciálním střetům se zákonem. Jeden z narátorů vedle provázení vykonával ještě práci domovníka,³²⁷ jiná narátorka si uměle prodloužila studium: „*No, a já jsem poslední rok [na VŠ] opakovala. [...] Protože [jako průvodci] jsme neměli prostě zaměstnavatele. Dokavad' to bylo při škole, tak jsme byli krytý tou školou, že jsme studenti vlastně. No a já teda jsem se vzpamatovala na začátku 4. ročníku, posledního. Že vlastně to bude průser. [...] Tak jsem prostě neudělala úmyslně zkoušky, abych musela opakovat, jo?*“³²⁸ Po ukončení studia však musela problém řešit dál, a obrátila se pro jistotu na odborníky: „*My jsme se potom radili s nějakým právníkem, protože ten problém mělo víc lidí. A on řekl, že prostě je to krytý do té míry, protože my jsme dostávali oficiální plat. Čili oni, i v tomhle poměru, za nás museli odvádět na zdravotní a sociální. A on řekl, že nám stačí, podle zákona, jako abyste byli krytý zdravotním a sociálním, a abyste nebyli příživníci, musíte mít odvedeno 170 dní v roce. A to všichni z vás máte. Čili stačí vám, noste s sebou smlouvy. Stačí jednu tu smlouvu, když budete mít u sebe prostě. A pokud by ta kontrola přišla, tak tohle ukázat.*“³²⁹ Průvodci si také přes své známé nechávali vystavovat různá potvrzení, která jako doklad o své pracovní aktivitě neustále nosili při sobě: „*No, a tím pádem já jsem chodil s občankou, s takovou tou červenou, v té jsem měl takhle asi velký papír, tam to*

³²⁴ Zákon č. 140/1961 Sb. [online]. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140>.

³²⁵ Předpis č. 63/1956 Sb. Zákon, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-63/info>.

³²⁶ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³²⁷ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³²⁸ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³²⁹ Tamtéž.

bylo napsaný. A když mě třeba kontrolovali policajti, já, Vy nejste zaměstnaný, protože já neměl to razítko žejo. [...] Místo pracovního razítka jsem měl já tenhle papír, prostě to potvrzení toho, národního výboru, nebo odbor pracovních sil se to jmenovalo. No a ta šéfová mi jako každý rok to vydávala, ale to bylo z popudu těch, který pro mě pracovali na tom ministerstvu. Jinak bych to asi nedostal.³³⁰

Stejně nepřehledná situace panovala i kolem finančního ohodnocení průvodcovské práce. Odměny nebyly plošně stanoveny a záleželo na jednotlivých kancelářích, jak průvodce za odvedenou práci zaplatí. Většina z nich měla finanční odměny odstupňované podle zkušenosti průvodce, úspěšnosti při zkouškách, nebo podle počtu cizích jazyků, ve kterých průvodce provázel. Úplně všichni narátoři se však shodli na tom, že základní platy byly nízké: „Je to vysloveně podhodnocená práce.“³³¹ Jedna z narátorek vzpomínala na systém finančních odměn, který v 80. letech fungoval u CKM:³³² „Byla kategorie A, B, C. Když člověk začínal, tak jste byla vždycky Céčko. [...] Když člověk začínal, to jsem byla já v těch 18, tak jsme měli 70 korun na den. [...] Béčko bylo 90, do toho se člověk dostal asi po odpracovaných jestli 20, 30 dnech. [...] A áčko, tam teda snad muselo už 100 dní být odpracovaných. [...] To už prostě musela být nějaká doba, žádný stížnosti a tak dále. A tam bylo myslím 120.“³³³ Na finanční ohodnocení podobající se kategorii C u CKM vzpomíná i další narátor, pracující s jedním cizím jazykem v 70. a 80. letech pro několik cestovních kanceláří jako průvodce ČSSR: „Jako ty honoráře nebyly vysoký. My jsme dostali třeba jídlo, a za okruh jsme dostali 60 korun.“³³⁴ Takto stanovené odměny byly samozřejmě ještě sníženy o příslušné odvody. U Pražské informační služby byl systém nastaven jinak: „Začínalo se asi na desetikoruně na hodinu. Deset až jedenáct korun byla hodina a to bylo za ten základní jazyk za češtinu. A kdo měl potom nějaký ten jazyk, tak vždycky nějaká ta koruna k tomu byla. Takže třeba ti, co měli tři jazyky, tak měli patnáct korun na hodinu, takže vlastně ta tříhodinová čtyřhodinová prohlídka Prahy byla pro ně honorář 60 korun. A plus teda 10% daň dolu, žejo, to taky.“³³⁵ Na hodinovou mzdu s jedním cizím jazykem vzpomíná i narátorka, která byla ve stálém

³³⁰ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³³¹ Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³³² O systému finančních odměn zavedeném v CKM taktéž viz *Archiv hlavního města Prahy*, fond Magistrát hlavního města Prahy II, Porady vedoucích funkcionářů NVP, č. k. 72, porada ze dne 21. 4. 1978.

³³³ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³³⁴ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³³⁵ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

zaměstnaneckém poměru, a o víkendech si v 80. letech přivydělávala jako průvodkyně po Praze s ruštinou: „*Honorář byl asi 11,50 korun na hodinu, takže odložení auta na parkovišti mne stálo víc.*“³³⁶ Pokud by tato narátorka s jedním cizím jazykem pracovala jako průvodkyně „na volné noze“, můžeme spočítat, že za 20 odpracovaných dní v měsíci s dvěma čtyřhodinovými okruhy denně by si po odečtení 10% daně měsíčně vydělala pouze 1656 Kčs. V případě, že by ovládala cizí jazyky tři, vydělala by si za stejných podmínek měsíčně 2160 Kčs, tedy stejně, jako zkušený průvodce v kategorii A u CKM. Interní průvodci v Pražské informační službě pobírali v roce 1977 měsíční plat 2 200 Kčs.³³⁷ V roce 1977 činila průměrná měsíční mzda pracovníků v socialistickém sektoru národního hospodářství 2 457 Kčs, konkrétně ve službách cestovnímu ruchu pak 2 245 Kčs, v roce 1980 tyto částky stouply na 2 650 Kčs v případě celostátního průměru a 2 403 Kčs ve službách cestovnímu ruchu.³³⁸ Nastavené tarify za průvodcovskou činnost se tedy i v případě nejvyšší kvalifikace průvodců pohybovaly pod hranicí tehdejšího průměrného výdělku.

Stejně jako dnes, byla i tehdy práce v cestovním ruchu nutně závislá na průběhu sezóny. Zajímavé srovnání délky sezóny tehdy a dnes přináší jedna z narátorek: „*Tehdy ta sezóna byla ještě kratší, protože dneska tím celým posunem k individuální turistice, to jsou vlastně zásluhy a zároveň i zápory internetu. [...] Adventní zájezdy nebyly, advent se neslavil u nás tehdy. [...] To znamená, že my jsme museli vlastně vydělat za půl roku, dneska to musíme vydělat třeba za 8, za 9 měsíců na ten zbytek.*“³³⁹ Přesto však byli i narátoři pracující jako průvodci „na volné noze“ schopni se průvodcovskou prací přes celý rok uživit, a to zejména díky zimním zájezdům pořádaným JZD:³⁴⁰ „*V zimě jezdily ty JZD. [...] Tak to jsem dělala v zimě, a neměla jsem problémy,*“³⁴¹ „*To bylo velký množství turistů, který se samozřejmě v sezóně navyšovalo, v zimě to bylo o něco méně. Ale přesto zase ten leden únor zaplnily právě ty výpravy zemědělců, takže vlastně průvodce mohl pracovat. Ti, co chtěli a mohli pracovat,*

---

³³⁶ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³³⁷ *Archiv hlavního města Prahy*, fond Pražská informační služba, Písemnosti kontrolních orgánů vlastních 1977-1979, č. k. 10/2012, 1979.

³³⁸ *Federální statistický úřad: Historická statistická ročenka ČSSR*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1985, s. 467-468.

³³⁹ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁴⁰ K akcím JZD taktéž viz *Archiv hlavního města Prahy*, fond Pražská informační služba, Kontroly vnitřní 1974-1976, č. k. 12/2012.

³⁴¹ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

*tak mohli pracovat celý rok, protože i v tom lednu únoru byly desítky průvodců, kteří byli žádaný na ty procházky pro právě tuhle tu odborářskou rekreaci takzvanou.*³⁴²

V této kapitole jsem nastínila základní principy pracovních podmínek tehdejších průvodců Prahou i ČSSR. Na první pohled by se mohlo zdát, že průvodci byli za svou činnost špatně a navíc nejednotně finančně odměňováni, a to i v případě aktivní znalosti několika světových jazyků. V případě práce „na volné noze“ se navíc museli potýkat s mnoha právními problémy, chyběla jim záštita jednoho hlavního zaměstnavatele či profesního svazu, neměli nárok na výhody běžných pracujících. Jak však ukáže kapitola 4.6, každodenní praxe průvodců skýtala mnoho jiných benefitů, na které naopak ostatní pracující nikdy nedosáhli.

4.4 Každodenní praxe

Rozdělování skupin mezi jednotlivé průvodce a hladké zajištění všech objednaných skupin měli v cestovních kancelářích a dalších organizacích na starosti příslušní referenti. Vzhledem k sezónním výkyvům přílivu turistů bylo důležité, aby se průvodci s referenty snažili vzájemně si v průběhu roku vycházet vstříc. S jakými problémy se referenti museli při přidělování skupin průvodcům potýkat, naznačují následující zápisy z kontroly dispečinku průvodců PIS v roce 1974: *„Rovněž máme v kartotéce zařazeny průvodce, kteří jsou především průvodci Čedoku. Tito průvodci v sezóně pro nás nemají čas, protože mají přidělené akce od Čedoku a to několikadenní. [...] Toto se týká dnů, kdy je nejvíce potřebujeme, a oni odmítají s tím, že jsou vázáni u Čedoku,“* *„Vyskytují se i průvodci, kteří právě v době, kdy počasí není nejlepší a v Čedoku nemají akce, by své závazky vůči PISu chtěli splnit a pak v sezóně mají „splněno“ a dále nám nepomohou,“* *„Někteří průvodci odjíždějí v sezóně na chaty a v sobotu a v neděli nemají čas.“*³⁴³ Na této praxi se zřetelně ukazuje, jak velkou flexibilitu průvodcům tato práce nabízela. Ve své době byla takováto svoboda pro naprostou většinu běžných pracujících něčím nepředstavitelným. Na rozdíl od většiny svých spoluobčanů si průvodci mohli sami určovat, kdy budou pracovat a kdy ne. Tato svoboda ale samozřejmě narážela na jistá omezení. Referenti si například všechny průvodci odmítnuté akce zaznamenávali do jejich osobních karet,³⁴⁴ bylo proto v zájmu průvodců referentům vycházet v sezóně vstříc,

³⁴² Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁴³ *Archiv hlavního města Prahy*, fond Pražská informační služba, Kontroly vnitřní 1974-1976, č. k. 12/2012.

³⁴⁴ Tamtéž.

aby naopak dostali alespoň nějaké skupiny v zimním období. V případě, že si průvodce akcí dobrovolně nabral moc, pak byla zmíněná flexibilita vykoupena velkou psychickou zátěží a stresem: „*To si neumíte představit, co to bylo za honičku. [...] A pak třeba se mi stalo, že najednou jsem měl třeba po 6 nedělích volný tři dny. Já mam celý diáře schovaný, jak jsem pracoval. [...] A pak jsem tady lítal se psem po Klamovce a najednou říkám, ježišmarja, já jsem něco zapomněl, já někde mám být. Jak už člověk byl takovej nabuzenej z té práce, denně lítat sem tam.*“³⁴⁵

Veškerá organizace přidělování skupin průvodcům také musela fungovat bez e-mailů a mobilních telefonů, na což vzpomíná jedna z narátorek, která od roku 1978 pracovala na dispečinku Pražské informační služby: „*My jsme měly jenom pevný telefonní linky. Jsme neměly ani kopírku, fax začal až někdy v roce 89, 88. Takže jenom telefon, tužku, papír, a muselo se to vyřídit všechno jedním telefonem. [...] A taky průvodci nebyli vždycky doma, hodně k nám chodili právě osobně, aby si nabrali všechnu tu práci. A když potom třeba náhodou někomu změnili hotel, právě letadlo mělo přiletět pozdějš, [...] tak jsme potom volaly z domova, [...] jsme naháněly průvodce. Jsme si vždycky rozdělily s holkama, ty jdeš do divadla, tak ty volat nemůžeš.*“³⁴⁶

Zatímco zájezdy po celé republice byly poměrně rozmanité, prohlídky po Praze většinou probíhaly podle jednotného scénáře: „*Až na výjimky více méně Praha se dělala ve dvou částech. My jsme tomu říkali hořejšek, to znamená trošku pojezdit po Praze, přijet na Pražský hrad a jít pak zpátky pěšky. A dělal se Strahovský klášter, Loreta, Pražský hrad a zase zpátky autobusem do hotelu. Většinou to bylo na tři, maximálně čtyři hodiny. A odpoledne se dělal dolejšek, to znamená přijelo se do Pařížský, nebo na Staroměstský náměstí, dělala se radnice, neboli orloj, šlo se na věž, některý skupiny měly ghetto.*“³⁴⁷ Staroměstská část pak obsahovala i prohlídku Karlova mostu, Malé Strany, příp. Nového Města.³⁴⁸ Tyto služby byly mimo jiné inzerovány i v tištěných průvodcích pro zahraniční návštěvníky,³⁴⁹ nabízeny byly i specializované vycházky: „*[Prague Information Centre] provides specially routed tours of historical, literary or musical interests, such as tours of Romanesque Prague, of Gothic,*

³⁴⁵ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁴⁶ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁴⁷ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁴⁸ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky, rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁴⁹ RYBÁR, Ctibor. *Prague. Guide, Information, Facts*. Praha: Olympia, 1971, s. 29-30.

*Renaissance or Baroque Prague, or of modern 20th-century Prague. Then for music-lovers; or, again, 'Jaroslav Hašek and Prague', 'German Writers in Prague' and so on, and finally 'tours of modern Prague, or for those interested in the history of the labour movement in this country'.*³⁵⁰ České skupiny, např. v rámci podnikových zájezdů nebo školních výletů, příp. skupiny ruské, pak vedle těchto míst navštěvovaly ještě památník na Žižkově, Leninovo či Gottwaldovo muzeum. Na vlastní žádost mohly skupiny samozřejmě navštívit i další památkové objekty, jako byla např. Betlémská kaple. Pokud se jednalo o zahraniční skupinu cestující po celém Československu, přijela do Prahy vždy již se svým průvodcem s licencií průvodce ČSSR, který zajišťoval veškeré technické záležitosti. Průvodce Prahou pak měl na starosti pouze odborný výklad.

Charakter skupin, které byly průvodcům přiřazovány, se samozřejmě v první řadě odvíjel od příslušného cizího jazyka. Průvodci s němčinou pracovali se skupinami ze SRN a především pak z NDR, kterých jezdilo velmi mnoho. Proto také němčinaři tvořili mezi průvodci PIS nejpočetnější skupinu, např. v roce 1977 jich bylo z celkového počtu 357 průvodců 150. Velmi mnoho skupin bylo obsazováno průvodci s ruštinou, kterých v té době Pražská informační služba evidovala 117. Po němčině a ruštině třetí nejpočetnější jazykovou skupinu v Pražské informační službě v 2. polovině 70. let tvořili angličtináři, kterých bylo 97. Po angličtině následovala francouzština v celkovém počtu 75 průvodců, a pak již počty jazykově vybavených průvodců rapidně klesaly. Italštinu zajišťovalo 14 průvodců, polštinu 12, španělštinu 11, maďarštinu 8, bulharštinu 5, srbochorvatštinu 4, rumunštinu 3, švédštinu 2 a nakonec portugalština, holandština a dánština byly obsazeny po jednom průvodci.³⁵¹ Z důvodu nedostatečného množství průvodců ovládajících některé méně obvyklé jazyky se skupiny často obsazovaly jazyky jinými, angličtináři tak kromě rodilých mluvčích zajišťovali např. ještě Holanďany, Nory, Švédy, Řeky atp. Angličtina byla také často nasazována na vícejazyčné prohlídky.³⁵² Velmi rozmanité pak bylo složení skupin obsazovaných ruskými mluvčími průvodci, ti totiž kromě Rusů mnohdy zajišťovali také výpravy přijíždějící z dalších zemí Sovětského svazu a jihovýchodní Evropy. Průvodci ruštináři tak občas byli vystaveni bizarním situacím: „*Třeba přijel celý vlak Bulharů, no a teď nebyli průvodci. A on to nikdo*

---

³⁵⁰ Tamtéž, s. 30.

³⁵¹ *Archiv hlavního města Prahy*, fond Magistrát hlavního města Prahy II, Porady vedoucích funkcionářů NVP, č. k. 72, 1978.

³⁵² Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

nechtěl dělat. Tak oni dali Bulhary s Rumunama dohromady. Ted' to šlo taky přes překlad někdy. To Vám byly takový nesmysly. [...] Já jsem jim říkala, že to je kostel sv. Mikuláše, a ta [průvodkyně] Rumunka jim začala říkat, že to je katedrála, nejhlavnější kostel, no tak jsem mlčela, co jí budu. Oni byli spokojený, viděli katedrálu s hodně obrázkama.³⁵³ Stejná narátorka s ruštinou vzpomínala i na skupiny příjíždějí z Pobaltí: „Přišla jsem do autobusu, pozdravila jsem, přivítala jsem je a ten z toho přišel ke mně, a říká, prosím Vás, my ne rusky. My jsme Estonci.“³⁵⁴ Někdy se stalo, že turisté objednané ruštině nerozuměli vůbec: „Většinou jezdily takový ty jako Gruzie, Turkmenistán, Tádžikistán, a to bylo zajímavý. [...] A oni ani rusky neuměli. Jednou jsem prováděla, takhle vždycky jsem se něco zeptala, oni tak koukali, jsem si říkala, to je nemluvná skupina. [...] Ty byli strašně srdečný, protože nesnášeli Rusy. A téměř se s námi tak jako bratřili.“³⁵⁵ Na nedostatkové jazyky vzpomíná i bývalá pracovnice dispečinku: „Tenkrát samozřejmě z toho východního bloku příjížděly stovky tisíce turistů. Kromě ruských turistů bylo strašně bulharských, rumunských, maďarských, jo? Tenkrát vyloženě jako to byly celý vlaky třeba z Maďarska. [...] Totéž bylo z toho Bulharska Rumunska. [...] Tak jsme třeba na tu rumunštinu dávali i francouzštinu.“³⁵⁶

Kromě kombinování různých národností v rámci jedné skupiny vzpomínali narátoři i na další zajímavé a často humorné situace. Běžnou součástí každodenní praxe bývaly např. komické situace způsobené přeřeknutími a chybami průvodů: „Soudruzi [...] rádi vyráželi do Tater, lítali helikoptéry a stříleli na kamzíky. Ovšem já jsem se spletla, a v němčině je velice podobný slovo střílet a srát. [...] A oni se smáli jako blázni,“ „A pak se mi ještě stalo něco na prvním nádvoří Pražského hradu. [...] Já jsem jim říkala, [...] tady je první nádvoří, čestný dvůr, a tady se konají slavnostní státní přijetí. Jenže místo Empfänge, přijetí, jsem řekla Empfängnisse, což je početí, slavnostní. Ale oni se smáli jak blázen a já nevěděla, proč se smějí, tak jsem ještě dodala, ale ted' ne, protože prezident je nemocný, tak oni úplně jako blázni.“³⁵⁷ Další narátoři vzpomínali na výstřední chování některých turistů: „A to byl taky zážitek, [...] to byli Arméni a [na Olšanských hřbitovech, pozn. aut.] tam byl pochovaný nějaký Armén. [...] Tak tam našli hrob, ted' měli v novinách nějakou tu uzenu, a měli koňak, a na

³⁵³ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Rezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁵⁴ Tamtéž.

³⁵⁵ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Rezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁵⁶ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Rezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁵⁷ Tamtéž.

*tom hrobě prostě hodovali. A já jsem říkala, to se nesmí, ale u nich je to prostě, že jako s tím mrtvým jsou v kontaktu.*³⁵⁸

Přestože se dá předpokládat, že mezi průvodci, které jsem neoslovila či kteří mi odmítli rozhovor poskytnout, jsou i tací, kteří na svou tehdejší práci vzpomínají ve zlém, všichni z mých narátorů výkon průvodcovské činnosti před rokem 1989 hodnotili jednoznačně pozitivně. Kromě dlouhé řady benefitů, kterým se věnuji v samostatné kapitole, se i například provázení skupin po Praze tehdy neslo v mnohem uvolněnější atmosféře než dnes: „*A to provádění bylo vlastně hrozně hezké, protože tenkrát jsme mohli autobusem všude. Na Staroměstské náměstí, na Pohořelec, přijeli jsme i pod Loretu na zvonečky autobusem. Na Hradčanské náměstí, no všude se mohlo parkovat.*“³⁵⁹ „*To bylo úžasný, protože nebylo tolik lidí tady, nebyly ty kvanta a davy, které se furt někde cpaly. Takže jste si v pohodě udělala třeba jeden den Pražský hrad, nebo ten hořejšek, Strahov, Loreta, bez problémů, bez nějakých šílených front a čekání. No a pak druhý den třeba se dělala Malá strana, předtím se dělalo to Staré město s Novým městem, pak se jelo i na Vyšehrad, no to už teďka neexistuje, to prostě máte úplně někde jinde.*“³⁶⁰ Na otázku, zda jim na jejich tehdejší práci něco zásadně vadilo, narátoři odpovídali většinou negativně. Mezi největší stížnosti patřila narůstající neohleduplnost mezi průvodci v 80. letech, rostoucí ceny vstupů do památkových objektů a organizační neschopnost některých pracovníků cestovních kanceláří, která jim komplikovala práci.

4.5 Ideologické aspekty

Jak vyplynulo z kapitoly 2.5.4, vládnoucí režim v éře normalizace měl snahu činnost československých průvodců formovat a ovlivňovat v duchu socialistických představ. Jelikož většina průvodců nebyla u cestovních kanceláří zaměstnána na hlavní pracovní poměr, neměly kanceláře možnost po potlačení pražského jara vyřadit ze své evidence politicky nevhodné průvodce v rámci prověrek, kterými museli v podnicích procházet běžní pracující v zaměstnaneckém poměru. Prostředkem k politické kontrole průvodců se tak měly stát jiné

---

³⁵⁸ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁵⁹ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁶⁰ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

metody, od kádrových pohovorů, politických témat v rámci kurzů a potvrzení jejich znalosti při zkoušce, přes ověřovací zkoušky, doškolování, besedy, aktivity a distribuci ideologických informačních a studijních materiálů až po kontroly průvodců v terénu a kontroly dispečinků při přiřazování západních skupin. Průvodci si tohoto ideologického nátlaku samozřejmě byli vědomi. Stejně tak si většina z nich uvědomovala, že svým způsobem výjimečný charakter jejich tehdejší profese mohl evokovat představu, že všichni průvodci museli nutně spolupracovat či alespoň sympatizovat s vládnoucím režimem. Někteří narátoři se tak k této otázce v průběhu rozhovoru spontánně vyjadřovali a vymezovali svůj postoj, aniž bych je k tomu vyzvala: „*Takže jsem se podívala na západ, což bylo hodně příjemný. A teda musím říct, že NIKDY po mně nikdo žádnou spolupráci nevyžadoval, jak se říkalo, vůbec ne. Byli mezi námi určitě takoví, dokonce některý jména i vím, ale teda mě nikdy nikdo neoslovil s tím, ať něco podepíšu nebo tak. Takže zase to nebylo tak, že kdo nespolečoval, seděl na zadku, není to pravda.*“³⁶¹ Jak již však bylo zmíněno v kapitole 4.2, například doškolovacích seminářů či politických besed a aktivů se narátoři téměř neúčastnili, stejně tak často nečetli oficiální informační či studijní materiály pro průvodce. Žádný z nich navíc ze strany cestovní kanceláře nepocíťoval nátlak na to se těchto seminářů účastnit či poskytované informační materiály číst. Minimálně co se interviewovaných narátorů týče tak snad můžeme shrnout, že i přes snahu normalizačního režimu na průvodce průběžně ideologicky působit a zajišťovat neustálý přísun „prověřených“ informací se tyto pokusy minuly svým účinkem. Průvodci se v rámci dalšího vzdělávání, studia a získávání informací nutných ke své praxi nespolehali na oficiálně poskytované zdroje, ale prameny si aktivně vyhledávali sami a hojně využívali také znalostí svých zkušenějších kolegů. Nutno podotknout, že průvodci si toto ignorování oficiálních doškolovacích seminářů, školení a besed na rozdíl od běžně zaměstnaných pracujících zřejmě mohli dovolit právě z toho důvodu, že s cestovními kanceláři uzavírali pouze dohody, a ne pracovní smlouvy. Cestovní kanceláře je proto zdaleka nemohly tak ovlivňovat tak, jako své stálé interní průvodce. Narátoři si tuto svobodu, kterou jim práce pouze na dohody garantovala, vědomě udržovali: „*Ne ne ne, [já jsem tam nepochovala na plný úvazek]. Já vím, že pár tam bylo jako stálí průvodci, [...] ale já ne, [...] protože pak s nimi mohli manipulovat, což já jsem si mohla vybírat.*“³⁶²

---

³⁶¹ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁶² Tamtéž.

Žádný z narátorů se také ani slovem nezmínil o vstupním kádrovém pohovoru jako podmínce k účasti v průvodcovském kurzu. Jedním z možných vysvětlení je, že to, co bylo v oficiální rovině proklamováno jako vstupní kádrový pohovor, byla ve skutečnosti běžná rozprava mezi lektorem a budoucími účastníky kurzu, která byla pro narátory tak nepodstatná, že ji ve svých vzpomínkách zcela vytěsnili. Co se týče politických témat v rámci kurzů pro průvodce, jejich přítomnost narátory příliš nepřekvapovala. Brali ji jako nutnou povinnost, na kterou již byli zvyklí z jiných oblastí každodenního života a kterou bylo zkrátka potřeba splnit: „*Politický otázky byly všade. [...] I při přijímačkách na dějiny umění,*“³⁶³ „*Ten kurz byl dvakrát týdně [...] a měli jsme jednak teoretickou výuku [...] a pak nás brali [na vycházky, pozn. aut.] na to teoretický, co jsme sestudovali. [...] K tomu byla nějaká politická výchova.*“³⁶⁴

Oproti tomu velmi negativně narátoři vnímali povinnost jednou za tři, resp. za pět let skládat ověřovací zkoušky obsahující zejména politická témata. Dvě z narátorek, které jako průvodkyně Pražské informační služby pracovaly již od 60. let a měly tak možnost srovnání, toto politické přezkušování kladly jednoznačně do souvislosti s nastupující normalizací: „*Už od roku 69. [...] A hlavně se to projevilo v těch dodatečných zkouškách právě z těch nových dějin. [...] Ty otázky byly na sjezdy KSČ, dělnický hnutí, no prostě všechno to, co se vlastně při těch okružkách nepoužívalo.*“³⁶⁵ Narátoři tyto zkoušky hodnotili jako nutné zlo, které museli překonat, aby mohli ve své práci pokračovat: „*Každých pět let vás přezkušovali, z marxismu-leninismu. Dějiny mezinárodního dělnického hnutí. To bylo příšerný. No ale bez toho to nešlo. [...] Naštěstí přišel 89 a v roce 90 se to zrušilo, protože to je blbost.*“³⁶⁶ Přestože byly tyto zkoušky organizovány za účelem zvýšení ideologické úrovně průvodcovských výkladů, všichni narátoři se shodli na tom, že v každodenní průvodcovské praxi zůstávala tato témata zcela stranou: „*Představte si, že máte nějaký Francouze, a budete jim tohle říkat, no to je nesmysl, žejo,*“³⁶⁷ „*To mělo být i ve výkladech, ale to se Vám tady přičilo v hrdle, nemohla jste marxismus-leninismus vyprávět támhle nějakým Rakušákům ze Salcburku.*“³⁶⁸ Z výpovědí narátorů navíc vyplýval evidentní odpor z toho, že by se měli před západními turisty ponížovat

---

³⁶³ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁶⁴ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁶⁵ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁶⁶ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁶⁷ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015, 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁶⁸ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

tím, že by do svých průvodcovských výkladů zahrnovali socialistickou propagandu. Přestože sami turisté o politické výklady poplatné komunistickému režimu nejevili zájem, často se na své průvodce naopak obraceli s otázkami týkající se aktuální či nedávné politické situace v Československu. V případě, že jim byl průvodce sympatický a získali k němu důvěru, mohl být, a to i nedobrovolně, postaven do role jakéhosi prostředníka, který může návštěvníkům ze zahraničí poodhalit skutečné poměry v zemi, lišící se od oficiální propagandy: „*Když tam byli nějaký lidi, kteří pochopili, že my bychom jim mohli něco říct. Teď jsou určitý úseky, kdy jdete s tou skupinou, tak třeba se ke mně přitočila paní a ptali se, jak to bylo v 68,*“³⁶⁹ „*A když jsme to odříkali a šli jsme s nimi, přecházeli jsme jinam, tak speciálně Němci samozřejmě, ti okamžitě, no a prosím Vás, politicky, jak to vypadá a kolik je zavřených lidí, a zavírá se tady nebo nezavírá, to bylo běžný.*“³⁷⁰ Průvodci se tak dostávali do nepříjemných situací, jelikož nikdy nevěděli, zda ve skupině není někdo, kdo je kontroluje. Pokud se turisté na citlivé otázky zeptali nahlas přede všemi, snažili se průvodci odpovídat takovým způsobem, aby jim jejich odpověď nemohla způsobit problémy: „*Ono taky, když se Vás ptali na naši životní úroveň, žejo. [...] Já jsem říkala, víte, abychom dlouho o tomhle nemluvili. Vy jste velice kultivovaná skupina, vyděláváme tolik, a tady vidíte ceny, tak si to promítněte a srovnajte si to. A byla jsem z obliga.*“³⁷¹

S ohledem na poměry v socialistickém Československu v období tzv. normalizace byl charakter průvodcovské práce svým způsobem výjimečný. Na rozdíl od naprosté většiny svých spoluobčanů se průvodci pravidelně setkávali s návštěvníky ze zahraničí a to i z nepřátelských kapitalistických států. Měli možnost s nimi trávit hodiny až dny, komunikovat s nimi, získávat informace a naopak informace předávat. Prostřednictvím turistů ze zahraničí měli možnost dostat se k cizí měně, nebyli zaměstnáni na hlavní pracovní poměr a tím pádem byli velmi svobodní a flexibilní. Ze všech těchto důvodů se dá předpokládat, že se vládnoucí režim snažil průvodce při jejich činnosti kontrolovat, aby zamezil případné protistátní činnosti. Na otázku, zda se cítili být při své práci kontrolováni, narátoři neodpovídali jednotně. Odpovědi se pohybovaly od zcela zamítavých: „*Absolutně, absolutně, absolutně, absolutně ne*“³⁷² až po ty souhlasné: „*Tenkrát už jako ty skupiny zahraniční byly takzvaně fyzlované.*“

³⁶⁹ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015, 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁷⁰ Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁷¹ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁷² Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

*Přijela skupina z NDR, třeba někdo si pustil pusu na špacír, a ten v té skupině ho udal, jo?*³⁷³ Jak někteří narátoři vzpomínají, v některých případech bylo evidentní, která osoba ve skutečnosti ke skupině nepatří: „*Tam už bylo jasné, kdo je dohlížitel v té skupině. To i na očích bylo vidět těm lidem,*“³⁷⁴ „*A promluvila jste na ně německy, tak oni koktali nebo vůbec nerozuměli.*“³⁷⁵ S většími či menšími problémy spojenými s ideologickým nátlakem či tajnými kontrolami se však kromě jedné narátorky setkávali všichni. Jedna z narátorek nesměla provázet západní skupiny kvůli původu svého otce,³⁷⁶ na některé narátory dokonce přišly stížnosti od samotných turistů. Jednomu narátorovi bylo turisty vytýkáno, že „*mluví proti socialismu*“,³⁷⁷ jiná narátorka byla obviněna z chybného výkladu o Stalinovi: „*A to Vám byl dědek nějaký zarytej stalinista, a oni si stěžovali na ÚV, že jsem neuměla vysvětlit soudruha Stalina.*“³⁷⁸ Oba narátoři museli své „*prohřešky*“ vysvětlovat v cestovní kanceláři, resp. přímo na ÚV KSČ, nutno však podotknout, že jejich nadřizení z této kritiky nevyvodili žádné důsledky. Nadřizení se se zmíněnými narátory v obou případech evidentně osobně znali a zřejmě se zasadili o to, aby se záležitost dále nerozmažávala: „*A ta stížnost přišla do té cestovní kanceláře. Naštěstí ta šéfová to tam odchytila, dala mi to přečíst a říká, Pepiku, přečtěte si to, co o Vás tady německý učitel napsal,*“³⁷⁹ „*To já jsem přišla do kanceláře [na ÚV, pozn. aut.] a ten ředitel, ten inženýr Jelínek říkal, já, paní Růženko, co jste to měla za malér. Já jsem říkala, no žádný malér, [...] tak jsem to pak vysvětlila.*“³⁸⁰ Jedna z narátorek se v průběhu 80. let vdala za západního Němce, což nakonec vedlo až ke konci její kariéry coby průvodkyně v Československu. V jedné ze dvou kanceláří, pro které pracovala, jí kvůli sňatku bylo zakázáno provádět skupiny z kapitalistických zemí, druhá cestovní kancelář s ní ukončila spolupráci úplně. Narátorka se proto rozhodla odstěhovat do SRN a začala se živit doprovázením západoněmeckých skupin do Československa.³⁸¹ Další z narátorů byl dle svých slov šikanován telefonáty od Státní bezpečnosti, několikrát byl předvolán k výslechu, byla mu nabízena možnost spolupráce výměnou za přidělování kapitalistických skupin a byla mu

³⁷³ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015, 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁷⁴ Tamtéž.

³⁷⁵ Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁷⁶ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015, 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁷⁷ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁷⁸ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁷⁹ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁸⁰ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁸¹ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

zadržována a čtena pošta.³⁸² Dva narátoři také vzpomínali na tentýž příběh průvodce s ruštinou, kterému byl odebrán odznak průvodce kvůli protistátnímu výkladu: „*No a jeden kolega na to doplatil, to bylo po roce právě už 68, kdy jel s autobusem se skupinou ze Sovětského svazu, a tam [...] vždycky bylo pár Rusů, jako kontrola, jo? [...] No a on jel po magistrále kolem muzea a ta fasáda byla rozstřílená. [...] No a on jim to ukazoval, [...] jak to tam v tom 68 rozstříleli, no a doplatil na to, mu sebrali průkaz. Nesměl provádět.*“³⁸³ Narátoři vyprávěli i o případech, kdy průvodce přišel o průkaz kvůli protistátní činnosti svých příbuzných: „*Tak to byly třeba sestry Salakvardovy, které uměly španělsky, a jejich bratr doktor Salakvarda byl výborný průvodce a tlumočnick. [...] No a když jelo vedení PIS na Kubu, on byl s nimi jako tlumočnick, a když bylo mezipřistání v Kanadě, [...] tak on vypálil z letadla [...] a požádal o azyl. [...] Načež ta ředitelka, ta soudružka Tauberová běsnila, [...] a když se vrátila, tak vyrazila z toho průvodcovského sboru ty jeho dvě nevinné sestry.*“³⁸⁴ Na tuto praxi vzpomínala i bývalá dispečerka Pražské informační služby: „*Dokonce se stalo, že i několik průvodců muselo skončit právě proto, že neříkali to, jak si to tehdejší komunistická strana přála.*“³⁸⁵ Na druhou stranu, někteří z narátorů žádným takovýmto problémům spojeným s ideologickými otázkami nikdy čelit nemuseli, a to i přesto, že se svými klienty údajně mluvili zcela otevřeně: „*Ne. Nikdy [jsem neměla s kontrolami žádný problém]. Protože já jsem jim spoustu těch věcí, těm Němcům, mohla říct v autobuse. My jsme jezdili po republice. Tak to jsem jim říkala úplně, úplně všechno.*“³⁸⁶ I přes rozdílnou intenzitu prožitků spojených s ideologickým tlakem, který byl na průvodce ze strany státní moci vyvíjen, se ale všichni narátoři shodli na tom, že si v práci „*museli dávat pozor.*“³⁸⁷

Průvodci bývali v rámci své profese někdy také nedobrovolně konfrontováni s nepříjemnými situacemi, například když byli přítomni nedovolenému kontaktu mezi návštěvníky z kapitalistických a socialistických států, případně byli turisty přímo žádáni o jeho zprostředkování. Byli tak stavěni do schizofrenní pozice zprostředkovatele mezi dvěma zneprátenými systémy, se kterou se museli nějak vyrovnat. Přestože jim účast na takovýchto

³⁸² Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁸³ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁸⁴ Tento případ se odehrál v PIS ještě před rokem 1968, viz rozhovor s H.T., vedla Eliška Řezníčková 30.10.2015, 6.11.2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁸⁵ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁸⁶ Tamtéž.

³⁸⁷ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

akcích mohla způsobit značné problémy, snažili se narátoři svým klientům pokud možno vycházet vstříc: „*Praha byla taková dost platforma pro to setkávání NDR a NSR. [...] A několikrát se mi stalo, [...] jako jestli bych jim nesjednala nějaký setkání s mladými lidmi z NDR. [...] A já jsem se vždycky ušklíbla, [...] já samozřejmě to smím udělat, a můžu to udělat, ale nebudu úspěšná. [...] Takže Vám doporučím dvě tři místa, tam na ně narazíte, a když na ně půjdete prostě jako na jednotlivce, tak to bude mít mnohem větší význam, než když se já budu o něco pokoušet a nedopadne to.*“³⁸⁸ Na podobnou situaci, kdy turisté využili své přítomnosti v Praze ke kontaktování svých blízkých v nepřátelské cizině, vzpomínala i další narátorka: „*To Vám byli Rusové, ruská skupina. [...] A teď přijeli sem, ale ta průvodkyně, ta byla hnusná, [...] ona je nepustila z dozoru. A ten jeden hoch za mnou přišel, a říká, kde by si mohl zavolat do západního Německa. [...] Tak jsme šli do pasáže, ona šla dopředu, já jsem s tím klukem zdrhla do pasáže. [...] A on kluk do telefonu brečel, říkal jí Táňa, Táňa, jo? Já jsem v Praze.*“³⁸⁹ Někdy se tato konfrontace lidí z východního a západního bloku odehrála zcela náhodně, a průvodci se pak stávali svědky nevšedních setkání: „*Jednou jsem dostala jediného Rusa, a byl to nějaký herec. [...] A teď jsme byli v Národní galerii [...] a tam byl zrovna ředitel muzea v Mohuči s chotí. [...] Tak jsem je seznámila a ten Rus byl úplně paf, že může mluvit s Němci, ale bez dohledu. Protože u mě pochopil, že ten dohled nejsem. A ti Němci zase byli paf, že vidí Rusa, jo?*“³⁹⁰ Turisté zejména ze Sovětského svazu pak československé průvodce kromě kontaktování svých blízkých využívali také k získávání u nich zakázaných či nedostupných artefaktů. Někteří narátoři si byli své důležitosti pro tyto turisty z chudých zemí východního bloku vědomi a snažili se jim pomáhat: „*Taky hrozně sháněli bible v azbuce, to jsme jim zprostředkovali v jednom antikvariátu ve Zlaté uličce. Prostě, snažili jsme se, ale bylo to těžký.*“

Ideologická rovina průvodcovské činnosti se promítala také do přidělování socialistických a kapitalistických skupin jednotlivým průvodcům, které muselo být vždy rovnoměrné. Bylo proto nutné již při náboru nových průvodců zajistit, aby ovládali jazyky jak kapitalistických, tak socialistických zemí. Pokud měl průvodce například pouze angličtinu, musel se doučit ještě ruštinu, aby mohl být nasazován i na skupiny ze Sovětského svazu. Pokud průvodce z nějakého důvodu žádný jazyk socialistické země neovládal, bylo nutné

---

³⁸⁸ Tamtéž.

³⁸⁹ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁹⁰ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015, 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

v průběhu přidělování skupiny vhodně kombinovat: „*Ruštínaři, tam to bylo jasné. Kdo měl ale třeba jenom angličtinu a španělštinu, tak zase se musela mu dávat angličtina pro právě třeba ty Rumuny, [...] nebo taky tenkrát jezdily ty spřátelený země z Afriky, z Asie. [...] A nebo potom taky češtinu samozřejmě.*“³⁹¹

Někteří průvodci měli ruský jazyk natolik negativně spojený s komunistickým režimem, příp. sovětskou okupací, že ho odmítli v práci používat i přesto, že ho dobře ovládali: „*Přiznám se, že jsem odmítla si udělat zkoušku z ruštiny. Nikdy v životě jsem neprováděla ruštinu, přestože dodneška rusky umím,*“³⁹² „*Já jsem třeba udělala velmi kaskadérský kousek, protože tu ruštinu jsme měli povinnou úplně všichni. Nikdo z nás s ní nemluvil, protože jsme jí nesnášeli. [...] Já jsem si říkala, jenom ne ruštinu, protože to budu muset dělat vlaky družby. [...] Takže se mi povedlo úspěšně se jí vyhnout, prostě jsem ji zatloukla. [...] Měla jsem ji ještě pak na vysoké škole, vlastně i politickou ruštinu jsme měli. Jsem se rusky učila asi 15 let.*“³⁹³

Na základně výše zmíněných zkušeností narátorů tak lze shrnout, že přestože měl vládnoucí režim v období tzv. normalizace snahu průvodce kontrolovat a řídit, charakter a organizace jejich práce byly natolik flexibilní a odlišné od běžného zaměstnaneckého poměru, že se oficiální teoretické představy o ideálním průvodci a jeho úloze v socialistickém systému ve skutečnosti často zcela míjely se skutečnou praxí. Průvodci si byli dobře vědomi toho, že mohou být kdykoliv tajně kontrolováni a nikdy si nemohli být jisti, kdo je v jejich skupině přítomen. Na základě této vědomosti se naučili v práci jednat takovým způsobem, aby odvedli dobře svou práci, a zároveň neohrozili své postavení. Někteří narátoři v rozhovorech také cítili potřebu vyjádřit svůj odstup od vládnoucího režimu, poukázat na to, že i příslušník takovéto profese mohl být slušný člověk, a vyvrátit stereotypní představy o tom, že kdo se stýkal s cizinci, musel být režimu nakloněn: „*Když v tom člověk žil a když prostě neprovokoval, tak ani nemusel jim lízat zadek, ani nemusel prostě se zajímat o nějakou spolupráci. A přesto měl klid.*“³⁹⁴ Zamyšlení nad rozporem mezi oficiálními představami o průvodcích a skutečnou praxí lze shrnout slovy jedné z narátorek: „*Museli z toho [z politických otázek, pozn. aut.] být*

---

³⁹¹ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁹² Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁹³ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁹⁴ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

vyzkoušený, muselo to být v těch osnovách, že to absolvovali. Ale praxe byla taková trošku lidšjší, normálnjšší. Protože ani ten průvodce, ani ten turista neměl zájem o tady ty věci.“³⁹⁵

4.6 Benefity průvodcovské profese

Jak jsem nastínila v kapitole 4.3, základní platy československých průvodců se při přepočtení na běžnou pracovní dobu pohybovaly pod tehdejším průměrem. Přestože narátoři tuto skutečnost v rozhovorech zmiňovali: „Ty honoráře nebyly vysoký“, ³⁹⁶ hned druhým dechem dodávali: „Ale zase vás ohodnotili ti turisti.“³⁹⁷ Pokud bychom použili slova jedné z narátorek, pokud průvodci chtěli, skýtala jejich práce nejednu příležitost si k základnímu platu přivydělat další peníze: „Ten plat sice zas až takovej nebyl, [...] ale jako ty velký peníze se vlastně dělaly úplně někde jinde. Na vekslu, na trinkgeldech, na různých provizích z hospod a tak.“³⁹⁸ Již ze samotného výrazu „velké peníze“, který narátorka používá, vyplývá, že tyto přivýdělky, které šly mimo oficiální ekonomiku a nebyly daněny, rozhodně nebyly nízké.

Například finanční odměny od turistů, tzv. dýška, se především v případě západních skupin běžně pohybovaly v takových relacích, že často převyšovaly samotnou základní mzdu: „Rozlučkový večer, študáci mi dali 100 marek a pan učitel mi dal za sebe a za manželku dalších 100. Takže to bylo 200 marek, které prezentovaly, tenkrát byla marka, já nevím, asi 15 korun, nebo 18 korun. To byly dva platy.“³⁹⁹ Na podobné relace byla zvyklá i další narátorka: „Já jsem měla pak už teda to áčko, tak jsem měla [plat, pozn. aut.] 360 korun za 3 dny. [...] No a dostala jsem třeba od nich třeba 50 D-Mark. Tenkrát byla třeba marka 25, tak si vemte, o kolik procent jsem dostala větší dýško, než jsem měla celý plat.“⁴⁰⁰ K odměnám od turistů se pak přidávaly provize v restauracích, do kterých průvodci skupinu přivedli na oběd či na večeři: „Na Karlštejně šli na oběd, tam třeba mně dali 600 [korun, pozn. aut.]. Ted' jsem šla ke Flekům, tam mně dali třeba pjéto, jo.“⁴⁰¹ Někteří narátoři však přiznávali, že finanční odměny od turistů nebrali rádi, jelikož jim přišly ponižující: „Ale mně to bylo trapný, já jsem si připadala, že to je jakoby almužna. Kdyžto ta jedna kolegyně, ta se vždycky postavila tak

³⁹⁵ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁹⁶ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁹⁷ Tamtéž.

³⁹⁸ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

³⁹⁹ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁰⁰ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁰¹ Tamtéž.

šikovně u východu, takhle držela ruce a oni jí tam dávali peníze. Já jsem se tak styděla hrozně, protože opravdu jak žebrák. A ještě kromě toho ona chodila v takovém příšerně odřeném kabátě, a takovou hučku na hlavě nosila hroznou, hrozný úplně.⁴⁰²

Další možnost přivýdělku skýtala mimobankovní výměna peněz, kterou průvodci zahraničním turistům mohli poskytovat. Běžnou praxí bylo také nabízení dalších průvodcovských služeb, popř. zprostředkování kulturních akcí, a to neoficiálně mimo cestovní kancelář. Vzhledem k velkému rozdílu mezi cenami v Československu a v západním bloku mohli průvodci skupinám své služby nabídnout levněji, než za kolik je nabízela cestovní kancelář, a přesto s velkým ziskem: „Ale oni všechno ostatní si domluvili s tím průvodcem, protože věděli, že je to lacinější. To už tehdy to bylo víceméně načerno.“⁴⁰³ Často se takto neoficiálně nabízely například okruhy Židovským městem, které občas nebyly zahrnuty v základním programu: „Takže za pět marek jsme prodávali Židovský město, a měli jsme z toho velký peníze, že to několikanásobně převyšovalo ten směšný plat,⁴⁰⁴ nebo se zprostředkovávaly velmi žádané vstupenky na večerní představení do divadla Laterna Magika: „No takže ta Laterna Magika, to bylo bezvadný úplně. Po tom všichni šileli.“⁴⁰⁵ Lístky do Laterny Magiky však běžným způsobem sehnat nešly, protože představení bývala zcela vyprodaná. Jedna z narátorek tak vzpomínala na to, jak důležitou roli v tomto „obchodě“ sehrávaly osobní kontakty a známosti: „Když jsem měla první skupinu v Praze, západoněmeckou, [...] paní učitelka přednesla, že by chtěli do Laterny Magiky. No a já naivní děvče jsem řekla dobře, poptám se. A řidič [...] se začal se ušklíbat a uchichtávat [...] a říkal, prosím tě, pojď sem. Ty jako opravdu hodláš jít do Laterny Magiky a ptát se po lístkách? [...] No tak jdi, ale nic nedostaneš. Tady máš telefonní číslo, mu zavolej, to je kamarád, ten ti pomůže.“⁴⁰⁶ Kromě kontaktů pak v této samozřejmě v této praxi byly důležité i finanční odměny, nebo alespoň zanechání nějaké pozornosti: „Protože všechno to bylo podpultový, protože jste musela tam na té pokladně tam nějaký obnos zanechat.“⁴⁰⁷ Na těchto neoficiálních obchodech se nepodíleli pouze průvodci, ale také řidiči autobusů, kteří s turisty například do Prahy jezdili pravidelně. Z výjimečného obstarání vstupenek „na černo“ se tak

---

⁴⁰² Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁰³ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁰⁴ Tamtéž.

⁴⁰⁵ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁰⁶ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁰⁷ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

časem vyvinul propracovaný systém šedé ekonomiky, ze kterého profitovali jak řidiči autobusů a průvodci, tak prodavači vstupenek v divadlech a v neposlední řadě také samotní turisté, kteří se dostali na jinak beznadějně vyprodané vyhlášené představení za cenu nižší, než by nabízela cestovní kancelář: „*Oni jim většinou nedávali víc peněz, ale nosili jim dárky. Já si pamatuju, ti řidiči vozili vyloženě obrovský tašky kosmetiky FA, jo? [...] A on jim dělal z toho balíčky prostě, a teď tam přinesl balíček, mejdličko a tohleto a támhleto.*“⁴⁰⁸

Po sečtení všech těchto neoficiálních příjmů se celková reálná odměna pro průvodce za jednu skupinu vyšplhala skutečně vysoko: „*Tak si to spočítejte, [...] já jsem za ty tři dny měla prostě měsíční plat, co na to někdo dělal celý měsíc, tak já jsem to měla za ty tři dny.*“⁴⁰⁹ Jak zhodnotila jedna z narátorek: „*My jsme tehdy vydělávali možná víc, než ministerský předseda.*“⁴¹⁰ Tyto finanční odměny a přívýdělků navíc nebyly pro průvodce výhodné jen vůči odměně samotné. Jelikož nebyly vypláceny v korunách, ale přímo v zahraniční měně, přinášely průvodcům jistou svobodu v tom smyslu, že přestávali být v získávání valut závislí na libovůli státu: „*Tak třeba on to tam s ním nasměnil, tak jsem si pak mohl koupit něco v tuzexu, nebo když jsem ty peníze měl. Na to cestování se to potom vylepšilo a mohl někdo ty peníze deponovat v bance. [...] Ještě jste musela platit za to, že to tam v té bance máte, to vám ještě odečetli z těch marek. Ale zase jste nemusela žádat o příslib a mohla jste odjet, takže to byla výhoda.*“⁴¹¹

Všechny tyto výše zmíněné finanční bonusy však většinou plynuly pouze z práce s bohatými skupinami z kapitalistické ciziny, pro které bylo Československo levnou zemí a mohli si dovolit zde utrácet, stravovat se v restauracích a platit za další doprovodné služby. Na odlišnosti mezi východními a západními skupinami vzpomínala jedna z narátorek: „*Takže to byl velký rozdíl s téma NDRákama, to jste měla ten plat a nic, ti nedávali ani dýška, ani pořádně po hospodách nechodili. Nebo ti Rusáci a tak Vám dali matrjošky a takový ty kraviny jejich, ty různý keramický lžičky, takový ty malovaný, a tak.*“⁴¹² Vzhledem k velké atraktivitě západních skupin byla tato otázka mezi průvodci i dispečery cestovních kanceláří neustále velkým tématem. Skupiny ze západu se přidělovaly tzv. za odměnu poté, co si člověk „odpracoval“ méně oblíbené skupiny východní. Západní skupiny se také přidělovaly až potom, co se nový

⁴⁰⁸ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁰⁹ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴¹⁰ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴¹¹ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴¹² Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

průvodce v cestovní kanceláři zaběhl a odprovázel určitý počet skupin východních. V zájmu průvodců tak bylo udržovat s referenty cestovních kanceláří dobré vztahy, případně se za přidělení západní skupiny něčím odměnit: „*Ta druhá si mě pak vzala stranou a říkala, [...] jestli ti můžu radit, až půjdeš vyúčtovat, tak jí vezmi kafe. [...] No, takže jsem jí vzala kafe, [...] a ona poděkovala, kafe si vzala, a vytáhla z toho spodního šuplíku další západoněmeckou skupinu.*“⁴¹³ V některých cestovních kancelářích, jako např. CKM, pak bylo zvykem, že průvodci referentům z přidělené západní skupiny platili provizi: „*Tenkrát jsme dávali povinně z každé té západní skupiny 20 D-Mark, [...] což bylo prostě nepsané pravidlo, to prostě nikdo neřešil. [...] Ale že prostě opravdu automaticky donesl. Kdyby jednou nedal, tak už jim tu skupinu nedá.*“⁴¹⁴

Průvodci samozřejmě vnímali, že tyto neoficiální možnosti přivýdělku nejsou legální a že s sebou nesou nebezpečí, že se člověk dostane do konfliktu se státní mocí: „*Ale bylo to taky se strašnými riziky,*“⁴¹⁵ „*Hrůza. A to jste měla na každém kroku, to si člověk musel opravdu dávat pozor,*“⁴¹⁶ „*Trošku bylo tvrdý to, že my jsme ty výdělky dosahovali tehdy vlastně kriminálním způsobem, takže to asi byl trošku tlak, takovej, že to nebylo moc příjemný.*“⁴¹⁷ Stejně jako v případě politických témat obsažených ve výkladech tak i zde platila zásada na sebe příliš neupozorňovat a být obezřetný: „*Nikdy [jsem z toho neměla žádný problém, pozn. aut.]. Byli lidi, kteří s nimi problémy měli, ale to si způsobili sami. [...] Většinou to byli kluci jo? Vydělali peníze, a koupili si drahý auto, a pak tím autem jezdil na tu cestovku a to tam stálo pod okny těch úřednic, které vydělávaly 2 000 korun, tak to asi nebylo moc chytré zrovna.*“⁴¹⁸ Jeden z narátorů byl kvůli neoficiální směně peněz s turisty předvolán na policii, kde musel svůj čin vysvětlovat, nebyl však za tu činnost nakonec nijak potrestán.⁴¹⁹

Dalším velkým pozitivem průvodcovské činnosti byla již výše zmiňovaná nezávislost na oficiálním systému a pocit svobody, kterých si v normalizačním Československu jinak mohl užívat jen málokdo. Ruku v ruce s touto volností pak šel rozmanitý charakter práce, přinášející neustále nové zážitky, poznávání nových míst a setkávání se se zajímavými lidmi.

---

⁴¹³ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴¹⁴ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴¹⁵ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴¹⁶ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴¹⁷ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

Aniž bych narátory během rozhovorů výslovně vyzývala ke vzpomínání na nějaké zajímavé zážitky, všichni se nakonec spontánně dostali k vyprávění mnoha příhod, které je během provázení potkaly. Právě neuvěřitelná pestrost byla jedním z mnoha pozitivních faktorů, kterých si narátoři na tehdejší průvodcovské činnosti cenili. Svou profesi vnímali jako vymykající se běžným standardům, jako něco nevšedního, netypického, „nenormálního“: „*Tak zážitků je, to se nedá s normálním zaměstnáním srovnat, když někdo stráví celý život někde v nějaké kanceláři.*“⁴²⁰ Tuto svobodnou atmosféru často kladli do kontrastu s běžnou prací v továrně či v kanceláři, kterou naopak vnímali velmi negativně a popisovali jako nudnou, stereotypní a svazující, „obyčejnou“, „běžnou“ a „normální“: „*Ta mravenčí každodenní práce teda v ekonomických oborech zcela určitě v porovnání s tou víceméně barvitou průvodcovskou prací, s tím přímým kontaktem s lidmi a tak dále, věděla jsem, že asi to nebude to pravý ořechový.*“⁴²¹ Někteří narátoři se o klasických zaměstnaneckých poměrech vyjadřovali téměř až posměšně, čímž ještě více vyzdvihovali tehdejší pozitiva průvodcovské činnosti: „*Protože v době, kdy kromě umělců všichni chodili do háku. Píchačky ano? V podniku. Ve fabrice. [...] Takže já jsem si už tehdy strašně cenila té svobody, jo, že jsem pánem svého času.*“⁴²² Průvodcovská činnost se díky svému charakteru za jistých okolností dala skloubit také s péčí o malé dítě, na což vzpomínaly dvě narátorky: „*A když byla dcera malá, tak jsem jí s sebou vozila. Třeba jednou, to bylo v zimě, oni jako proti tomu nic neměli ty Němci, jsem ji táhla na takových holích, a když jsme potom šli dovnitř do Strahova, tak jsem ty hole složila, takže jsem si je pověsila, jí jsem si takhle vzala. Já nevím kolik jí bylo, třeba rok a půl. [...] Někdy jí potom vozili i oni,*“⁴²³ „*Jednou jsem starší sestřičku vzala, jako asi pětiletou. Povídám, máš být doma, pojď se mnou, půjdeme po Starém Městě. [...] A oni všechny ty odznaky zapíchali jí na ty šatičky bavlněný, který pod tíhou těch odznaků skoro padaly.*“⁴²⁴

V případech, že průvodci pracovali „na volné noze“, sice neměli možnost dosáhnout na odměny pro pracující například v podobě podnikové rekreace, průvodci se však stejně často neřadili mezi typ lidí, kterým by takovýto způsob dovolené vyhovoval, a možnost cestování jim skýtala právě jejich práce. Průvodcovskou činnost většinou vykonávali vzdělaní lidé se zájmem o kulturu, cizí jazyky a historii, kteří rádi aktivně cestovali a poznávali nová místa a

⁴²⁰ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴²¹ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴²² Tamtéž.

⁴²³ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴²⁴ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

lidi, neměli rádi stereotyp a jednotvárnost, a měli touhu neustále se učit něčemu novému a rozvíjet se. Průvodcovská činnost jim ve všech těchto aspektech přinášela neustálé výzvy a často se tak stávala nejen prací, ale i koníčkem: „*Navíc to bylo obohacený těmi dvěma jazyky, a pořád jako člověk hledal něco, jak by to ještě doplnil. A byl to styk s lidmi, [...] takže mě to úplně uspokojovalo.*“⁴²⁵

Několik narátorů především ze starší generace velmi vyzdvihovalo možnost setkávat se při práci se vzdělanými lidmi. Na některé konkrétní návštěvníky a na to, jak je ovlivnili a inspirovali, narátoři dodnes rádi vzpomínají: „*To bylo vidět to vzdělání, ta citlivost. Tak takových skupin jsem si považovala,*“⁴²⁶ „*Takový vzdělaný lidi, kantoři, víte? Gymnaziální kantoři, z gymnázia, Franze Kafku a tuhle tu německou literaturu. Víte, to člověk musel být jako připravený. [...] A to mě bavilo, a to bylo hezký, to byla hezká práce. [...] No a potom [...] jezdili starý lidi z venkova, z těch JZD. Nevěřila byste, jak takový ty babičky, co jim bylo 80 let, jak znaly dějiny. Kdybyste viděla, jak oni četli v zimě. To bylo tak něco nádherného, víte, ty otázky jejich, jak oni se ptali.*“⁴²⁷

Dalším benefitem, který s sebou průvodcovská práce přinášela, byla možnost účastnit se v rámci své pracovní doby různých kulturních či sportovních akcí. Narátoři velmi oceňovali vysokou úroveň kulturních programů organizovaných některými cestovními kancelářemi a bylo samozřejmostí, že průvodce doprovázející skupinu měl vstup zdarma: „*To se jmenovalo Prager Winter a to byly ty koncerty krásný. To bylo taky hezký, a to byli kultivovaný lidi.*“⁴²⁸ Stejné uspokojení pak některým sportovně založeným průvodců přinášelo doprovázení turistů do přírody, na hory či do lázní: „*Rekrea vozila hodně NDRáků, tak ty jsem si vzal, protože to jste měla Krkonoše, Šumava na lyže. Pak Karlovy Vary, Mariánky.*“⁴²⁹

Dalším nedocenitelným přínosem jejich práce byla pro průvodce samozřejmě možnost zdarma cestovat po Československu i do zahraničí, aniž by jako ostatní museli žádat o devizový příslib či výjezdni doložku. Pro průvodce milující kulturu a historii býval doprovod i na poznávacích zájezdech po Československu velmi inspirativní: „*Ale když chtěl někdo udělat zájezd, tak si na mapě takhle udělal trasu, a já jsem vždycky si brala to, co jsem ještě neznala, abych se tam podívala. [...] Na Slovensko jsme jezdili taky. Jsem dělala ten technický*

⁴²⁵ Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴²⁶ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015, 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴²⁷ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴²⁸ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴²⁹ Tamtéž.

*doprovod, ten zájezd byl drahý, to bych si nebyla mohla dovolit.*⁴³⁰ V případě zahraničních zájezdů platilo, že pokud průvodce neudělal žádný prohřešek a pravidelně provázal skupiny ze socialistických zemí, směl za odměnu jako průvodce doprovázet československé zájezdy do kapitalistických zemí: „*No a tato kádrová, přestože musela být tedy prověřená, se mně chtěla odvděčit za to, že sem jí vzala tolik těch ruských skupin, že mi dala jednu za rok výlet do KáEsu [kapitalistický stát, pozn. aut.], který ten Sport-Turist pořádal. [...] Takže tímto způsobem jsem projela Británii, Skandinávii, Francii, [...] Itálii, [...] a Španělsko.*“⁴³¹ Průvodci, kteří provázeli pouze jako vedlejší činnost, si na tyto zájezdy museli u svého zaměstnavatele brát dovolenou. Některé cestovní kanceláře průvodcům za doprovod zájezdu neplatili žádnou mzdu, jelikož jako odměna platil už samotný fakt, že směli do ciziny vůbec vyjet. Na rozdíl od účastníků zájezdu byli ale ušetřeni veškerých byrokratických překážek, které byly v socialistickém Československu s cestováním do ciziny spojeny: „*Takže jsem dostala pas s vízy a ten zájezd jsem neplatila a co lidi dostali koupit kapesné, limitované množství valut, tak to já sem dostala zadarmo,*“⁴³² „*A bylo to skutečně tak, že prostě člověk, aniž by musel nějaký výjezdní doložky a všechny tyhle ty akce absolvovat, tak že prostě vyjel.*“⁴³³ Z výpovědí narátorů opět vyplývá velké uspokojení z toho, že v případě zájmu o cestu do zahraničí nebyli nuceni jako všichni ostatní absolvovat potupnou byrokratickou proceduru, a nebyli drženi v šachu svými nadřízenými a vztahy na svém pracovišti: „*Výhoda byla v tom, že já sem nemusel chodit někoho žádat, to jste musela chodit na kádrový oddělení. [...] Ty lidi žili v hrůze, že někdo v práci řekne, ne, toho nepustíme a nepustili ho, což mě se teda netýkalo.*“⁴³⁴

V neposlední řadě s sebou práce průvodce samozřejmě přinášela možnost získat cenné kontakty na lidi v zahraničí. Někteří narátoři se svými turisty po jejich návratu domů ve styku příliš nezůstávali, pokud však průvodci o tyto kontakty stáli, byla jejich práce ideálním prostředkem k jejich získávání: „*Já jsem prováděla převážně ty západní Němce, tak jsem byla ve styku s tím západem svobodným, a když jsem třeba něco potřebovala, tak oni mi to opatřili. [...] A tenkrát jsem tam měla známý, který třeba mně poslali i takovou tu zakázanou literaturu,*

---

⁴³⁰ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015, 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴³¹ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴³² Tamtéž.

⁴³³ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴³⁴ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

*kteřá tady nevycházela. [...] A když jsme potom vyjeli s manželem, tak jsme tam spali převážně u těchhle těch lidí známých, který mě pořád zvali.*⁴³⁵

Vzorek 9 narátorů, se kterými jsem pro účely této práce vedla rozhovory, je velmi heterogenní co se týče věku narátorů i toho, pro jaké cestovní kanceláře provázeli či jaký typ průvodcovské práce nejčastěji vykonávali. Někteří mají bohaté zkušenosti s československými zájezdy do socialistické i kapitalistické ciziny, někteří v rámci své práce procestovali Československo, jiní se soustředili hlavně na Prahu. I přes tyto velké rozdíly však lze jednoznačně konstatovat, že všichni narátoři na průvodcovskou činnost před rokem 1989 vzpomínají s velkým zanícením. Jejich pozitivní zážitky a vzpomínky na tehdejší práci a také na benefity, které jim ve své době nabízela, zásadně převažují nad těmi negativními. V kontrastu s tímto pozitivním hodnocením pak ve většině případů stojí ostrá kritika poměrů, které v cestovním ruchu u nás vládou dnes. Tomu, jak narátoři ze své role průvodců prožívali sametovou revoluci a následnou transformaci, a jak na svou profesi pohlížejí dnes, se věnuji v následující, poslední kapitole této práce.

4.7 Transformace a srovnání se současností

Sametová revoluce zastihla narátory i s ohledem na jejich rozdílný věk v různých situacích. Tři z devíti narátorů se v té době živilo jako průvodci „na volné noze“, dvě narátorky byly již v důchodu a provázením si přivydělávaly, jedna narátorka působila jako průvodkyně v SRN, jedna byla zaměstnána na hlavní pracovní poměr a provázela ve svých volných dnech, jedna z narátorek se v té době průvodcovské činnosti již nevěnovala a měla jiné zaměstnání a poslední narátorka revoluční události roku 1989 prožila jako dispečerka průvodců v Pražské informační službě. Narátoři se v souvislosti se sametovou revolucí shodovali ve vzpomínkách především na velký boom v turistice, který následoval, a náhlý příliv mnoha zahraničních klientů, mnohdy přijíždějících ze západu s touhou nahlédnout do poměrů v doposud těžko přístupném a domněle zaostalém státě bývalého socialistického bloku: *„Taky jsem se u toho velice bavila, protože přijížděli do země nepoznané, a předpokládali, že slezem z palmy a budeme tady v sukénkách tančit. [...] Takže k takovýmto názorům jsem hodila rok založení*

---

⁴³⁵ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

univerzity, že ano, 1348.⁴³⁶ Na atmosféru, která v letech následujících po změně režimu v Československu panovala, podobně vzpomíná i další narátorka: „*Pár let, zvláště v těch 90. letech, to bylo ještě víc, protože rázem ten cestovní ruch se vlastně rozlil do celého roku, protože nebyla to jenom ta sezóna, jak je to zase dnes, ale měla jsem skupiny i v lednu, v únoru. Prostě Praha narvaná, všichni chtěli vidět, jak to tady vypadá, do toho ty lodě začaly a tak. Takže veškl zrovna tak jel.*“⁴³⁷ Tento náhlý nápor pak samozřejmě narážel na zcela nedostatečné ubytovací kapacity: „*Ne velké množství se jich mohlo přijímat. Se muselo jaksí někde ubytovat. My jsme měli jeden Intercontinental, jeden hotel pětihvězdičkový. Dneska včetně těch family hotelů, jako je Hoffmeister, jich máme 80, jo?*“⁴³⁸ Někteří západní turisté v této době cítili potřebu nějakým způsobem vyjádřit československým občanům svou podporu: „*Samozřejmě po revoluci, oni nás měli za strašný chudáky, a to jsme dostávali jako velký dýška. Jsem šla, a měla jsem to, co mám výplatu, tak jsem měla jako na dýšku.*“⁴³⁹ Pouze jedna z narátorek poukázala na to, že průvodci měli v období revolučních změn sehrávat důležitou roli, a sice coby zprostředkovatelé informací v nepřehledné a stále se měnící politické i společenské situaci: „*Průvodci hodně pracovali, protože ty lidi přišli některý a nevěděli, co se děje, rozumíte. A ty průvodci vysvětlovali, víte? Průvodci na tom měli taky hodně, hodně zásluhy. Nejenom jednomu člověku, ale celý skupině.*“⁴⁴⁰ Jak někteří nárátoři uváděli, vůbec je v této dynamické době, která jim přinesla obrovské pracovní možnosti spojené s mnoha finančními benefity, nenapadlo přemýšlet o tom, jakým směrem se bude cestovní ruch ubírat po opadnutí tohoto prvotního nadšení: „*Jako průvodce jsem byla naivní, protože ještě za toho totáče jsme si říkali, že ta Praha je krásná, a bude pořád, a že do té Prahy budou jezdit furt, takže já z pozice průvodce vůbec jsem to neřešila. A byla jsem prostě naivní, jako byli všichni naivní, a myslela jsem si, že ty peníze, co vydělávám, tak že budu vydělávat pořád.*“⁴⁴¹

Transformace se v souvislosti s průvodcovskou činností projevila zejména v legislativních změnách. Po obnovení soukromého podnikání občanů vešel v roce 1991 v platnost nový živnostenský zákon, který zařadil průvodcovskou činnost mezi živnosti

---

⁴³⁶ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴³⁷ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴³⁸ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴³⁹ Tamtéž.

⁴⁴⁰ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁴¹ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

vázané, a ukládal tak všem zájemcům o výkon této profese povinnost doložit patřičnou kvalifikaci. Někteří narátoři si v této době dodělávali další zkoušky např. pro získání licence Průvodce Prahou, nebo nově zavedené povinné zkoušky pro ty průvodce, kteří chtěli i v budoucnu provázet na území Židovského města v Praze. V následujících letech prošla průvodcovská činnost v definici živnostenského zákona trojím převedením z živnosti vázané na živnost volnou a opět zpět, až se konečně v roce 2008 ustálila jako živnost volná, a jako taková je živnostenským zákonem definována dodnes.⁴⁴² To v praxi znamená, že průvodcovskou činnost dnes v Praze i České republice může vykonávat téměř kdokoliv, bez nutnosti doložení jakéhokoliv vzdělání či kvalifikace. Podmínkou je pouze dosažení plnoletosti, bezúhonnost a způsobilost k právním úkonům. Tato změna vyvolala mezi služebně staršími a zkušenými průvodci, kteří se po sametové revoluci sdružili ve dvou profesních svazích,⁴⁴³ vlnu nevole, jelikož absence jakýchkoliv pravidel regulujících průvodcovskou činnost samozřejmě způsobila příliv nekvalifikovaných osob, suplujících roli do té doby oficiálních profesionálních průvodců: „*Tady se Vám nabízejí lidi, kdo sem náhodně přijede, má víza na tři měsíce a může si tady dělat, co chce.*“⁴⁴⁴

Narátoři věnovali tomuto tématu v rozhovorech mnoho prostoru, a z jejich výpovědí jednoznačně vyplývala frustrace z toho, jakým způsobem jsou pravidla průvodcovské činnosti v současnosti nastavena: „*A mají v tom prsty lobbisti. Nejhorší z nich je Tomio Okamura.*“⁴⁴⁵ *Úplnej blb, ano? A neberu si servítky. [...] Já jsem kvůli tomu komunikovala s Ministerstvem průmyslu a obchodu, který má na starosti živnosti, [...] tak jsem se ho ptala, [...] co to má znamenat. A on mi řekl, že to je kvůli snížení administrativní zátěže. Já myslela, že ho chytím pod krkem. Protože jako tady státu přece unikají peníze, spousta peněz na daních. [...] A nehledě na to, oni tady vyprávějí neuvěřitelný zvěrstva. To stačí, když by se člověk někde zastavil, [...] protože oni toho moc asi o nás o Praze nevědí, a takže to je další mínus velký. Ale státu, jak je vidět, to nějak moc nevadí, protože tady prostě v první řadě je lobbying.*“⁴⁴⁶ Narátoři negativně hodnotili zejména úroveň lidí, vydávajících se, dnes již legálně, za průvodce: „*To je katastrofa úplná. To je prostě bezpráví, protože když vidíte hip hop [turistické autobusy Hop on hop off, pozn. aut.] a já nevím, co to je, jak tady lítají s těma*

---

⁴⁴² Zákon č. 130/2008 Sb.

⁴⁴³ Sdružení průvodců, o. s. a Asociace průvodců ČR, o. s.

⁴⁴⁴ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁴⁵ Člen prezidia Asociace českých cestovních kancelářů a agentur.

⁴⁴⁶ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

deštníkama a jsou to prostě lidi, který na to nemají vzdělání,⁴⁴⁷ „To není jako teď, když to slyšíte, to je horor někdy. [...] Vláda to dovolí dělat na černo, tady je takových, takových parazitů, co dělají načerno, takový nesmysly. Takový nesmysly vykládají, že v Jakubě je pochovaný Jan Lucemburský,⁴⁴⁸ „Oni jsou tady nejenom Free Tours, ale každý, kdo sem přijede, je tady třeba na prázdninách, tak si řekne, jo, já tady něco řeknu. Jéé, tady jsou Američani, tady jsou Holanďani, já jim tady něco řeknu, no bude jim vyprávět nějaký nesmysly. Vezmu je k Lennonově zdi a něco si tam vymyslím.“⁴⁴⁹ Někteří narátoři se v této věci sami osobně angažovali a stále angažují a pomocí veřejných vystoupení se pokoušejí situaci řešit: „Já sem proti tomu taky psal do novin, a články mi vyšly v Mladé frontě tenkrát, v novinách to vyšlo. [...] Ale stejně se nic nevyřešilo, vůbec nic. To jsou všechno zájmy, žejo,⁴⁵⁰ „Tady existuje Asociace průvodců a Sdružení průvodců, já jsem v tom Sdružení, a my se snažíme už od té doby, co z toho udělali tu živnost volnou, tak se snažíme s tím něco dělat, ale zatím se to prostě nedaří. Zatím se to nedaří, a tak by to chtělo asi daleko větší medializaci, aby to pochopili lidi, který o tom nic nevědí, jo? Já pořád doufám, že by se to mohlo podařit, jo?“⁴⁵¹

Změny v organizaci průvodcovské činnosti po roce 1989 tak způsobily zajímavý paradox. Narátoři si na jednu stranu cení svobody a toho, že již nejsou při svých okruzích tajně kontrolováni a již nejsou vystaveni ideologickému tlaku a neustálému sledování. Na druhou stranu tato nastalá svoboda byla nastolena až do takové míry, že se poměry průvodcovské práce zcela převrátily a ocitly se znovu ve stavu, v jakém byly před rokem 1974 před zavedením jednotného systému vzdělávání a kontroly průvodců. „A teď je to všechno naruby, když to slyším. Takovej uřvanej to je Američan, tam si bere skupiny zadarmo, víte, pak je vezme do hospody a takový nesmysly vykládá,⁴⁵² „Pamatuju si prostě, že si nikdo nedovolil tu zkoušku nemít a k tý skupině jít jo? Dnes když vidím ten chaos, kdy si každý, kdo má pocit, že něco umí, no možná ani neumí, nebo třeba trochu ten jazyk, že dělá někde au pairku. [...] No a prostě dnes už je to tak free všechno a nikdo to nekontroluje.“⁴⁵³ Ruku v ruce s absencí

⁴⁴⁷ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁴⁸ Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁴⁹ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁵⁰ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁵¹ Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁵² Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015, 18. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁵³ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

jakékoliv kontroly průvodcovské činnosti v České republice pak jde proměna statusu průvodce a jeho společenského postavení. Jak vyplynulo z rozhovorů s narátory, v období před rokem 1989 byli průvodci díky striktně nastavenému systému cenění jako profesionálové a odborníci, a to zejména pokud se jednalo o průvodce dlouholeté a zkušené: „[Povolání to bylo] *prestižní. A i já sama jsem měla velikou úctu k těm nejstarším průvodcům, protože toho už mnoho zažili, a opravdu věděli věci, který tenkrát v literatuře moc nebyly,*“⁴⁵⁴ „*Dřív pan průvodce, [...] když už to dělal léta a ty zkušenosti měl, tak to byl jako někdo za toho totáče,*“⁴⁵⁵ „*Před tou revolucí, to byl tedy PAN průvodce, lidi si ho vážili. [...] Byl to někdo, kdo uměl jazyky a musel být, i když pracoval na ulici, na chodníku, tak to byl někdo, kdo prostě musel toho skutečně hodně znát, umět. Uměl pracovat s lidmi, [...] byla to taková docela operativní práce. Všechno obsáhnout, nebylo to jednoduchý. Přizpůsobit se, pracovat za jakéhokoliv počasí, ať máte před sebou kohokoliv.*“⁴⁵⁶ Jak stručně shrnul jeden z narátorů: „*A mělo to úroveň. Muselo to mít úroveň.*“⁴⁵⁷

V protikladu k této vážené funkci vzdělaných profesionálů působících před rokem 1989 pak narátoři popisovali, do jakého postavení se osoba průvodce kvůli legislativním změnám postupně přetransformovala dnes: „*Dnes jste nula, ať je Vám 50 nebo 20, prostě máme všichni stejný peníze pochopitelně a [...] nikdo to neřeší, jestli ten člověk je zkušený, není, zná to, nezná to. Prostě dnes je to úplně někde jinde a dnes je průvodce takovej plebs. [...] Tenkrát, kdo byl áčkovej průvodce, tak už to nebyl žádný vocas. Kdyžto dneska je to vlastně fuk.*“⁴⁵⁸ Kromě degradace postavení osoby průvodce a faktu, že stát kvůli této své politice přichází o peníze, vadí narátorům také skutečnost, že nově přicházející průvodci, často mladí studenti z cizích zemí bez potřebného vzdělání, svým působením coby průvodci překrucují či dokonce zesměšňují českou historii, zvyky a kulturu: „*A dneska mi přijde, že každý může dělat všechno, každý si může vykládat, co chce, jak chce, komu chce, dělat si ze všeho legraci. A může si zkreslit historii, a může vlastně si dělat vtipy z války, po válce, z 50. let. [...] Kdo se chce jít bavit, tak ať se jde bavit někam jinam. Ale když jsem na místě té historické památky, na místě UNESCO, na Hradě, na Karlově mostě, že by se měla ctít nějak trochu ta historie těch předků a předávat skutečně to, co tady máme. To hezký, krásný, co tady*

⁴⁵⁴ Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015, 6. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁵⁵ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁵⁶ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁵⁷ Rozhovor s J.L. vedla Eliška Řezníčková 20. 10. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁵⁸ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

vybudovali. A nepatří sem do toho, aby si někdo, kdo sem přijede odkudkoliv, a myslí si, že si tady může u naší památky [...] říkat, dělat, co chce.“⁴⁵⁹

Jak vyplynulo i z předchozího příspěvku, narátoři těžce snáší především skutečnost, že tito nekvalifikovaní průvodci většinou přijíždějí z ciziny a pouze na několik měsíců. Jedná se tedy ne o lokální, český problém, ale o problém cizí, přijíždějící zvenku, a svévolně manipulující s českou historií a kulturou, zkombinovaný s neschopností či neochotou českých úřadů situaci právně ošetřit. S trochou nadsázky by se dalo konstatovat, že dnešní demokratické zřízení a všude proklamovaná svoboda paradoxně v oblasti cestovního ruchu způsobily hluboký úpadek. Poslední věc, kterou narátoři při srovnávání předrevoluční a porevoluční doby často zmiňovali, byl po počátečním boomeru postupný pokles příjmů, který průvodcům jejich profese poskytuje, a který trvá dodnes: „No víte co, tenkrát to byly úplně jiný relace, dneska to člověk jenom tady šmatlá po té pražské dlažbě, a čeká teda na ten plat, protože my už dnes nemáme ani ty dyška z toho, to je úplně, úplně někde jinde,“⁴⁶⁰ „Po té revoluci, teď už se to nenosí, po té krizi, už je minimum co dostaneme jako vedle,“⁴⁶¹ „Jako finančně jsme na tom podstatně hůř, zcela určitě. Ale to je na tom každý, protože ty životní náklady každou chvíli stoupají. [...] Tenhle rok třeba, co se týká turistický sezóny, dělám to teď 10 let znova, tak silný rok jsem za těch 10 let nezažila. Strašně, strašně práce, [...] já jsem opravdu dělala kvanta hodin, ale nemyslím si, že jsem vydělala víc, než vloni.“⁴⁶² Propast mezi životní úrovní v bývalých západních státech a dnešní Českou republikou se podstatně snížila a turisté si již nemohou dovolit během dovolených tolik utrácet: „Dneska je ten strašný cenový boj, protože všude je to enger und enger, jo? No, a když teda mají vysolit jenom na nějaký čtyři dny teda pobytu 200 euro, nebo 250 euro, to už je pro ně velký rozdíl.“⁴⁶³

I přes všechna tato negativa se však narátoři shodovali na tom, že „takový byl svět, Vy jste ho nezažila, já jsem ráda, že skončil.“⁴⁶⁴ Průvodcovská činnost narátorům stále přináší radost a dobrý pocit z toho, že mohou přijíždějícím návštěvníkům zprostředkovat příjemné zážitky ve své rodné zemi či městě: „Baví mě to dodnes,“⁴⁶⁵ „Samozřejmě jsem hrdá na to,

⁴⁵⁹ Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁶⁰ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁶¹ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁶² Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁶³ Tamtéž.

⁴⁶⁴ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁶⁵ Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

*jak je to dneska, protože my víme, jaký to město je, jaký má pozitiva, jaký má negativa. Ale samozřejmě si neuvědomujeme, jaký je úžasný. Většina z nás si neuvědomuje, jak to město je krásný.*⁴⁶⁶ Kromě narátorů, kteří se provázením stále živí na plný úvazek, jeho pozitiva vyzdvihovali především narátoři, kteří jsou dnes již v důchodu, a provázením si stále přivydělávají či provázejí zdarma a pro radost své příbuzné a známé: *„Je to občas radost. A když ty lidi přijedou, a jsou spokojený, a pán mi říká, bylo to báječný. [...] Já povídám, já to dělám ráda. A on mi říká, ale je to na tom vidět. [...] Doma mi nadávají, seš z toho unavená, pak seš nervózní, že tam nejsi včas. No tak, já říkám, dokad' něco dělám, něco málo, něco, tak ještě žiju.*⁴⁶⁷

---

⁴⁶⁶ Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

⁴⁶⁷ Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015. Uloženo v soukromém archivu autorky.

5 ZÁVĚR

Ač se to s ohledem na jinak velmi propracovaný systém kontroly komunistického režimu nad všemi oblastmi života v Československu a svébytný charakter průvodcovské činnosti zdá být nepochopitelné, až do roku 1974 zde průvodci turistů fungovali zcela neorganizovaně, závislí pouze na poměrech v jednotlivých cestovních kancelářích. Samy kanceláře si určovaly, kdo pro ně bude skupiny provázet, jakým způsobem ho pro tuto práci vyškolí, a co po něm jako po průvodci budou vyžadovat. V roce 1969 vyšla Vyhláška o průvodcovské činnosti v Praze, která poprvé definovala osobu a činnost průvodce, jeho status a povinnosti, a nastavila podmínky, za jakých je možné na území Prahy provázet. Na celonárodní úrovni byl centrální systém organizace a vzdělávání průvodců zaveden až v roce 1974. Nově nastolený řád vycházel ze závěrů XIV. sjezdu KSČ z května 1971 a průvodce v duchu normalizační politiky definoval jako aktivního propagátora socialistického Československa a socialismu jako takového, a jeho činnost především jako činnost politickou. Průvodci nebyli ve většině případů u cestovních kanceláří zaměstnání na plný úvazek, ale spolupracovali s nimi pouze externě na základě uzavřených dohod o provedení práce či dohod o pracovní činnosti. Především průvodci působící tzv. na volné noze, živící se výhradně průvodcovskou činností, tak stáli zřetelně mimo běžný systém a nemohli být ve své každodenní činnosti dostatečně kontrolováni prostřednictvím svých podniků. Z toho důvodu byl v cestovních kancelářích nastaven několikastupňový mechanismus, který měl kromě potřebného vzdělání průvodců zajišťovat také jejich politickou způsobilost. Tento mechanismus kontrol a ovlivňování měl podle oficiálních představ postupovat celým procesem průvodcovské činnosti od vstupních pohovorů, průvodcovských kurzů a zkoušek, pravidelného přezkušování přes distribuci informačních a studijních materiálů až po kontroly průvodců přímo v terénu a mohl kdykoliv vést, a občas skutečně také vedl, až k odebrání odznaku a znemožnění další činnosti.

Průvodci se tak ocitli ve schizofrenní situaci. Na jednu stranu na rozdíl od většiny běžných pracujících užívali v normalizačním Československu značných osobních svobod a benefitů ve formě volné pracovní doby, neoficiálních finančních přivýdělků, možnosti cestování do zahraničí či kontaktu se západním světem, na druhou stranu se museli vyrovnávat s ideologickým tlakem, kontrolami a oficiálním požadavkem na to, aby jejich činnost byla

nejenom odborná, ale především politická. I přes snahy vládnoucí moci se však průvodcům po celou dobu normalizační éry podařilo udržet si značnou míru nezávislosti a svobody, kdy se ideologická rovina průvodcovské činnosti omezila na průvodcovské kurzy, zkoušky a povinné pravidelné doškolování, v každodenní praxi však bývala značně upozaděna. I přes snahu normalizačního režimu vytvořit z průvodců plnohodnotné pracující v hlavním zaměstnaneckém poměru s jednotně stanoveným platem a pevně ukotvenou pozicí v rámci pracovního a politického systému socialistického Československa fungovali průvodci až do sametové revoluce svobodně, mimo tento systém. Zařadili se tak vedle např. výkonných umělců mezi malé procento občanů, kteří pracovali tzv. sami na sebe, na rozdíl od umělců navíc nebyli pod dozorem žádného profesního svazu. Přestože se průvodci „na volné noze“ poctivě živilí každodenní prací, na formální úrovni se mohli kdykoliv dostat do střetu se zákonem kvůli povinnosti prokázat svého zaměstnavatele razítkem v občanském průkazu. I když tento ne zcela běžný a svým způsobem neoficiální způsob obživy průvodcům „na volné noze“ působil starosti, žádný z narátorů se kvůli němu nikdy nedostal do problémů. Toto výjimečné postavené průvodců v tehdejší společnosti samozřejmě nebylo bezbřehé, a mohlo rychle skončit jako v případě průvodkyně, která se vdala za občana SRN, nebo průvodce, který byl kontrolou přistižen při výkladu turistům odporujícímu oficiální státní propagandě.

Průvodci si často jakožto lidé se zájmem o vzdělání, kulturu, historii, cizí jazyky, cestování a poznávání nových míst, a často také jako lidé podnikaví v průvodcovské činnosti realizovali své touhy a zájmy, ke kterým od mládí tíhli a které jim při volbě studia či povolání bývaly z nejrůznějších, zejména pak politických důvodů odepírány. Narátoři z řad průvodců vnímali příslušníky své profese před rokem 1989 jako vysoce postavené a vážené osobnosti, které musely před začátkem výkonu této činnosti projít zkouškami a prokázat svou kvalifikaci. V kontrastu s tímto obrazem pak stojí osoba průvodce dnes, kdy se kvůli absenci jednotného systému vzdělávání a kontroly za průvodce může vydávat kdokoliv. Nezbývá než konstatovat, že i přes značný ideologický nádech a řadu nespravedlivých politických opatření se normalizačnímu režimu podařilo něco, v čem porevoluční demokratické vlády selhaly. Díky centralizovanému systému vzdělávání a kontrolní činnosti se v 70. a 80. letech podařilo v Československu vytvořit prostředí, ve kterém kvalifikovaní a vzdělaní průvodci předávali domácím i zahraničním návštěvníkům historii a kulturu své země, a důstojným způsobem ji reprezentovali. Prostředí, ve kterém měl stát kontrolu nad vlastními kulturními památkami a

jejich historickým, přestože částečně ideologicky pokrouceným, odkazem, ctil jejich hodnotu a nedovolil, aby kdokoliv svým nekvalifikovaným výkladem jejich význam pošlapával, či je dokonce zesměšňoval, jak tomu dnes např. v centru Prahy často můžeme být svědky.

V současné české historiografii se činnosti průvodců a jejich roli v cestovním ruchu a ve společnosti v období tzv. normalizace podrobněji nevěnuje žádná práce. Jak píše Jan Štemberk v úvodu jedné ze svých knih, „v české historiografii chybí nejen syntetické zpracování fenoménu cestovního ruchu, ale i studie zaměřené na jednotlivé dílčí aktivity, motivy cest apod.“⁴⁶⁸ Doufám, že tato diplomová práce pomůže alespoň částečně přispět k zaplnění jednoho z těchto „bílých míst“ ve výzkumu fenoménu cestovního ruchu u nás.

---

⁴⁶⁸ ŠTEMBERK, Jan. *Fenomén cestovního ruchu: Možnosti a limity cestovního ruchu v meziválečném Československu*. Praha: Nová tiskárna Pelhřimov ve spolupráci s VŠO, 2009, s. 11.

6 BIBLIOGRAFIE

Literatura

2. *Mezinárodní kolokvium o cestovním ruchu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

30 let rozvoje československého cestovního ruchu. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1978.

BARÁTH, Ernest, LEŠKA, Milan a HERMOCHOVÁ, Soňa. *Psychologie v cestovním ruchu: Odborný text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1985.

BAŤKOVÁ, Růžena (ed). *Umělecké památky Prahy: Nové město, Vyšehrad, Vinohrady*. Praha: Academia, 1998.

BAXA, Štefan a ORIEŠKA, Ján. *Technika cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1983.

BOROVÍČKA, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české: Cestovatelství*. Praha: Paseka, 2010.

Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR. Praha: Merkur, 1976, (1).

Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR. Praha: Merkur, 1976, (4).

Bulletin Vládního výboru pro cestovní ruch ČSR. Praha: Merkur, 1986, (3).

Celostátní konference cestovního ruchu. Praha: Merkur, 1983.

ČORNEJOVÁ, Alžběta. *Dovolená s poukazem*. Praha, Academia, 2014.

DOHNAL, Václav a kol. *Rajonizace cestovního ruchu ČSR*. Praha: Merkur, 1985.

DUBSKÝ, Václav. *Ekonomika cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1981.

DURMANOVÁ, Marie. Některé aspekty vývoje cestovního ruchu v českých zemích v období po druhé světové válce (1945-1970). *Cestování včera a dnes: Hlavní směry vývoje cestování a cestovního ruchu v České republice a ve střední Evropě v 19. - 21. století*. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, 4 (1).

Federální statistický úřad: Historická statistická ročenka ČSSR. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1985.

FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013.

FRANKE, Antonín a kol. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980.

FRANKE, Antonín a STUDNÍČKA, Petr. Výzkum cestovního ruchu v České republice v letech 1960-2000. In: 2. *Mezinárodní kolokvium o cestovním ruchu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků: Všední den na střeoevropských cestách*. Praha: Argo, 1996.

Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XIV. sjezdu KSČ. Praha: Merkur, 1971.

Hlavní směry činnosti vnitřního obchodu po XV. sjezdu KSČ. Praha: Merkur, 1976.

HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá veda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2).

HRALA, Václav. Geografie cestovního ruchu: *Učební text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1985.

HUŇÁČEK, Václav. *Metodika tematické činnosti průvodce*. Praha: Merkur, 1983.

Informační zpravodaj pro průvodce. Praha: Merkur, 1987, (1).

Informační zpravodaj pro průvodce. Praha: Merkur, 1988, (12).

Informační zpravodaj pro průvodce. Praha: Merkur, 1988, (4).

KALETA, Petr a NOVOSAD, Lukáš (eds.). *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století: sborník z mezinárodní vědecké konference (Praha 6. - 7. 9. 2007)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008.

KAŠPAR, Oldřich. *Nástin dějin a kultury Československa: pro 1. ročník studijního oboru cestovní ruch a pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1989.

KNAPÍK, Jiří a FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011.

KOTRBA, Miroslav. *Rajonizace cestovního ruchu v ČSSR*. Praha: Merkur, 1968.

LION, Milan. *Fakta a argumenty pro průvodce*. Praha: Merkur, 1985.

MIKSÁNKOVÁ, Alexandra. *Praha: Hlavní město ČSSR*. Praha: SNTL, 1976.

MIKSÁNKOVÁ, Alexandra. *Metodika průvodcovské práce*. Praha: SNTL, 1976.

MIKSÁNKOVÁ, Alexandra. *Výstavba Prahy 1945-1980 I. a II.* Praha: PIS, 1981.

MŮCKE, Pavel. „Před oponou za oponou...“ aneb Obraz cizinců a cizích zemí v paměti dělníků a příslušníků tzv. pracující inteligence Československa sedmdesátých a osmdesátých let 20. století. In: VANĚK, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé..?!: Pohled do života tzv. mlčící menšiny*. Praha: Academia, 2009.

MŮCKE, Pavel. Cestování a cestovní ruch v Československu mezi lety 1945-1989 pohledem české historiografie soudobých dějin. *Střed: Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2013, 5 (1).

MŮCKE, Pavel. Cestování napříč soudobými dějinami aneb Možnosti výzkumu cestování a cestovního ruchu prostřednictvím orální historie. In: KOCIAN, Jiří, OTÁHAL, Milan a VANĚK, Miroslav (eds.). *Historie prožité minulosti: K šedesátinám Oldřicha Tůmy*. Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s IMS FSV UK, 2010.

NEJEDL, Karel. Zhodnocení souboru dostupných statistických údajů o vývoji příjezdového a výjezdového cestovního ruchu v České republice. In: *Využití statistických dat v cestovním ruchu ČR ve vztahu k řešení regionálních disparit*. Praha: Vysoká škola hotelová Praha 8, spol. s.r.o., 2010.

ORIEŠKA, Ján. *Metodika činnosti průvodce cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, 1991.

ORIEŠKA, Ján. *Metodika činnosti průvodce cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, 1999.

OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: ÚSD AV ČR, 2002.

PACHINGER, Karol. *Cestovní ruch v socialistickej spoločnosti*. Bratislava: Alfa, 1983.

POLIŠENSKÝ, Josef. *Dějiny kultury: učební text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1982.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Schváleno plenárním zasedáním ÚV KSČ v prosinci 1970.

PRIMUSOVÁ, Hana. *Praha – kulturně historický přehled*. Praha: Vydavatelství obchodu, 1966.

PRIMUSOVÁ, Hana. *Umění v historii: skripta pro průvodce Prahou*. Praha: PIS, 1997.

RYBÁR, Ctibor. *Czechoslovakia: Guidebook*. Praha: Olympia, 1982.

RYBÁR, Ctibor. *Prague. Guide, Information, Facts*. Praha: Olympia, 1971.

RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vstěhovalecká politika 1848-1989*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007.

RYCHLÍK, Jan. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace*. Praha: ÚSD AV ČR, 2012.

SOUKUP, Stanislav. *Dějiny politického a hospodářského vývoje Československa: Učební text pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1981.

ŠÍDLOVÁ Jana a kol. *Instrukce pro přípravu průvodců cestovního ruchu v ČSR ke všem typům zkoušek*. Praha: Merkur, 1986.

ŠMÍD, Jaroslav. *Cestovní ruch v ČSSR*. Praha: Pražská informační služba, 1976.

ŠTEMBERK, Jan a kol. *Kapitoly z dějin cestovního ruchu*. Pelhřimov - Praha: Nová tiskárna a Vysoká škola obchodní, 2012.

ŠTEMBERK, Jan, MANOVÁ, Miroslava a kol. *Historie a cestovní ruch: Perspektivní a podnětné spojení*. Praha: VŠO, o.p.s., 2008.

ŠTEMBERK, Jan. *Fenomén cestovního ruchu. Možnosti a limity cestovního ruchu v meziválečném Československu*. Praha: Nová tiskárna Pelhřimov ve spolupráci s VŠO, 2009.

ŠTEMBERK, Jan. Německo-československý cestovní ruch v meziválečném období. In: *Acta Oeconomica Pragensia*. Praha: Oeconomica, 2010, (1).

ŠTEMBERK, Jan. *Prameny a literatura k dějinám cestování a cestovního ruchu v českých zemích a Československu v první polovině 20. století*. Praha: VŠO, 2008.

VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Karolinum, 2015.

Welcome to Czechoslovakia. Praha: Vládní výbor pro cestovní ruch, 1971.

ZELENKA, Josef (ed.). *Průvodce cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

Elektronické zdroje

Ctibor Rybár. In. www.databazeknih.cz [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/autori/ctibor-rybar-6226>.

Inventář fondu odboru kultury národního výboru hlavního města Prahy (1949-1990). *Archiv hlavního města Prahy* [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-135-kultura-NVP.pdf>.

Inventář fondu porad vedoucích funkcionářů NVP (1963-1987). *Archiv hlavního města Prahy* [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-167-porady-vedeni-NVP.pdf>.

Inventář Ústředního národního výboru Národního výboru hlavního města Prahy, Komise (1945-1989). *Archiv hlavního města Prahy* [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-176-NVP_komise.pdf.

Jiří Dvorský: Dějiny umění populárně. In: www.rozhlas.cz/leonardo [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/vstupte/_zprava/890318.

O PIS: Pražská informační služba [online]. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: <http://archiv.pis.cz/cs/o-pis.shtm>.

Online katalog AHMP. *Archiv hlavního města Prahy*. [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz>.

Osobnosti. In: www.staromestskaradnicepraha.cz [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.staromestskaradnicepraha.cz/cs/prazsky-orloj/osobnosti/>.

Prague City Tourism. In: www.praguecitytourism.cz [online]. [cit. 2016-01-11]. Dostupné z: <http://www.praguecitytourism.cz/cs/pis-pct/pis-pct>.

Zápis schůze ČNR ze dne 8. října 1973 [online]. [cit. 2015-08-18]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1971cnr/stenprot/009schuz/s009007.htm>.

Zápis schůze NS ČSSR ze dne 5. prosince 1963 [online]. [cit. 2015-08-18]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/022schuz/s022020.htm>.

Vyhlášky, předpisy a zákony

Novela živnostenského zákona č. 130/2008 Sb.

Předpis č. 42/1970 Sb. Zákoník práce.

Předpis č. 63/1956 Sb. Zákon, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb.

Usnesení vlády č. 105/1974.

Usnesení vlády ČSSR č. 170/1971.

Vládní usnesení č. 964 ze dne 13. 11. 1963.

Vyhláška č. 2/1971 o výjimečném poskytování důchodů některým pracujícím důchodcům.

Vyhláška federálního ministerstva práce a sociálních věcí č. 63/1968.

Vyhláška ministra vnitřního obchodu ze dne 14. října 1948 o znárodnění některých cestovních kanceláří.

Vyhláška ministra vnitřního obchodu ze dne 14. října 1948 o zřízení národního podniku Čedok.

Vyhláška NVP č. 11 ze dne 26. 11. 1969 o průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze.

Výnos ministra obchodu ČSR ze dne 28. 12. 1978, č. j. 3344/1978.

Zákon č. 122/1948 Sb., o organisaci a znárodnění cestovních kanceláří.

Zákon č. 125/1973. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČSR.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 2/69 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČSR.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

Archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP, Kulturní instituce, inv. č. 780.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP, inv. č. 781.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP, inv. č. 2136.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Odbor kultury NVP, Hospodaření, inv. č. 2287.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP, č. k. 31.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II, Porady vedoucích funkcionářů NVP, č. k. 72.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Porady vedoucích funkcionářů NVP, č. k. 86.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP, inv. č. 73.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP, inv. č. 531.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Magistrát hlavního města Prahy II. Zápisy ze zasedání rady NVP, inv. č. 533.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Hospodaření PIS, inv. č. 2287.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Komise cestovního ruchu NVP, inv. č. 2121.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Komise cestovního ruchu NVP, inv. č. 2140.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Kontroly vnitřní 1974-1976, č. k. 12/2012.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Kontroly vnitřní 1980-1982, č. k. 10/2012.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Oddělení vlastivědné práce, č. k. 3/2012.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Písemnosti kontrolních orgánů vlastních, č. k. 10/2012.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Vlastní kontrolní orgány, č. k. 10/2012.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Vnější kontroly, č. k. 6/2012.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Pražská informační služba, Vnitřní kontrolní činnost, zn. 2601.

Orální prameny

Rozhovor s H.T. vedla Eliška Řezníčková 30. 10. 2015 a 6. 11. 2015.

Rozhovor s I.K. vedla Eliška Řezníčková 27. 10. 2015 a 3. 11. 2015.

Rozhovor s I.M. vedla Eliška Řezníčková 4. 12. 2015.

Rozhovor s J.K. vedla Eliška Řezníčková 2. 11. 2015.

Rozhovor s J.M. vedla Eliška Řezníčková 24. 11. 2015.

Rozhovor s M.M. vedla Eliška Řezníčková 9. 10. 2015 a 16. 10. 2015.

Rozhovor s N.W. vedla Eliška Řezníčková 9. 11. 2015.

Rozhovor s R.B. vedla Eliška Řezníčková 5. 11. 2015 a 18. 11. 2015.

7 PŘÍLOHY

- 7.1 Učební osnova kvalifikačního kursu pro průvodce cestovního ruchu schválená roku 1985
- 7.2 Osnova k ověřovacím zkouškám průvodců cestovního ruchu schválení roku 1985
- 7.3 Otázky pro zkoušky průvodců Prahou z roku 1977
- 7.4 Vstupní test Pražské informační služby pro zájemce o průvodcovskou činnost z roku 1977
- 7.5 Ukázky záznamů o provedené kontrole průvodců PIS z roku 1977
- 7.6 Dobové fotografie turistických skupin v Praze z 60. let 20. století